

WESTKAPELLE, BEVOLKING, WESTKAPELSCH E DIJK.

GESCHIEDKUNDIG EN KARAKTERISEEREND
BESCHREVEN.

DOOR

K. B A A R T.

I.

De Vrij uitgebreide gemeente Westkapelle, gelegen aan de uiterste westkust van Walcheren in Zeeland, onmiddellijk aan de Noordzee trekt in geringe mate de aandacht van gewestgenoot of vreemdeling. Trouwens zij heeft weinig wat aanlokt.

Wel wordt Westkapelle door menigeen bezocht, doch dezen bezoekers is het te doen, om den beroemden dijk te zien, die de woeste kracht der Noordzee beteugelt. Soms ook om den vrij hoogen toren te beklimmen, het merkwaardig kust-licht daarop geplaatst te beschouwen, en het heerlijk land- en Zee gezicht te genieten, dat zich van die hoogte aan den blik voordoet.

Men kan Westkapelle langs verschillende wegen bereiken, doch wil men het dorp met één oogopslag overzien, dan kieze men den duinweg, die van Domburg naar het noordelijk gedeelte van den dijk leidt. Heeft men den dijk bereikt, dan waart het eerst de blik over de onoverzienbare Noordzee. Treft men bij dat bezoek laagwaterstand, dan ziet men de grootsche kunstwerken, die tot het behoud van den dijk zijn aangebracht, en op dit noordpunt, als het meest bedreigde, het omvangrijkst zijn. Volgt men nu de kruin van den dijk zuidwaarts, dan ziet men links naast zich een kale vroomvlakte, waarop gedurende de zomermaanden een aantal koeien soms ook enkele paarden grazen. Dit vroomveld is de gemeenschappelijke dorpsweide, zooals men er ook eene aan de zuidzijde van het dorp, doch van geringer oppervlakte, aantreft.

Verderop ziet men het dorp, bestaande uit eene vrij uitgebreide verzameling van eenvoudige dorpshuizen, waarboven alleen het directiehuis, het stadhuis, de kerk en de pastorie zich eenigemate verheffen. Het geheel wordt aan de oostzijde begrensd, door een, op eenigen afstand van het dorp, zwaren vierkant opgetrokken toren zonder kerk waarop het kustlicht is geplaatst.

De geheele aanblik is koud en kaal, want de scherpe zeewinden beletten, sedert het wegspoelen der duinen tot op verren afstand den groei van houtgewas. Eerst bij en achter den toren ontwaart men eenige boomen, die nauwelijks dien naam waardig zijn.

Schrijdt men langs den dijk voort tot dicht aan den daarop gebouwden molen, dan ontwaart men recht voor het dorp een houten trap, die naar beneden noodt. Alvorens evenwel dien trap af te gaan is het noodig nog eens den blik te werpen op de woelende zee. Recht vóór u lag eenmaal de oorspronkelijke stad West-capple, ten zuiden begrensd door eene kreek, wier monding was even voorbij gindschen molen, en waarvan nog de huidige watergang is nagebleven. Van deze kreek noordwaarts over eene lengte van 520 Blooische (?) roeden of 1872 M., had men het Gasthuis, vermoedelijk de noordelijke grens van Westkapelle buiten, en zeer waarschijnlijk insgelijks door eene kreek aangeduid, waarvan nu nog overig is eene sprink, die, na zich met een verder liggende sprink te hebben vereenigd, even ten oosten van Poppekerke met den Westkapelschen watergang samenvloeit. Het

geheele vlak was gedekt door duinen, waar tusschen invloeiende kreken.¹

Deze duingordel was de eerste, door de natuur opgeworpen verdediging tegen de woeste aanvallen der zee. Later heeft men getracht door kunsmiddelen die duinen te behouden, doch de zee verslond zoowel het een als het ander. Op het laatst der 14^e eeuw moest men de meest bedreigde punten met krachtiger middelen gaan versterken en in de eerste helft van de 15^e eeuw aanvangen met het maken van eene formeele bedijking, die achtereenvolgens zich uitstreckte over de gansche breedte van het stadsgebied, zoo West-capple binnen als buiten.

Reeds in 1540 vond men het geraden een inlaagdijk te maken, zijnde de tegenwoordige zeedijk. Deze doorsneed op dit punt de markt met 2 straten en bracht het westelijk gedeelte van Oud-Westcapple buitendijks.

Het eenige gebouw, dat nog ruim 2 eeuwen in stand bleef was de Waag, die hier ter linkerzijde tegen de buitenhelling van den dijk stond en nog in 1770 werd gebruikt.

Gaat men nu den dijk af, dan betreedt men klassieken grond, d.w.z. men staat op het overschot der oude markt van het buitengedijkte West-capple, die later is uitgebreid tot ginds oostwaarts, waar het gezicht stuit op een frontmakende woning, ter zijde van de herberg "De Oranjeboom."

Vóór deze herberg stond eenmaal een kapel. Het pleintje, nog aanwezig, heet nog "de Kapelle." Wellicht werd zij gesticht omstreeks het midden der 15^e eeuw voor hulpgebouw, toen de oude kerk werd overgebracht naar de plaats waar thans de toren staat.

Voor de bewoners der oude stad, die hunne woning moesten verplaatsen werd van de Kapelle oostwaarts een langwerpige vierkant vlak afgebakend, waar de poorters, doch naar kennelijk aangewezen rooilijn, konden bouwen in de richting naar den toren. Men kan zien, dat men hier planmatig te werk ging.

De zuidelijke grenslijn liep van de Kapelle langs den zoogenaamden "Groeneweg," die destijds doorging tot dicht bij den toren, doch later op het eind der Kloosterstraat is afgesneden. Op eenige M afstand paalde men een rechte lijn af, die doorgetrokken werd tot even voorbij de tegenwoordige pastorie. Daarop nam men een flinke breedte voor voetpaden en rijweg en trok wederom een gelijklopende lijn. Hiermede was de gronds]ag gelegd voor de hoofdstraat van NieuwWestkapelle. Deze straat wordt thans de Zuidstraat geheeten, doch werd oorspronkelijk de Langestraat genoemd.

Ten westen van het stadhuis werd later de tegenwoordige nieuwe Markt aangelegd, alleen kenbaar door een verbrede bestrating van het voetpad.

De grenslijn aan de noordzijde werd getrokken, van het punt waar het erf der oude stad eindigde oostwaarts, doch had niet de lengte van de Zuidstraat. Deze lijn zou aanvankelijk alleen aan de zuidzijde bebouwd worden en had een rijbaan, die de Achterweg werd genoemd, doch later den naam van Noordstraat verkreeg.

Bij het afbakenen van het grondplan moest men rekening houden met de reeds bestaande landbouwheufjes, en kon men ten noorden niet verder gaan dan langs het erf van Woitkensdorp (Koudorp), dat niet aan de stad toebehoorde.

De Zuid- en Noordstraten werden verbonden door 3 dwarsstraten. De eerste, ten westen,

¹ In de Dijksboeken van Walcheren te vinden in het Provinciaal Archief van Zeeland werd onlangs ontdekt een geschreven boekje waarin van punt tot punt staat aangeteekend, hoe lang de omtrek van Walcheren was, langs den buitenkant gemeten in 1546. Men leest er in "van de strate te West-capple tot aan het Gasthuis 520 roeden, van het Gasthuis tot aan Domburg 1200 roeden enz."

De strate geleidde naar het Zuiderstrand aan de monding der kreek, alwaar de schepen werden gelost. Dat de kreek heeft bestaan vindt men aangegeven in een dijksboek van denzelfden tijd, waarin wordt gewezen op noodige voorziening van den oever in de "Bierkreeke achter de Kapelle" en hiermede wordt ook het bestaan van de Kapelle bevestigd.

kreeg den officieelen naam van "Smidstraat" omdat zij toegang gaf naar de stadssmederij, die op het noordelijk einde gelegen was. In de wandeling noemt men nu deze straat "Bartsstraat"¹. De tweede dwarsstraat werd genoemd "Monnikenstraat", welke naam waar-schijnlijk in verband staat met de daar tegenoverliggende "Kloosterstraat" ter zijde van het stadhuis, waar eenmaal een klooster moet geweest zijn. Men vindt er nog een gebouw dat voor het klooster wordt aangewezen.

De Monnikenstraat is nu nog bekend onder den naam van "Papenstraat."

De derde dwarsstraat heet officieel "Brouwersstraat," omdat zij geleidde naar de op het noordeinde gelegen bierbrouwerij, waar thans nog het landbouwhoefje is, gemerkt N°. 282. Nadat deze brouwerij op het eind der 18^e eeuw is opgeheven en de gemeentesmederij naar deze straat werd overgebracht, heet zij nu in de wandeling "Smidsstraat."

Het oorspronkelijk plan van Nieuw-Westkapelle is in later tijd ten noorden aanmerkelijk uitgebreid door toenemende bevolking. Woitkensdorp werd bij de stad ingelijfd en de Noordstraat ook aan de noordzijde volgebouwd. Verder kwamen er nieuwe straten ten westen van Woitkensdorp en eindelijk in 1769 de Koestraat, wat men kan opmaken uit een besluit van den Magistraat dato 29 September van dat jaar, behelzende: "dat de bewoners bij de nieuwe huizen benoorden Westkappel, zullen zorg te dragen hebben voor den afloop van het spoel- en regenwater, door voor de deur eene greppel te maken."

In deze eeuw zijn nog tal van woningen bijgebouwd, zoodat nu Westkapelle 470 huizen telt, die eene bevolking van omstreeks 2000 zielen herbergen.

De bevolking van Westkapelle, die geheel afwijkt van de overige plattelandbewoners van Walcheren, laat zich gevoegelijk in twee hoofdgroepen verdeelen.

Tot de eerste groep behooren de eigenlijke dijkwerkers, in rechte lijn afstammelingen van vroegere bewoners dezer kust zeer waarschijnlijk Deensche visschers of kustvaarders. In de zesde of zevende eeuw onzer jaartelling, toen Walcheren begon of althans op nieuw begon bewoonbaar te worden, en nog letterlijk tot het land der één, d.i. wateren behoorde, zich met elken vloed voordeed als één groote waterkom die, hij iedere ebbe bijna droog liep, vond men reeds langs den noordwestelijken rand van het eiland een duingordel, die hier en daar puntsgewijze in zee drong.

Achter die uitstekende punten vonden de schippers, een veilige vluchthaven aan de zuidzijde, in de mondingen der hiervoren aangeduide krekken. De Westkaap schoot het diepst van alle in zee en gaf daarom de beste gelegenheid, om zonder gevaar tegen het strand te stevenen en er bij stormachtig weder te vertoeven.

Dit gaf aanleiding dat de Westkaap langzamerhand meer bevolkt werd en men er kleine benodigdheden voor scheepswant en vischnetten kon bekomen, wat de welvaart bevorderde, die eene zoodanige uitbreiding verkreeg, dat de geschiedschrijvers gewagen van een stad "Westkappel", met een aanzienlijk getal haringbuizen en andere vaartuigen, waar lijnbanen, taanhuizen, nettenbereiderijen enz. waren en een belangrijke handel werd gedreven.

In de 12^e en 13^e eeuw begonnen de duinen onrustbarend weg te schuiven, waardoor de landingplaats allengs onveiliger werd. De schippers verlieten achtereenvolgens Westkapelle om elders een betere schuilplaats op te zoeken, en namen daarmede ook den handel en het vertier weg. De gezeten bevolking zou uit broodsgebrek gedwongen zijn geworden de plaats te verlaten, zoo de oorzaak van het kwade niet tevens die van het goede ware geweest.

De heeren, wien de belangen van het land waren opgedragen begonnen te beseffen, dat

¹ Deze naam is zijn oorsprong verschuldigd aan zekeren BARTHOLOMEUS TIMP, die in den rang van Constabel te Westkapelle ingekwartierd, in 1799 zijn paspoort verkreeg en daarop verzocht om zich te mogen nederzetten als schoenmaker. Op dit verzoek werd goedgunstig beschikt den 9 Maart 1799, tegen eene jaarlijksche recognitie van £ 3 Vls., waarna hij zich in deze straat vestigde.

men zich tegen de opslokkeude zee diende te verweren, wilde men niet zien, dat het gansche eiland een prooi der golven werd.

Men begon alzoo met het aanleggen van dijken, door kunstwerken versterkt, de verwoestende kracht der zee te beteugelen, en in deze werken vonden de broodeloos wordende inwoners een uitkomst. Zij werden dijkwerkers en de stamvaders van de nu nog bestaande dijkwerkers.

Men kan het dezen mannen aanzien, dat zij van een vreemd ras afstammen. Het zijn stevige, breedgeschouderde figuren met blonde haren, aangezichten met hooge jukbeenderen en kleine blauwe oogen, die zij onverschrokken en met vasten blik opslaan.

Het Noorsche type is door alle eeuwen heen vrij zuiver bewaard gebleven, omdat zij steeds onder elkander huwen en er althans geen sprake is, dat ooit eene vrouw van ander ras in hun kring zal worden opgenomen.

De tweede groep bestaat in hoofdzaak uit rechtstreeksche afstammelingen van dijkwerkers, die het geluk hebben gehad door landbouw of eenig ander bedrijf, zich een paar sporten op den maatschappelijken ladder te verheffen en het karig betaald wordende dijkwerk los te laten. Bij deze groep is evenwel eenige vermenging met vreemde bestanddeelen.

In de 17^e en 18^e eeuw zijn, onder het bestuur van ambachtsheeren, verschillende van elders komende ambachtslieden tot poorter en burger aangenomen, om te Westkapelle hun bedrijf uit te oefenen. Zij betaalden aan den heer der plaats zekere jaarlijksche recognitie, doch genoten daartegen de volle waarde van een absoluut beschermingssysteem. Dat zij hiervan meesterlijk partij wisten te trekken en hun diensten ruim deden beloonen ligt voor de hand. De gevolgen waren, dat zij na korter of langer tijd zich met de meest gegoede burgers konden meten, door deze werden aangetrokken en hun kinderen met elkander huwden.

Deze groep vormt den zoogenaamden burgerstand en hoewel het oorspronkelijk element nog het overwegendst is merkt men er andere typen bij op, Waaronder zwartoogige.

De geheele bevolking leeft onder elkander in de beste overeenstemming. Zij bemoeit zich niet met de bewoners van naburige gemeenten en neemt zelfs tegen deze een soort van voorname onverschilligheid aan.

De bevolking, met kleine uitzondering, behoort tot het Nederduitsch-Hervormd kerkgenootschap, waartoe zij zeker na 1572 als één man is overgegaan en waartoe niet weinig zal hebben bijgedragen de verwoesting, die de Spaansche benden aldaar in dat jaar hebben aangericht. De orthodoxe richting, die in de laatste jaren zich ook aldaar even deed kennen, vindt alleen eenige aanhangers onder de afstammelingen van de zich daar neder gezet hebbende vreemdelingen.

De Westkapelsche dijk, dat grootsche kunstgewrocht, bestemd om de volle Noordzee op dit punt in bedwang te houden en haar te beletten een groot deel van Zeeland tot haar prooi te maken, heeft eene groote vermaardheid en lokt menig Nederlander en vreemdeling om dien te bezichtigen en te bewonderen. Langzamerhand tot eene lengte van \pm 4000 M. aangelegd, heeft deze dijk reeds millioenen gekost en vordert ieder jaar duizenden guldens, die alleen bestreden worden door de ingelanden van deze polder Walcheren. Het kundig en ijverig polderbestuur spaart inspanning noch geld om dezen dijk al meer en meer, door verbeteringen stelselmatig aangebracht, tot een der beste zeeweringen van Nederland te maken; doch ondanks dit alles blijft de zee een onverwinbare vijand, die soms in enkele getijden, de onverbreekbaar geachte kunstwerken uiteen slaat en voor duizenden guldens schade aanricht. Ten spijt van al de tonnen gouds aan dezen dijk verwerkt, wint de zee al meer en meer veld en heeft in de jongste 50 jaren, ten muiste 50 M. voorgrond bedolven ¹

¹ Dit kan de schrijver onwedersprekelijk aantoonen. Recht voor Westkapelle was er in zijn jeugd een paalhoofd, dat \pm 60 M. lang was. Ontelbare malen heeft hij daarbij gespeeld en bij laag water achterom de uiterste punt op het strand geloopt. Thans is dat gansche traject door de zee bedolven en komt niet meer bloot.

Als men de kaart van Nederland voor zich neemt en de S-vormige lijn van den Helder tot den mond der Wester-Schelde doortrekt, dan ontwaart men dat de eilanden Flakkee, Schouwen en vooral Walcheren voor een strook buiten deze lijn valt. Nu heeft de zee eene natuurlijke neiging tot gelijklijping, waardoor dus deze punten aan eene gestadige schuring zijn blootgesteld en werkelijk afnemen. De vrees is niet ongegrond, dat te eeniger tijd de tegenwoordige dijk, ten spijt van de krachtigste kunstwerken, zich zal begeven en door een nieuwen moeten vervangen worden.

De gemeente Westkapelle, de bevolking en de dijk hebben eene geschiedenis, die over het algemeen weinig bekend is. Deze geschiedenis, met behulp van hetgeen door historischrijvers geboekt en in officieele documenten aangeteekend is, onopgesmukt te verhalen, is het doel van dit werkje.

De heer H.M. KESTELOO, secretaris van de gemeente Domburg, die behalve zijne napluizing van "de Stadsrekeningen van Middelburg van 1365--1499" op historisch gebied, zich verdienstelijk heeft gemaakt door de uitgave van: "Geschiedenis en plaatsbeschrijving van Arnemuiden" en van "Wandelingen door de voormalige smalstad Domburg" heeft ook ten opzichte van Westkapelle, verschillende nog niet, dan bij enkele uittreksels, door druk openbaar gemaakte historische bijzonderheden aangeteekend uit het archief van Westkapelle, uit dat van Middelburg, alsmede uit de archieven van de Provincie, van het Rijk, e. a.

Deze aantekeningen, die grootendeels in dit werkje zijn opgenomen en gewis de meerdere of mindere waarde er van zullen verhoogen, heeft hij met de meeste bereidwilligheid ten gebruike aan den samensteller afgestaan, waarvoor hem hier openlijk dank en hulde wordt gebracht.

Behalve deze gewaardeerde aantekeningen heeft de schrijver den *inventaris van het Oud-archief der Provincie Zeeland*, bewerkt door J.P. VAN VISVLIET, den *inventaris van het Oud-Archief der stad Middelburg*, door mr. J.H. DE STOPPELAAR, *de Stadsrekeningen van Middelburg*, door H.M. KESTELOO, de *Zelandia illustrata*, van mr. M.F. LANTSHEER en F. NAGTGLAS, de *geschiedkundige proeve omtrent het beheer der polderzaken in het eiland Walcheren* en andere nieuwe werken doorzocht en wat hem voor zijn doel geschikt voorkwam, overgenomen.

Wat hij van het ietwat verwarde tijdvak 1795-1802 heeft opgenomen is geput uit de notulboeken van Westkapelle, hem door de welwillendheid van den burgemeester dier gemeente, den heer W. DE RAPPER ter nasporing afgestaan.

De karakteriseering van het volksleven, wat men niet in gedrukte of geschreven stukken vinden kan, heeft de schrijver uit zijn eigen levensboek opgeteekend. Te Westkapelle geboren, en opgevoed tusschen dijkwerkers en burgers, heeft hij onuitwischbare indrukken ontvangen van komischen en tragischen aard. Hij heeft liefde voor dit volk behouden en mocht dit op een enkel punt te eenzijdig blijken, dan zegt hij "Hony soit qui mal y pense."

Tot verduidelijking van hetgeen reeds gezegd is en verder volgen zal, wordt hieraan toegevoegd eene plattegrond-teekening van Westkapelle en de dijken, zooals die zich vertoonden omstreeks het jaar 1550, nadat de inlaagdijk gemaakt en de afbakening en gedeeltelijke bebouwing van het verlengde of Nieuw-Westkapelle was geschied, benevens een plattegrondteekening van den huidigen vorm der gemeente.

Het eerstgenoemde kaartje wordt toegeschreven aan de bekwame hand van JACOB VAN DEVENTER, die van een aantal plaatsen in Zeeland, Holland en Vlaanderen de plattegrondteekening heeft vervaardigd.

De geleerde JACOB VERHEIJE VAN CITTERS verklaarde, volgens de *Zelandia illustrata*, dat JACOB VAN DEVENTER de eerste is geweest, die betrouwbare meetkundige kaarten heeft ver-

vaardigd.

II.

Het is niet juist te bepalen, hoever men zich in de tijdruimte moet terug denken, om eene voorstelling van Zeeland te maken, toen dat nog eene schier onmeetbare baai was, waanit de wateren van Maas, Waal, Rijn en Schelde afvloeiden, om door de Noordzee te worden opgenomen. In deze baai vormden zich langzamerhand tallooze plaatjes, die door het opnemen van de bezinksels allengs grooter werden, zich met elkander vereenigden en eindelijk in uitgebreide schorren veranderden, welke boven het gewoon hoogwaterpeil komende, de eerste planten te aanschouwen gaven. In gelijke mate met den aanwas der schorren, verdiepten en verbreedden de gleuven, die het water afvoerden, tot zij stroomen en rivieren werden.

Nog veel jaren gingen voorbij al eer de mensch zich in dit land van wateren kon neerzetten en er voeding vinden, doch eenmaal dáár, was hij het, die aan de neiging der natuur om land te vormen de behulpzame hand bood, en door onverdroten vlijt de slik-schorren in de vruchtbare akkers deed overgaan, die thans den rijkdom der Zeeuwsche eilanden uitmaken.

Aan de gansche kust bepaalde de zee haar eigen gebied en knabbelde langs de gewone hoogwaterlijn, den schorrand af, zooals zij nog bij opkomende schorren doet.

Deze randen aan den oever der zee waren uitnemende zandvangen, waartegen het door de noorde- en westewinden opgejaagde schulpzand zich ophoopte en den grondslag legde voor die groote zandmassa's, die wij duinen noemen. Deze duinen waren op hun beurt windvangen tot bescherming van de daar achter opkomende planten, welker groei gelijken tred hield met heur scherm en schut. De planten doorliepen alle vormveranderingen tot er boomen ontstonden, die alweder tweeledig dienst deden. Zij hielden groote zandverstuivingen tegen en dekten, als bemanteling tevens de achteropkomende planten en gewassen, waarna de dieper gelegen schorren voor den landbouw konden benuttigd worden.

Aan de westzijde van het eiland Walcheren drong het schor met een punt in zee en werd de Westkaap geheeten ¹. Ook deze uitstekende punt was met een duinrand omzoomd, welks loop men zich nu nog duidelijk kan voorstellen, wanneer men het eind der tegenwoordige zuidduinen, met eene eenigszins scherp oplopende lijn zeewaarts trekt en dan in eene zachte helling met de noordduinen vereenigt. Alleen mag men hierbij niet uit liet oog verliezen, dat de geheele duingordel in den loop der eeuwen, door overwaaiing op het land en door afnemning aan de zeezijde wel een duizend M. of meer verder zeewaarts zal hebben gelegen.

Aan de zuidzijde van deze kaap had men in de kreek, tegen het vaste strand een geschikte landingplaats, zooals men langs de Walchersche kust nergens beter aantrof. De uit het noorden opkomende vloed stuitte tegen die kaap, waardoor de stroomrichting werd verbroken, die nu dieper zeewaarts in schoot en aan de zuidzijde ver buiten den wal bleef. De schepen vonden dus hier eene neer, dreven zacht tegen het strand en waren voor de noorde- en noordwestewinden gedekt door de duinen.

Menig vaartuig zal hier een schuilplaats hebben gevonden, hij storm en woest water. Het laat zich denken, dat menig schippersgezel de duinheuvels zal hebben beklommen om te zien wat zich daar vertoonde. Aanvankelijk zal men daar niets anders hebben bespeurd, dan een

¹ J. AB UTRECHT DRESSSELHUIS. De provincie Zeeland in hare aloude gesteldheid en geregelde vorming beschouwd, schrijft op blz. 57, noot 11: "Het *eerste* bericht hetgeen van de Zeeuwache eilanden onder hunne tegenwoordige benamingen voorkomt, is in de nalatenschap van GEERTRUIDA, dochter van PEIJN VAN LANDEN, die, ten jare 658, in den ouderdom van 33 jaren stierf."

Wanneer toen ook de bewoonde plaatsen in Zeeland een nieuwe benaming hebben gekregen, kan die westelijke poot in zee toch nooit *Westkapelle* zijn genoemd. Van kapellen en kerken kan alleen sprake zijn na de invoering van het christendom in Walcheren.

rand van verward, dooreengegroeid houtgewas en verder een onoverzienbaar schor, doorsneden met smalle en breede waterlopen, die bij laagwater bijna droog waren, doch door den vloed weder gevuld werden, overvloedden en een deel van de schorren onder spoelden. De duinreeks was nog niet aaneengesloten, maar gescheiden door breeder of nauwer geulen, die het water bij vloed opnamen en bij ebbe teruggaven. De nis, alzoo door de natuur aan de Westkaap gevormd, bood den mensch een veilig plekje aan om er zich neder te zetten; doch in welke eeuw dit is geschied blijft onzeker. Alleen is bekend dat a^o 694 of 698, zooals anderen meenen, de christenzending WILLEBRORD aan de Westkaap landde, daar eene volkplanting en een heidensch heiligdom vond. Zijn aanvangswerk was niet gelukkig, want hij begon zijne overreding met geweld. In vromen ijver wierp hij het afgodsbeeld in den tempel omver en kreeg daarvoor van den tempelwachter zulk een hevigen slag op het hoofd, dat hij duizelend en bloedend neerzeeg, maar toch het leven behield ¹. Deze kastijding was billijk en natuurlijk, en de tempelwachter volkomen in zijn recht om het hem toevertrouwde beeld niet ongestraft te laten vermorzelen; terwijl WILLEBRORD even volkomen onrecht had om, pas aan den wal gekomen met het doel eene leer van liefde ingang te doen vinden te beginnen met een beeld, dat anderen heilig was, aan stukken te werpen.

Aan welke godheid dit beeld was gewijd blijft een raadsel. (MELIS STROKE noemt het gewijd aan MERCURIUS). Het eenig overblijfsel dat betrekking zou kunnen hebben op den godsdienst van dien tijd, is een steen, die in 1514 op het strand te Westkapelle is gevonden met het opschrift: *Herculi Magusano M. Priminus Tertius V. S. L. M.* Deze steen is bewaard gebleven. Hij werd op last van PHILIPS VAN BOURGONDIE, toen nog Admiraal, later Bisschop van Utrecht, in eene kolom geplaatst der in 1470 voltooide, doch in 1831 afgebrande kerk. De steen is in 1834 door den ambachtsheer van Westkapelle geschonken aan het Zeeuwsch genootschap der Wetenschappen te Middelburg, waar hij nog berust en te zien is.

Aanvankelijk schijnt de christelijke leer niet veel ingang te hebben gevonden, althans men vindt opgeteekend bij I. ABRAHAMSEN: "In 748 woonden in Zeeland niet dan Noor-mannen, een woest volk, de meeste part nog al heidenen, hoewel hier en daar de Roomsche godsdienst begon door te breken."

Dat de kustbewoners in dien tijd Denen waren, wordt door de meeste historieschrijvers bevestigd.

REYGERSBERGH neemt in zijn zevende kapittel van BATTUS over, dat a^o. 758 de Denen en Gothen in Zeeland sommige eilanden zouden hebben bedijkt en daarin hooge bergen maakten.

In zijn „*Provincie Zeeland*” verhaalt J. AB UTRECHT DRESSSELHUIS blz. 11, dat de kleine afgezonderde gronden, Walacra geheeten, herhaalde bezoeken kreeg van de „Scandinavische zeeconingen, die geweldige mannen van het Noorden, die overal dood en verwoesting aanbrachten, ja eindelijk zelfs deze, meer ongenaakbare, kusten tot het middelpunt hunner vernielende strooptochten maakten, en bij hun vertrek een zoo verwoest en uitgeput land achterlieten, dat de vorsten, deze eilanden onder de Graven van Holland en Vlaanderen verdeelden, ofschoon zij voorheen hunne eigene Graven bezeten hadden."

Onwillekeurig denkt men bij deze aantekeningen aan de landingplaats bij de Westkaap alwaar de bevolking, als stamgenooten, geen ernstigen weerstand aan de vrijbuiters bood. Het vermoeden rijst zelfs dat deze aldaar hun hoofdkwartier hadden, en van hieruit hunne

¹ Dr. E.J. DIEST LORGION geeft in zijne "Geschiedenis van de invoering des christendoms in Nederland" (Leeuwarden bij W. Eeckhoff 1842) op blz. 72 de volgende lezing:

"In Walcheren vond hij (WILLEBRORD) de Heidenen bezig met het beeld van MERCURIUS te vereeren. Gestreng berispensprekt hij de afgodendienaars aan en werpt het beeld omver. Bijkans had dit hem het leven gekost, want een der Heidenen viel met het zwaard op hem aan en bracht hem eene wonde toe aan het hoofd, die echter gelukkig niet gevaarlijk was en waarvan hij spoedig herstelde."

strooptochten regelden. Deze hebben geduurd van 836 tot 886. (Zie JACOB VAN GRIJPSKERKE *"t Graafschap van Zeeland,"* blz. 37.)

Op den 15 April 874 heeft de laatste inval plaats gehad, onder leiding van den geduchten ROLLO, (zie *"de Noormannen op Walcheren,"* blz.], door A.M. BREDERODE, Amsterdam, H. THOMPSON, 1845.) Bij dezen inval hebben de ingezetenen te vergeefs getracht de landing te doen mislukken. Zij werden geslagen en Walcheren, onmiddellijk na de overheersing, zoo uitgeplunderd, dat de verwoesters zelve gebrek moesten lijden, totdat hun uit Engeland eenige schepen met volk en leeftocht waren toegezonden. Hierop vertrokken zij naar Frank-rijk en lieten een bijna ontvolkt en ten gronde toe verwoest gewest achter, hetgeen weinige jaren daarna alwederom door hen bezocht en uitgemoord werd. (DRESSELHUIS, *Provincie Zeeland,* blz. 65.)

De nu in Walcheren, schier alleen nagebleven kustbewoners, die hun onderhoud in hoofdzaak op zee moesten vinden, hadden geen zorg voor de elders in het eiland gemaakte wallen of dijken, doch trachtten alleen dat deel voor overstroming te vrijwaren, wat zij voor landbouw in gebruik hadden, welke akkers zij met kaden of wallen beschermden. Nu men overigens niets aan zeevering deed, en de angst voor hernieuwde invallen van de Noren, den vreedzamen landbouwer weerhield om zich in Walcheren neder te zetten, moest het eiland, in de 10^e eeuw noodzakelijk tot eene woestenij overgaan.

In de 11^e en 12^e eeuw kwamen langzamerhand zich weder bewoners in Walcheren nederzetten, bij voorkeur onder de bescherming van den Middenburg, en altijd met zeker angstgevoel uitziende naar de Westkaap, alwaar die aanverwante Noren steeds in ontwikkeling en welvaart vooruit gingen.

De Westkapenaars, die, zonder door iets of iemand op hun afgelegene plekje gestoord te worden, in handel en bedrijf sterk waren vooruit gegaan, zagen met geen minder wantrouwen het toenemen der bevolking op de overige eilandjes van Walcheren aan en wenschten niets liever, dan een voortdurend rustig bezit van hun uithoekje.

Wellicht dat in dit wederzijdsch wantrouwen de oorzaak moet gevonden worden van de kloof, die tusschen de bewoners van Westkapelle en de overige platteland-bewoners nog bestaat.

Met de nieuwe bevolking in Walcheren drong nu ook krachtig de Christelijke godsdienst door. De geestelijkheid was vol ijver om hieraan uitbreiding te geven en stichtte achtereenvolgens kerken en kapellen. Maar zij deed ook meer. Door haar invloed werd het vroeger reeds aangevangen, doch nu verzwolgen dijk- of liever afdammingswerk, op nieuw met kracht aangegrepen om overstroming van landerijen te voorkomen en bevorderde alzoo niet weinig de welvaart van den landbouw. Maar ook deze medaille had hare keerzijde. Hoe voortreffelijk deze bedijkingen waren voor den landbouw, voor de Westkaap waren zij verderfelijker, vooral toen men in de 13^e eeuw ook begon met de grootere stroomopeningen te dichten, zooals de Maput bij Zoutelande, -- nog bekend onder den naam van het Waagat -- de Duvelee en de Wijtvliet, ter wederzijde van Vlissingen ¹. Wanneer vroeger de Noordzee door krachtige stormen opgezweept, buiten haar gewoon gebied werd opgedreven, vond zij in de vele openingen die de kust had, een uitweg om het overtollig water over het land uit te storten, doch nu zij overal in haar ongetemde vaart werd gestuit, wreekte zij zich verwoed op de Westkaap en de duinen ondermijnend deed zij gansche bressen nederstorten, om die te verzwelgen.

Dat de practische bewoners der Westkaap, die afschuivingen met leede oogen zullen hebben aanschouwd, laat zich begrijpen omdat het natuurlijk gevolg moest zijn, dat de landing- en ligplaats voor de scheepvaart in waarde en veiligheid verliezen en bij duurzamen

¹ Zie de Provincie Zeeland in hare aloude gesteldheid. DRESSELHUIS.

voortgang totaal ongeschikt worden moest. Bij het verlopen van de scheepvaart verviel de gansche welvaart der plaats.

Of men toen middelen heeft aangewend om den voet der duinen te verdedigen is onbekend, maar zeker is het dat na verloop van 200 jaren de geheele kaap met de oude stad was verzwolgen en dat handel en scheepvaart in zooverre waren verdwenen, dat slechts enkele vischbooten aan de oude glorie deden herinneren.

Volgens de Dijkboeken in het Prov. Archief aanwezig, waren de duinen in 1528 vóór West-capple totaal verzwonden.

"Wat men aan den eenen kant wint, verliest men aan de andere zijde" dit spreekwoord werd ook hier bewaarheid. Men sloot de zee buiten om de schorren in vruchtbare akkers om te zetten, maar ten koste van eene welvarende koopstad en met het nevengevolg van zeer kostbare zeeveringwerken, die onverpoosd zorgen en aanzienlijke offers vragen.

De strijd tegen den onvermoeibaren vijand aangevangen gaat nog voort en zal wel een eenwigdurende blijven.

III.

In de 12 eeuw werd Walcheren al meer en meer bevolkt en Middelburg, waar de hoofdzetel der geestelijkheid was, ging snel vooruit en kreeg reeds in 1217 stadskeuren.

Overall werden kerken gebouwd en gemeenten gesticht. Het heidendom was uitgeroeid en het christendom in de plaats getreden. De eenige plaatsen die naast Middelburg iets betekenden waren Domburg en Westkapelle die zes jaren later, 1223, insgelijks stadskeuren verkregen van FLORIS DEN IV (*Oudheden en Gestichten van Zeeland*, deel 1 blz. 231.)

Of de tempel, die WILLEBRORD in 694 of 698 aan de Westkaap aantrof, voor den christelijken eeredienst ingericht of door een nieuwen vervangen is, blijft onbekend. Alleen weet men dat de christelijke kapel aldaar was gewijd aan St. WILLEBRORD, en naar hare ligging de West-kapel werd geheeten. Van dien tijd heeft men beproefd om dezen naam aan de plaats te geven, doch de bevolking heeft die benaming nooit aangenomen, en is alleen overgegaan om de plaats Westkappel en zichzelf Westkappelaars te noemen, wat zij nog doet, ondanks de officieele naam Westkapelle, Westkapellenaars geschreven wordt.

A^o 1168 wordt Westkapelle nog genoemd een geringe plaats, doch het toenemen der bevolking in de nabuurschap, moet grooten invloed hebben gehad op den handel aldaar, en medegewerkt hebben om haar privilegiën te geven en den titel van Poorte, in het genoemde jaar 1223. Walcheren bestond destijds nog uit verschillende eilandjes. Het eilandje waarop Westkapelle en Domburg gelegen zijn was het grootste en maakte het deel uit wat toen *vijf ambachten* werd, thans *Noordwatering* wordt geheeten. De zee stroomde bij iederen vloed te Zoutelande door de Maput, en ten oosten van Domburg, juist daar waar later de begraafplaats op het strand is ontbloot, door de Waal binnen. Deze stroomen ontmoeten elkander dáár waar nu nog de Poppendam ligt. Dit was het zoogenaamde doode punt. Te Westkapelle was gelegenheid tot in- en uitvoer door de scheepvaart en zij alzoo de aangewezen plaats voor den handel van dien tijd. (Zie DRESSSELHUIS, *Zeeland in hare aloude gesteldheid*).

Dat de vreemden die zich in Walcheren vestigden buiten Westkapelle bleven, laat zich om verschillende redenen verklaren. Vooreerst was de landbouw hun hoofddoel, en daarvoor was binnen de poorte geen gelegenheid. Ten tweede zal de schuwheid voor de Westkappelaars nog wel niet geweken zijn geweest en eindelijk schenen deze niet op vreemd bloed gesteld te zijn, althans zij bepaalden: "Alle die zich onder het poorterecht van Westkappel wenschen te begeven moeten zweeren, dat zij de poorterie te minste 3 jaren zullen houden. Niemand vermag poortelijke nering te doen, noch vuur of kaarslicht branden zonder verlof

van schepenen."

Deze bepaling wordt nog herhaald in de voorboden gegeven door MAXIMILIAAN van Bourgondië, heer van Westkapelle, uitgevaardigd omstreeks het jaar 1542 (zie in het oud archief der stad Middelburg den bundel met het opschrift: "Handvesten van Westcappel" door mr. J.H. DE STOPPELAAR vermeld onder N° 2 A 1223. (Deze voorboden heeft de heer KESTELOO ten deele ook gevonden in het archief van den Ambachtsheer van Westkapelle.)

Genoemde voorwaarden kwamen vrij wel met een verbod overeen en zullen alleen aanvaard zijn door stamgenooten.

De bloei van Westkapelle nam meer en meer toe; de scheepvaart en visscherij breidden zich uit; de bevolking vermeerderde geleidelijk en voor de landbouwproducten was er gereede aftrek. Hoe meer bedrijvigheid aan het strand, hoe meer drukte in de stad. Aan de noordzijde der stad genaamd Westkapelle-buiten kreeg men lijnbanen, zeilmakerijen, weverijen enz. Het kalefaten van vaartuigen en het breien van netten gaf aan menige hand werk, en de kleine nering gedijde goed.

De bedrijvigheid werd niet weinig vermeerderd door de visschers, die hunne tenten te Zoutelande, te Vlissingen ¹ en op andere plaatsen hadden opgeslagen, doch hunne behoeften te Westkapelle kwamen inkoop. Wellicht droeg Vlaanderen daar ook aan bij. Een en ander zal aanleiding gegeven hebben om Westkapelle tot een voor dien tijd groote zee- en handelsstad te doopen.

In 1247 behoorde Westkapelle, evenals Souburg, West-Monster en Oostkapelle tot de vier hoofdplaatsen der kerkelijke indeeling. Westkapelle was de hoofdkerk van Domburg buiten het kasteel, Hugenkerke, dat Meliskerke genoemd wordt,² St. Jacobskerke in Weren-dijke, St. Jauskerke en St. Nicolaaskerke, dat gewoonlijk Boudewijnskerke wordt genoemd. In 1271 kwam hier nog bij Poppekerke. De stad had alzoo reeds in de eerste helft der 13^e eeuw een rang ook op het kerkelijk gebied.

In dezen tijd leefden de Graven van Holland in voortdurende spanning met de Graven van Vlaanderen, over het gebied van bewesten Schelde, dit waren de eilanden Walcheren, Zuid-Beveland, Borssle, Noord-Beveland en Wolphaarsdijk, wat dikwijls tot bloedige oorlogen aanleiding gaf. Een zoodanige oorlog brak wederom uit in 1253 tusschen MARGARETHA, Gravinne van Vlaanderen en WILLEM II, Graaf van Holland en Zeeland. De eerste wenschte Walcheren te bemachtigen en aan graaf WILLEM te ontrooven, waartoe zij eene groote vloot uitrustte, die te Westkapelle landen zoude. FLORIS, de broeder van Graaf WILLEM, tevens tijdelijk zijn plaatsvervanger, spoedde zich met zijn Hollandsch leger naar Walcheren, alwaar de Zeeuwsche Edelen zich bij hem aansloten, en nam bij Westkapelle eene afwachtende houding in.

De bevolking van Westkapelle beducht voor de gevolgen indien de Vlamingers meester van het eiland werden, bood zich bij heer FLORIS aan om den vijand het landen te beletten.

Op den 1 Juli 1253 kwam de Vlaamsche vloot in het gezicht koers zettende naar Westkapelle.

Het leger van heer FLORIS verschuilde zich in de duinen. Men zou de outscheping zonder verweer doen plaats vinden en als de schepen zeewaarts waren afgedreven met volle macht

¹ Ongeveer 2 uren gaans ten zuiden was ook een geschikte landingsplaats tusschen de stroomen de Duvelee en de Wijtvliet, alwaar zich eene "inge" (verenging, vernauwing) vormde door eene zandplaat van fleschvormige gedaante. (Zie de kaart van de provincie Zeeland in de 12^e eeuw door J. AB UTRECHT DRESSELHUIS.)

Verschillende plaatsnamen in Zeeland zijn ontleend aan de benaming, die de schippers aan de opkomende zandplaten gaven, waarop die plaatsen later werden gebouwd.

Zou het kunnen zijn, dat dit de eenvoudige oplossing is van den naam Fleschinge, thans Vlissingen ?

² Zie Zelandia Illustrata dl. I, blz. 630 v.v.

den vijand aanvallen. Deze krijgslist gelukte. De Vlamingen niets of niemand bemerkende ontscheepten zich met de meeste bedaardheid en zonder de noodige voorzorgen. Toen het sein van aanval werd gegeven renden de Westkapellenaars, onder den wapenkreet "St. Willebrord" met zulk een verwoedheid op den vijand in, dat zij de grootste verwarring te weeg brachten. Het op de hielen volgende leger van den Graaf deed het overige. De overwinning was volkomen en de vijand totaal verslagen.

Ter gedachtenis van deze groote overwinning deden de Westkapellenaars nadien jaarlijks een plechtigen ommegang door Walcheren op den 4 Juli, waarbij een kistje, zoogenaamd met WILLEBRORD'S gebeente werd rondgedragen. De St. Maarten- of Westmonsterkerk te Middelburg was verplicht den ommegang met een nieuw kruis op te luisteren. Deze ommegang heeft stand gehouden tot aan de Spaansche onlusten a^o 1572, wat door de volgende pachtakten dato 16 Juli 1566 bevestigd wordt.

"LEYN PIER DE WAERT, wonende op het Zand, parochiaen in Westmonster, pacht voor 7 jaren van de kerkmeesters der St Maartenskerk anderhalf gemet haymansland voor 30 β 's jaars, onder voorwaarde:

*"De kercke te dienen met eenen wagen en peerden eenen dach lanck alle jaeren, omme in de cruysweke met de cruysse te rijden naer West-cappel, zonder de kercke cost."*¹

Na bovenvermelde overwinning nam de welvaart van Westkapelle al meer en meer toe en bereikte het glanspunt in het begin der 14e eeuw. Als vrije poort stond de stad onder het onmiddellijk gezag van den Graaf die haar niet ongenegen bleek te zijn.

In 1327 bevestigde WILLEM III van Henegouwen de rechten der poorters van Westkapelle en kende aan HEINE SOT, een Westkappels inwoner $\frac{3}{4}$ edeldoms toe². Zijn opvolger WILLEM IV van Henegouwen, schonk tolvrijheid voor bewestenshelde en regelde in 1341 nader de benoeming van schepenen³. Graaf WILLEM DE V van Beijeren bevestigde den 19 Mei 1355 al de handvesten, privilegiën, vrijheden en keuren door zijne voorouders verleend aan de poorteren der stede van Westcapellen⁴. Den 31 dierzelfde maand gaf hij aan Middelburg, Westkapelle, Domburg, Vlissingen en Veere het recht om "volrye, weeuetouwe of scerebancken" te houden, met uitsluiting van alle andere plaatsen in Walcheren. Op denzelfden dag beging de Graaf een fout door aan de poorters van Middelburg het recht te gunnen, om alle schuldenaars buiten deze stad woonachtig, bij provisor en dekens van Walcheren te mogen doen uitwijzen. Dit was in strijd met de keure van Westkapelle en gaf later aanleiding tot een conflict, tusschen den magistraat van Westkapelle en dien van Middelburg, dat evenwel ten gunste van laatstgenoemde stad is beslist.

In 1361 schonk ALBRECHT VAN BEYEREN aan de stad eene vrije jaarmarkt en noodigde haar uit, a^o 1377, om de huwelijks-voorwaarden mede te teekenen, gemaakt tusschen WILLEM VAN GELDER en zijne dochter CATHARINE.

Intusschen schijnt de luister van Westkapelle aan het tanen geraakt te zijn. Het wegschuren der duinen was in vollen gang. De landingplaats verloor van hare waarde en werd zelfs gevaarlijk om bij nacht aan te doen, waarom dan ook ALBRECHT VAN BEYEREN, a^o 1370 gelastte een vuurbaken op te richten. "Om vier te barnen op die vierboete te West-cappel, om stadiglick vier te branden van dezen tijd. - Ieder schip dat tusschen Wulpen (eene plaats aan den mond der Schelde ten westen van Breskens ingedijkt a^o 1167, doch verdrongen a^o 1570) en 't Veergat inkomen zullen, zal betalen tot onderhoud van vier en menschen."

A^o 1377 werd er "veel lands buitengedijkt door groote doorbraken; men lag de dijken binnenwaarts, zoodat veel koopvaardij-schippers en visschers genoodzaakt werden die plaats

¹ Uit de verzameling van de heer KESTELOO.

² Oud Archief der provincie Zeeland.

³ Zeelandia Illustrata.

⁴ Oud Archief der provincie Zeeland.

te verlaten en zich elders metterwoon en scheepvaart neder te zetten" ¹.

Nog waart de mare rond dat Westkapelle eenmaal een machtige koopstad is geweest, alwaar veel buitenlandsche handel werd gedreven, hoewel men dit niet dan zeer onbestemd geboekstaafd vindt. Evenwel zou men toch uit bovenstaande aantekeningen kunnen besluiten, dat werkelijk koopvaarders hunne waren aldaar binnenbrachten en met landbouwproducten afvoeren.

Onder a^o 1396 staat geschreven: "De dijken hadden op verschillende plaatsen voorziening noodig. Er werd gesproken van een nieuwe inlaege te westeinde 't slants" ².

In 1398 stortte de vuurbaak die 28 jaren geleden was opgericht naar beneden. "ALBRECHT bij Gods genade doet condt allen luden, dat die vuerbaeke van Westcappel nedergevallen en gestort is voor onze stede van Westcappel. Die vuerbaek mag niet opgericht worden zonder onze toestemming, doch geven aan de stad en hare medepoorteren, dat zij aanvaerden ende aantasten mogen, alle goederen die zij in de zee drijvende zullen vinden voor Westcappel en alle andere seedrift, die daer aankomen zal binnen hare vrijheden.

Is de seevonde boven een pond groote, een deel tot haere vuurbaeke te maken en die staende te houden volgens goeddunken van onzen rentmeester" ³.

Zeer waarschijnlijk is het tengevolge dezer ordonnantie, dat de Westkapellenaars nu nog meenen recht te hebben op de aanspoelende zeedrift, en zich in hunne aanspraken verkort achten, sedert de wet hen de naasting verbiedt. In deze meening zullen de dijkwerkers dan ook niet aarzelen om wat aanspoelt, de kans veilig ziende, naar buis te brengen, zonder ooit aan dieverij te denken.

Opmerkelijk is het, hoe bij het stranden van schepen ieder zich in de weer stelt om de schipbreukelingen te redden, soms met eigen levensgevaar. De geredden worden alsdan naar de herberg gebracht en met de meeste zorg behandeld, doch daarna begint de roof en neemt ieder mede wat hij beet kan krijgen. Thans is door het aanwezig zijn eener brigade marechaussee een krachtig beletsel opgeworpen.

Behalve het medegedeelde vindt men betrekkelijk Westkapelle nog het volgende:

Graaf WILLEM II, Roomsche Koning, bevestigt A^o 1247 de Abdij te Middelburg in al de bezittingen haar reeds vroeger verleend, zijnde wat Westkapelle aangaat, alle tiend, alle dotatieland en alle offeranden van het altaar. Deze rechten werden door JOHANNES I Bisschop van Utrecht opnieuw bevestigd in 1271, als ook het recht dat de abt van Middelburg de vrijheid had, om dienst te mogen doen in de kerken van Westkapelle, Oostkapelle en Domburg ⁴.

A^o 1325. WILLEM de III van Henegouwen geeft uit in leen aan NYCLAES VAN GENT, abt van het Vrouwenklooster te Middelburg, omstreeks 36 gemeten ambachts in Westkapelle en Domburg, geheeten de Noordtienden, waarin des kloosters uithof stond. (Het hof de *Prelaat*) ⁵.

A^o 1327. Keur, door WILLEM DE III van Henegouwen voor den tijd van zeven jaren verleend aan Zeeland bewesten Schelde, behoudens de rechten der poorters van Middelburg, Westkapelle en Domburg ¹.

A^o 1352. Graaf WILLEM DE V van Beyeren, doet uit spraak in een geschil tusschen Westkapelle en Vlissingen betrekkelijk beider rechtsspraak en bepaalt, dat ter zake van schuld, ieder over zijn eigen poorters zal recht doen, doch wegens twisten of andere misdrijven zulks zal geschieden, door de schepenen der stede waar die plaats hebben ¹.

¹ ISAAK ABRAHAMSEN.

² De stadsrekeningen van Middelburg. Archief Zeeuws Genootschap der wetenschappen, dl. V, door H.M. KESTELOO.

³ Verzameling van den heer KESTELOO.

⁴ Oud Archief der provincie Zeeland.

⁵ Oud Archief der provincie Zeeland.

A° 1355 19 Mei. Graaf WILLEM V van Beyeren stelt SYMON WILLEMSZOOM aan "om te bedrijven het watergraafschap van de Vijf Ambachten van Walcheren" ¹.

Dit is de eerste keer dat de Graaf zich kennelijk inliet met de waterweringwerken, van de reeds vroeger aaneengesloten Vijf Ambachten. Reeds in 1293 wordt van de vereenigde Vijf Ambachten gesproken ¹. Waarschijnlijk ten gevolge van het afnemen der duinen langs de Westkust van Walcheren, bijzonder te Westkapelle.

Den 19 October 1355 geeft Graaf WILLEM V VAN BEYEREN last aan "bailju, borgh-meisters, scepen en raet van Middelburgh, om met de wateringgraven en dijcgraven te over-sien de gebreken van den lande van Walcheren en goede orde daarop te stellen, vermits de Ambachtsheeren aldair en deghene di hij het bevolen heeft te bedrijven niet eendragtigh zijn" ¹.

A° 1385 geeft Graaf ALBRECHT VAN BEYEREN, aan HUGO BOOZEN, abt van Middelburg, het dijkgraafschap der Vijf Ambachten ².

Uit een en ander merkt men duidelijk op, dat in de 14^e eeuw de gevolgen van de afdammingen en andere waterkeerende werken zich deden gevoelen en men er ernstig op bedacht werd, om door gepaste maatregelen de zee te gaan bestrijden.

IV.

Op het laatst der 14de eeuw was de welvaart van Westkapelle geknakt. De duinen namen met onrustbarende snelheid af, zooals in vorige bladzijden is medegedeeld, daarmede verdween ook de landingplaats en bij gevolg de scheepvaart, de handel en het vertier. Aan dit verloop had Vlissingen -- waar men reeds in 1321 keuren en privilegiën had verkregen -- hare toenemende ontwikkeling grootendeels te danken.

Onwillekeurig rijst de vraag op hoe zou Westkapelle bij haar hoogsten bloei er wel hebben uitgezien en hoeveel inwoners telde zij, doch hierop kan geen afdoend antwoord worden gegeven. SMALLEGANGE geeft in zijne *Kronyk van Zeeland* eene plaat van Westkapelle, voorstellende een gedeelte der Zuidstraat van het stadhuis oostwaarts, doch deze plaat wijst op den tijd dat de heer MARTINUS VETH ambachtsheer was en zijne buitenplaats reeds voltooid, alzoo na 1678 In den linkerhoek dezer plaat ziet men eene afbeelding van "Oud-Westcapelle" liggende in de duinen en geheel ommuurd. De geleerde mr. M.F. LANTSHEER verklaart in de "*Zeelandia Illustrata*" niet te weten waar SMALLEGANGE deze afbeelding van daan haalt en betwijfelt of het niet een fantasiebeeld is. Wanneer men den natuurlijken gang van de wording en ontwikkeling van Westkapelle nagaat, dan kan men zich geen voorstelling maken van eene dicht aaneengebouwde stad, door een ringmuur met hoektorens omsloten. Veeleer denkt men aan eene verzameling van onregelmatig neergeworpen hutten, die van allerlei houtsoorten en afbraak van schepen werden gebouwd, ongeveer zooals wij nu nog de keeten van polderwerkers zien. Deze hutten vermeerderden naar gelang de bevolking toenam en werden gewijzigd naar de behoefte bij uitbreiding van verschillende bedrijven. Steenhuisen zal men, buiten misschien het kerkgebouw, niet hebben aangetroffen; volgens JACOB VAN GRIJPSKERKE "*t Graafschap van Zeeland*" mocht men destijds geen steenhuisen, huizen, hofsteden of ridderhofsteden, hoe dan ook genaamd, zonder consent van den Graaf maken.

Alleen wordt er volgens den heer KESTELOO, in de rekening van den rentmeester van Zeeland B. W. S. van het jaar 1318/19 melding gemaakt van een gemet land "onder 't steenhuis" en van "mijns heeren hofstede binnen der porte van Westcappel." Van een stadhuis vindt men

¹ Zie Geschiedkundige proeve omtrent het beheer der polderzaken in het eiland Walcheren, Middelburg, J.C. & W. ALTORFFER. 1854 blz. 10.

² Oud Archief der provincie Zeeland.

nergens melding gemaakt, hoewel later zal blijken dat stadsdocumenten ergens werden be waard. Er was ook eene waag of balance, en een gasthuis eenige K.M. ten noorden van de stad. Dit gasthuis had grondbezit zooals blijkt uit den vrijdom van schot en heervaart, die ALBRECHT VAN BEYEREN a^o 1398 verleent over het land, liggende te Westkapelle en behoorende aan het gasthuis ¹. Dit gasthuis diende waarschijnlijk om verblijf houdende vreemdelingen tijdelijk te herbergen, en misschien ook om hun zieken te verzorgen.

Eindelijk vond men er een "Dobbelscole" een inrichting die aan den Graaf scheen toe te behooren, althans in 1356 geeft Graaf WILLEM DE V aan CLAESKIJN, zijnen gewezen panetier (opzichter van de hofbakkerij) de Dobbelscole te Westkapelle ². Wat een "Dobbelscole" was leert men het best uit het verbod van bailliu, burgemeester en schepenen van Middelburg a^o 1460. "Nergens mag met teerlingen en quaertspelen om geld gespeeld worden dan ter Dobbelscole" ³.

Buiten de kom der stad zag men op ongeregelde afstanden hier en daar kleine boerderijen, die later bij het achteruitbouwen voor een gedeelte in de stad zijn opgenomen en nog zijn aan te wijzen, ten deele omdat zij buiten de lijn der huizen staan en ten deele door den verhoogden grondslag waarop zij zijn gebouwd.

Op eenigen afstand van de stad lag de Ambachtsheerlijkheid "Woitkensdorp" nog bekend onder den naam van "Koudorp". Deze heerlijkheid had bijzondere heeren en was 201 gemeten en 83 roeden groot. De laatste ambachtsheer, tevens burgemeester van Westkapelle, was LOURUS WISSE. Deze overleed den 6 Januari 1673. Daarna is Westkapelle bezitter der heerlijkheid geworden en gebleven, zoodat thans Koudorp tot de gemeente Westkapelle behoort.

Van het zielental destijds is niet de minste aanwijzing. Toen in het jaar 1398 Graaf ALBRECHT VAN BEYEREN de poorters der steden van Holland en Zeeland ter heervaart opontbode, was de regeling dat Middelburg zou leveren 500 gewapende mannen, 10 smeden, 20 timmerlieden en 10 metselaars en Zierikzee een gelijk getal in alles. Reymerswaal 60 gewapende mannen, 20 timmerlieden, 10 metselaars en 10 smeden, Tholen 60 gewapende mannen en 8 arbeiders Westkappel en Vlissingen ieder 20 gewapende mannen en 4 arbeiders, Goes 40 gewapende mannen. Hieruit zou men kunnen opmaken, dat de bevolking van Westkappel en Vlissingen in vergelijk al zeer gering was en nog geen 1/25 deel van Middelburg bedroeg, doch dit zou eene min juiste gevolgtrekking zijn. De oproeping ter heervaart geschiedde naar het grondbezit dat elke stad had en werd gerekend op 1 man van de 100 gemeten land. Westkapelle had toen dus 2000 gemeten schotbaar land, plus het land wat aan het Gasthuis behoorde, waarvoor vrijdom van heervaart was verleend, benevens de uitgestrekte vroom- en vrijlanden. Het meerendeel der bevolking bestond uit schippers, visschers en aanverwante neringdoenden. Bij heervaart werden deze met een deel der schepen en manschappen afzonderlijk opgeroepen. Dat de ambachten destijds nog zeer luttel vertegenwoordigd waren, kan men uit de oproeping opmaken.

Ten opzichte van den betrekkelijken rijkdom waarop Westkapelle nog 50 jaren later, dus reeds in haar vollen achteruitgang, werd geschat kan het volgende dienen.

A^o 1447 moesten de steden van Zeeland 1332 Rynguldens opbrengen tot zoen aan den koning van Denemarken, aan Groningen en aan den Graaf van Oldenburg. Het deel voor Veere en Vlissingen werd bepaald op 227½. Westkapelle moest betalen 145½; Reimerswaal 105 en Goes 99 Rynguldens. Hieruit leert men dat Veere en Vlissingen sterk waren vooruitgegaan en dat Westkapelle ondanks haar kwijnenden toestand, Reimerswaal en Goes nog verre achter zich liet ⁴.

¹ Oud Archief der stad Middelburg, door mr. J.H. DE STOPPELAAR.

² Oud Archief der provincie Zeeland.

³ Oud Archief der stad Middelburg.

⁴ Stadsrekeningen van Middelburg, door H.M. KESTELOO.

Op den 19 November 1404 had men den zoogenaamden eersten St. Elizabeths vloed, die een geweldige schade aan de reeds zoo zwaar geteisterde duinen voor Westkapelle aanrichtte. Den 5 December daarop volgende gingen eenige regeeringsleden van Middelburg met den Abt en den Rentmeester naar Westkapelle om den toestand der duinen op te nemen. (Sedert 1385 zijn de opvolgende Abten van Middelburg dijkgraaf van de Vijf Ambachten watering geweest.) Deze vloed moet overal aan dijken en duinen in Walcheren eene belangrijke schade hebben aangebracht. Er was eene weel gevallen "beosten de galg aan de Arendijk;" de vloed was gegaan beosten en bezuiden Welsinghe, in de nieuwe inlaag "en t lant in groote vreeshe aldaer stoet;" die oostelijk was ingegaan en daarom "ordineerde men brieven aan al de ondersaten, gheseten in die Oestwateringhe" enz.

Welke maatregelen men beraamde en toepaste is niet bekend, maar zeker is het dat het verlies der duinen doorging en deze door den tweeden St. Elizabeths vloed A^o 1422 zoo goed als geheel werden weggespoeld ¹. De regeering van Westkapelle drong bij herhaling aan op middelen van voorziening. Op den 14 Juni 1432 gingen weder uit Middelburg afgevaardigden met den Abt naar Westkapelle, om den toestand op te nemen. "Overmits dat die dunen zeer verminderden en wechscuerden, en want die goede lieden van Westcappel begheerden aldaer te hebben een cleen dijcxkijn" ².

De groote zandmassa die Westkapelle had omzoomd was verzwolgen en bankte op eenigen afstand van den oever, nu nog aanwezig en bekend onder den naam van de "Rassen." Ten gevolge dezer zandbank werd de stroom met kracht geperst, door eene betrekkelijk nauwe geul, wat in dubbele mate nadeelig werkte en nog werkt op den vooroever.

Ook de geestelijkheid gaf teekenen van ongerustheid. Zij vroeg en verkreeg van JACOBA VAN BEYEREN, met goedkeuring van hertog FILIPS VAN BOURGONDIË, op den 28 October 1432 vrijdom van schot en bede -- doch niet van heervaart -- over 66 gemeten land aan de kerk toebehoorende, omdat "de kerk de zee zeer nabij is gekomen en zij die van noodwege op eene andere plaats zullen moeten zetten" ³. Groote haast schijnt men met afbreken nog niet noodzakelijk te hebben gevonden, want eerst 4 September 1458 gingen van Middelburg naar Westkapelle "de heeren dien tlant van Walcheren bevolen is, om die kercke en sommige husen aldaer af te breken" ⁴. Dit zal noodig zijn geweest voor de ontworpen zeeuwing.

Dit is het eenige wat van die oude kerk bekend is. Waarschijnlijk heeft men een gedeelte der afbraak gebezigd, om eene hulpkapel te bouwen op het eind der oude markt. De nieuwe kerk werd gebouwd daar waar nu nog de kustlichttoren staat en was omstreeks 1470 voltooid. Deze kerk kreeg ook den naam van St. Willebrord.

Men kan aannemen dat de plaatsing van de kapel op het oosteinde der oude markt, aanduidt, dat deze reeds met huizen was omgeven, die aan de aanzienlijksten der stad toebehoorden. Men vindt ook hier reeds regelmatig aaneengebouwde woningen op eene rooilijn. Wellicht bezigde men toen reeds steenen, die men in de omgeving der stad bakte. In 1366 was reeds een steenoven te Middelburg. Later zijn de meeste dier huizen door betere steensoorten vervangen, althans aan de voorzijde, doch aan de achterzijde vindt men nog veelal overschotten van den oorspronkelijken bouw: dikke muren van groote zachte Zeeuwsche moppen, met klei gemetseld en nauwelijks 2 M. boven den grond opgetrokken, waarop een zware balkgrond voor de zoldering en daarop de kap. Het waren donkere, dompige vertrekken, waarvan waarschijnlijk de vloer niet met leien of plavuizen was gedekt.

Verscheidene van die oorspronkelijke gebouwen vond men nog in de eerste helft dezer eeuw aan den achterweg, ten noorden der oude markt, tusschen den tegenwoordigen dijk en

¹ In 1428 waren de duinen voor de stad totaal weg. Zie Dijkboeken Provinciaal Archief van Zeeland.

² Stadsrekeningen van Middelburg, door H.M. KESTELOO.

³ Oud Archief van Middelburg, nr. J.H. DE STOPPELAAR.

⁴ Uit de aanteekeningen van H.M. KESTELOO.

den aanvang der noordstraat, doch deze zijn ook nu meest allen door betere woningen vervangen.

Tijdens het afbreken en verplaatsen der oude kerk zullen ook de meeste bewoners hunne woningen meer landwaarts hebben overgebracht.

Voor de visschers en voor de personen die hun brood vonden in de, aan de scheepvaart verwante bedrijven, zou het beter geweest zijn Westkapelle te verlaten en zich b.v. in Vlissingen neder te zetten, doch de ervaring leert dat visschers even gehecht zijn aan hun woonplaats als aan hun vaartuig. Zij blijven er tot het uiterste oogenblik. Ook was omstreeks dezen tijd de haringvangst in vollen bloei, die, door de uitvinding van WILLEM BEUKELSZ. van Biervliet, om ze te kaken en alzoo tegen spoedig bederf te Vrijwaren, eene buitengewone vlucht nam en groote winsten afwierp.

In 1460 is men in de daad begonnen maatregelen te nemen, om het verdere zandverlies te bestrijden. Waarschijnlijk bracht men het eerst paalhoofden aan, ten einde te trachten den stroom buiten den wal te leiden en het stuifzand op te vangen. De geschiedenis leert dat men in 1460 voor het eerst de zeedijken met paalhoofden bevestigde. Ook schijnt men den oever te hebben opgevoerd zoo voor de stad als voor het gasthuis in 't noorden en alzoo een soort van dijk te hebben gemaakt, althans men vindt opgeteekend, dat een der burgemeesters van Middelburg vier malen naar Westkapelle ging om den dijk op te nemen.

Door het verlopen van de scheepvaart te Westkapelle zullen veel sjouwers en andere lieden buiten verdiensten zijn geraakt, voor wie de werkzaamheden aan de zeewering en den dijk eene gelukkige uitkomst waren. Weldra zullen er verschillende ploegen zijn gevormd, die vaste dijkwerkers werden en waaruit de huidige zijn voortgesproten.

Bij al de rampen die Westkapelle te verduren had, kwamen ook nog andere vijanden aan het overschot der welvaart knagen. Den 21 November 1438 zond de regeering van Middelburg iemand daar henen, om opgave te mogen hebben van de schade door de Engelschen berokkend, en den 6 Augustus 1444 moest de schade opgegeven worden, door die van Dieppe gedaan.

In dezen tijd leden de haringbuizen veel van de vijandelijke oorlogschepen van verschillende rijken, die de Noordzee onveilig maakten.

In Maart 1453 werd Westkapelle, met Vlissingen en Domburg verkocht aan HENDRIK VAN BORSSSELE, heer van Veere, door Graaf PHILIPS I VAN BOURGONDIE waarmede zij uit den rang der grafelijke steden verdween om in eene heerlijkheid over te gaan wat zij is gebleven.

Den 1 Mei 1477 droeg MARIA VAN BOURGONDIE bovenvermelde steden met hare landen, heerlijkheden, duinen en verder toebehooren over aan WOLFERT VAN BORSSSELE, Graaf van Grandpré en van Bouchain, heer van der Veere enz. raadkamerling en stedehouder-generaal van Holland, Zeeland en Friesland, welke overdracht door haren gemaal, hertog MAXIMILIAAN den 22 September werd bevestigd.

HENDRIK VAN BORSSSELE was (volgens J. ERMERINS, Zeeuwsche Oudheden, dl. III), de 9de Heer van Veere en werd ter onderscheiding HENDRIK IV genoemd. Hij kocht genoemde Heerlijkheden, doch als aflosbare panden voor 12000 kronen, maar verkreeg dezelve in 1466 in onversterfelijk leen, voor de diensten, die hij den Graaf hij het beleg van Dinant had bewezen. Toen evenwel zijn zoon WOLFERT VI hem opvolgde, wenschte de Souvereine VROUWE MARIA VAN BOURGONDIE de leenopvolging hem niet toe te staan, tenzij hij daarvoor nog 5000 kronen bijbetaalde. Dit is in 1477 geschied.

Omstreeks dezen tijd schijnt ook de Magistraat van Westkapelle zijn zetel te hebben overgebracht, en wel naar het gebouw, dat nu nog het stadhuis is. Dit gebouw was een pand van zekeren MICHEL ADRIAANSZ., die het aan de stad schijnt te hebben verkocht, onder voorwaarde de koopsom in jaarlijksche paaïen af te doen, zooals uit eene stadsrekening over 1485/86 blijkt. Bij het overbrengen der stedelijke documenten moeten deze in een treurigen toestand

hebben verkeerdt, althans de magistraat wendde zich tot vrouwe MARIA VAN BOURGONDIË met het verzoek, den privilegiebrief van 1223 en dien van de vrije jaarmarkt door hertog ALBRECHT gegeven in 1361 te vernieuwen en te bevestigen, daar zij "door oudheid onleesbaar of door vocht bedorven waren" ¹.

Aan dit verzoek werd door vrouwe MARIA den 8 Mei 1477 voldaan, "overmits die soute lucht van der zee, daer dieselve stede op ghelegen is, met veel andere ende diversche privilegiën al gheheel vergaen was, alzoo dat men daerof niet ofte weynich int geschrifte vinden en conde, dan die segel" ¹.

De voor Westkapelle zoo ongelukkige 15de eeuw mocht niet eindigen zonder de stad den genadeslag toe te dienen. Op den 18 Mei 1492 werd Westkapelle door de Sluizenaars uitgeplunderd en verbrand.

Middelburg haastte zich om de bevolking te hulp te komen. Er werden 78 ruiters heen gezonden en een macht van volk naar Zoutelande gestuurd. Er legerden zich daar 185 manschappen, waarvan er 87 na vijf dagen terugkeerden, doch de overige 98 er 27 dagen verbleven. Zeker om eene herhaling van landing te beletten. Zij hadden 2 bussen (stukken geschut) bij zich. Deze expeditie kostte aan de stad Middelburg voor soldy £ 107: 18: - of f 647,40, behalve dat nog voor losgeld werd betaald f 50,- voor KLAAS JANSE, die in de duinen gezonden was, geweest "ten tijde toen de Vlamingen opgeslagen waren geweest te Westkappel," doch gevangen en naar Sluis medegevoerd werd ¹.

Door REIGERSBERG - BOXHORN II: 328 - wordt dit feit gesteld op 24 Juli 1491, doch de nauwgezette nasporingen in de stadsrekeningen van Middelburg door H.M. KESTELOO maken uit, dat REIGERSBERG heeft misgetast Het is geschied op den 18 Mei 1492.

Dit jaartal stemt volkomen overeen met hetgeen ERMERINS in het 4^e dl., blz. 16 heeft genoteerd. Volgens dezen was FILIPS VAN BOURGONDIË, gehuwd met de erfdochter ANNA VAN BORSSELE VAN DE VEERE enz, op het eerste gerucht met zijne armee naar Westkapelle getogen, om de Sluizenaars te helpen bestrijden. Hij kwam te laat om het onheil te verhoeden.

V.

Uit het volksleven van dien tijd is bedroevend weinig bekend. Men vindt echter een stuk, dat in het Oud-archief van Middelburg wordt bewaard en althans over enkele punten eenig licht verspreidt. Het is eene stadsrekening loopende van Sinte Catherinedag (25 November) 1485 tot Sinte Catharinedag (25 November) 1486, opgemaakt door PIER CORNELISZ. COELE (COOLE) en HUGHE ADRIAENSZ. SPAEN, Burgemeesteren der Stede van Westcappelle, goed-gekeurd door "heer PAUWELS DE BASTAERT van Vere, bailjuw en heer JAN VAN NIEUWEN-HOVEN gecommiteerde van Mijnheeren wege VAN BEEVER, van der Vere, van Westkappelle enz."

De uitgaven wijzen de belooning aan van den "Clerck" over een vol jaar.

Het "jaergelt" bedroeg.....	£ 1: 8: -
Het "boekgelt" (schrijfbehoeften)	" -: 1: -
"Taelgelt"	" -:14: -
Totaal.....	£ 2: 3: -

of f 12,90.

De "boede" (bode) genoot "jaergelt"	£ - : 14 : -
"Taelgelt"	" - : 7 : -
Voor de "klocke" op te winden en te stellen.....	" - : 10 : -
Voor de "klocke" te luiden.....	" - : 5 : -
Totaal.....	£ 1 : 16 : -

¹ Oud Archief van Middelburg, mr. J.H. de STOPPELAAR.

of *f* 10,80 met nog 15 ct. voor elken loop die hem opgedragen werd buiten de stad te doen.

Taalgeld was waarschijnlijk de belooning voor het voordragen der aanhangige zaken bij de groote of de kleine vierschaar, althans taalluiden, taalsprekers waren zooveel als men tegenwoordig onder procureurs verstaat.

Uit de belooning van den bode leert men ook dat Westkapelle toen reeds in het bezit was van een stadsuurwerk.

Verder vindt men voor de stadszaken uitgegeven:

Aan MICHEL ADRIAANSZ. in vermindering van den Stedehuis £ 2:11:- en aan denzelfden "van dat die ruters verteerde ten zinen huuze" 5 £, ook aan GRIETE HEIJNE DANKARTSZ wed. "voor dat die ruters daar verteerden" 3 £.

Aan het slot der rekening vindt men vermeld dat MICHEL ADRIAANSZ. nog te vorderen heeft als restant voor het Stadhuis £ 21: 6: - waardoor dus het vermoeden bevestigd wordt, dat de regering bij de verhuizing uit de oude stad, dit pand heeft gekocht om in jaarlijksche termijnen af te betalen. Uit de vermelding dat dezelfde persoon vergoeding kreeg voor het herbergen van ruiters, zou men kunnen op maken, dat een gedeelte van het huis tot herberg diende, zooals nog veel gemeente-besturen in de gemeente-herberg zitting hebben, of tot den laatsten tijd hadden.

Men vindt ook in die rekening opgeteekend:

"Dagvaert te Goes, vijf dagen en half 1 burgemeester en 1 schepen £ 1:8:10. - Ter dagvaert naer den Haag 1 burgemeester en 1 schepen 7 dagen £ 1:8:- en ter dagvaert naar Goes 1 burgemeester en 1 schepen gedurende 4 dagen £ -:16:-."

Voor reizigers eerste klasse, zooals burgemeesters en schepenen wel waren, wanneer zij in hun functie op reis gingen, was het tarief niet hoog en kwam op 60 ct. per dag. Voor de stad Middelburg was het tarief: een burgemeester met twee knechten dagelijks 5 schellingen, met één knecht 4 schellingen; een schepen of raadsman met één knecht kreeg 4 schellingen, zonder knecht 3 schellingen per dag.

Burgemeesters en schepenen hadden geen belooning voor hun vele bemoeiingen, doch kregen op den Sacramentsdag ten koste der stad nieuwe bonnetten, die volgens de rekening 18 schellingen en 5 grooten kostten. Overigens werd hun werk verzoet door maaltijden en drinkgelagen, waaraan een groot deel der stede ontvangsten werd besteed. Ook hadden zij aandeel in de boeten waartoe bekeurden veroordeeld werden.

"Op Sint Catherinedag op het stadhuis verteerd, met Baljuw, Burgemeesters en Schepenen £ 1 : 13: 5." "Maaltijd bij gelegenheid dat PAUWELS DE BASTAERT met gedeputeerden van mijnsheeren wege kwamen om de wet te vermaken.....£ 5 : 5 : 1 verteer bij het vermaken der wet....." 3 : -: -

(Het vermaken der wet wil zeggen: de periodieke aftreding der oude en installatie van nieuwe regeeringsleden). Op den Sacramentsdag verteerden B., B. en S. £ 1 : 19: -.

Deze sommen zijn verbaasd hoog in verband met de waarde van het geld in dien tijd, wat wij het best kunnen beoordeelen uit hetgeen werd betaald voor 2 wagenhuren, voor heer PAUWELS en gedeputeerden met de stadsregering naar Vlissingen en terug, waarvoor is uitgetrokken 8 schellingen. Een wagen met een span paarden werd alzoo betaald met *f* 1,20 per dag.

Uit de ontvangsten leert men dat er destijds te Westkapelle nog een belangrijke omzet in wijn en bier was, want de pacht der accijzen op deze artikelen bracht netto op £ 69:12:- of *f* 417,60; het £ tegen *f* 6 gerekend.

Aan den voet dezer rekening staat: "Dit is al sulke gelt als de stede van Westcappelle sculdich is."

CORNELIS HEYNE, weeskinderen.....£ 35:15:--

MICHEL ADRIAENSZ., stadthuys verschenen Sinte Maerten....." 21: 6 :--

Gasthuijs te Westcappelle"....." 7:12: 4
 Totaal £ 64:13: 4

waartegen het goed slot der rekening £ 56: 3: 7.

Zoodat Westkapelle geen noemenswaarde schuld had.

Dat ter vierschaar soms nog al gewichtige zaken te berechten waren, blijkt uit het volgende afschrift uit het Register van Schepenvonnissen: ¹.

"LEYNE MICHEL DOMESZ. dochter en CLAYS CORNELISZ. prochyaen van Meliskercke beschuldigd van doodslag op de eerstgenoemde.

"Uithoofde van uytnemende leet en groot ootmoed hebben vryenden (vrienden) en maghen versocht om te zoene en te pays te comene.

Soe en ist dat om goede wille en bij toespreken van goede eerbaere mannen, beide geestelyck en waerlyck (wereldlyk), de voors. partijen is overeengekomen den sculdighe te verordeelen:

Uitspraak van de arbiters:

1°. De misdadigher sel in persone gaen tot Sinte Pieters toet hooghen Roome ter lavenisse van der zyelen (zielen) van de voirs. dooden, en als hij op weghe is, soe sel hij int opwaert gaen alle daghen leesen ter lavenisse van der zyele een roeze hoedeken en als hij binnen Roome is, soe sel hij versoucken tot twee reysen die VII hoofkercken, en toet Sinte Jans te Laterane sel hij misse hooren op eene Saterdag over zijene knyen en die trappen op crupen aldaer over zijn knyen en als dit alle volcomen es, daer seker autentycke kennesse ende betoegh van te brynghen als dat behoort.

2°. Item soe sel die misdadighe noch doen ofte doe doen een bedevaert toet Sinte Jacops in Galissye en III missen aldaer hoeren over zijn knyen ende was ende licht daertoe te besorghen ende te ontsteken ende zijn offeranden daer te doen ende daarvan kennisse ende betoegh te brynghen, dat hij de bedevaert volcomelyc gedaen heeft.

3°. Item soe sel die misdadighe doen een bedevaert toet Sinte Adriaens toet Geersberghe in Vlaenderen ende aldaer misse hooren over zijn knyen; waslicht te ontstekene, zijn offerande te doene ende betoegh daarvan te bryngbene alsoe dat behoert.

4°. Item soe sel hij noch doen ofte doe doen eene bedevaert ten heylighen bloede te Wilnaken ende aldaer eene misse te hooren over zijne knyen, was en licht te barnen en voert zijne offerande te doene ende betoegh daarvan te brynghen alsoe dat behoert.

5°. Item alle deese voirscreven bedevaerten sel den misdadighe volcomen den jaere naer uytsprike ende dat opte grote peyne die bovengenoemt staan.

6°. Item sel hij gehouden weesen te doen doene drie consakereerende xxx^{ste} daer den doode begrave es en die wel en deuchdelycken te volcomen naar costuyme ende ordenneie van de heylige kercken ende dat tusschen hyer en bamisse.

7°. Item sel hij gehouden weezen te doen doene een uytvaert met een vigelie van ix lessen en daer ten eynde een misse van requiem te doen synghen met drie priesters ende met wyeroock te grave te gaene ende drie lb was daer toe te bezorghen ende dat te volcomen tusschen hyer en bamisse.

8°. Item sel hij gehouden weesen te doen doen vijf hondert zyel missen ter lavenisse der zyele van de doode binnen eenen halve jare nae der uytspraeke.

9°. Item sel hij betalen de kosten van hetgeen aan het doode lichaem gedaen was, van bewaken, meestergeld, kerckelyke diensten etc.

10°. Item sel hij betalen voor kosten van verteering die de vrienden gemaakt hadden als ze bijeen waeren £ 2 -:

¹ Uit de aantekeningen van den heer H.M. KESTELOO.

11°. Item sel hij gehouden zijn te doen stellen ten grave van de doode een houten cruce van thyen voeten boven der aerden, binnen den jaere na de uytspraeke.

12°. Item sel hij gehouden weesen te doene eene voetval toet vermanen van den vryenden als hij toet St Pieters te Roome zijnen bedevaert gedaen heeft, of ten ware dat die vryenden van den doode hem om Gods wille dat verdroegh.

Item ten XIII. Soe sel hij gehouden weesen den kinderen van den doode te betalen ygelyc kind alst comen es toet zijne mondighe jaeren en daghen twee pont x β grote. Ende indien deese voirscreve kinderen storve binnen en eer de tijt voirsc. soe sel hij gehouden weesen die voirsc pennynghen te betalen den erfgenamen van de kinderen voirscreven."

Geinsereerd in het register van de stad Westkapelle ten koste van den "misdadighe" den 25 Juni 1506.

Behalve deze bladzijden vindt men nog enkele aantekeningen, die met den toestand des volks in verband staan.

SMALLEGANGE verhaalt dat Westkapelle A° 1507 nog eene belangrijke handels- en vischersplaats was. Er bestond eene aanzienlijke balans; er waren nettenbereiders, garenmakers, spreedvelden, taanhuizen, lijnbanen enz., alsook 36 haringbuizen, quintbooten, heuden en hoekbooten.

Zoo er ooit een belangrijke handel te Westkapelle geweest is, zal die toch in het begin der 16^e eeuw wel grootendeels reeds zijn verlopen. De industriele inrichtingen zullen er nog wel hebben bestaan maar in deze bedrijven zal niet veel vertier meer te vinden zijn geweest; de schepen kunnen zeer goed aan de ingezetenen van Westkapelle hebben toebehoord, doch aan het strand zullen er niet veel meer zijn gevonden. Zij zullen, evenals de Arnemuidsche schippers nu doen, wel voor het grootste deel te Vlissingen zijn binnengelopen.

Vlissingen evenwel had reeds in 1444 vergunning gekregen van PHILIPS I VAN BOURGONDIË om tot onderhoud der havens, bruggen, kaaïen, houten hoofden enz. eene belasting te heffen op den haring, die tussehen Westkapelle en de haven van Welsinghe werd gevangen met de bepaling, dat deze haring nergens anders dan te Vlissingen mocht aangevoerd en verkocht worden. Dit was een klem die voor de visschers van Westkapelle nog al bezwarend was.

Middelburg daartegen hief niet alleen geen belasting maar bood daarboven nog verschillende voordeelen aan de visschers, die met hun haring daar wilden komen. De eerste haringbuis schipper JAN ALMAN, kwam te Middelburg in 1456 en kreeg van de regeering vier stoop wijn "om dies wille, dat hi de eerste stuurman was die hier harinc brachte." Twee Westkapelsche visschers die in datzelfde jaar ook haring aanvoerden, kregen eveneens wijn ¹.

De voordeelen door de stad Middelburg aangeboden waren vervat in eene ordonnantie van wet en raad op het gebruik maken van het stads taanhuis en boethuis buiten de zuiddampoort, dato 31 October 1455, als:

"Alle stuurliu, die met hunne schepen en haringbuizen de stad aandoen, worden kosteloos als poorters aangenomen. De handel in visch en haring is vrij. Het bier voor de schepen is vrij van accijns, eveneens dat hetwelk door de stuurliu, hunne kinderen en de "boetstriggen" in het taan- of boethuis wordt gebruikt. Allen die te Middelburg zich ophouden om de haringvaart of er zich inlaten met dien handel, kunnen niet gearresteerd of in rechten vervolgd worden wegens schulden, gemaakt vóór de haringteelt, ingaande met Sint Jan (24 Juni) en eindigende met Sinte Catherine (25 November) enz." ².

Men kan aannemen, dat de Westkapelsche stuurliu, die toch al naijverig waren op den snellen vooruitgang van Vlissingen, gretig de handen uitstaken naar de voordeelige bepalingen door Middelburg aangeboden en dat Vlissingen op haar beurt meende verongelijkt en

¹ Stadsrekeningen van Middelburg, door H.M. KESTELOO.

² Oud Archief van Middelburg, door mr. J.P. de STOPPELAAR.

benadeeld te worden. Er rezen tusschen beide plaatsen geschillen over handelsrechten, die langzamerhand zoo heftig werden, dat de regeering van Westkapelle den bijstand inriep van hare Vrouwe ANNA VAN BORSSELE. Deze sloot daarop, den 12 Juli 1507, met ADOLF VAN BOURGONDIE, Heer van Vlissingen, een handelsovereenkomst tusschen beide steden ¹.

Op het kerkelijk gebied waren destijds de zaken ook al niet in het reine. Tusschen den cureit te Westkapelle en de fabriekmeesters van de Westmonsterkerk te Middelburg was een geschil ontstaan over de ontvangsten der offeranden van het groot altaar in de Willebrordskerk te Westkapelle. Het geschil was zelfs tot voor den Heiligen stoel gebracht. Paus ALEXANDER VI benoemde gemachtigden om in het geschil uitspraak te doen. - 25 Februari 1499 ².

Deze uitspraak volgde evenwel niet zoo spoedig want in Mei 1499 compareerden de arbiters voor Dekens der O.V. kerk in den Haag, ⁴ doch er werd nog geen overeenkomst getroffen, en eerst den 3 Juni bevalen de arbiters de overlegging der stukken op deze zaak betrekking hebbende. De zaak bleef hangen tot 20 Mei 1503 op welken dag een transactie werd gesloten tusschen ADR. GILLISZ., cureit te Westkapelle en de fabriekmeesters van 2 kerken te Middelburg ³.

Ook tusschen de bevolking en de stads regeering was omstreeks dezen tijd een gespannen verhouding, die den 25 November 1513 tot eene losbarsting kwam. De magistraat zou, als gewoon, op dezen dag de accijnsen op wijn en bier verpachten, doch het volk belette dit. Volgens acte van 19 Mei 1514, werd aan de drie hoofden van het complot door ADOLF VAN BOURGONDIE, namens zijne moeder als vrouwe van Westkapelle vergiffenis geschonken, mits betalende eene boete van f 600 ⁴. Uit de som der boete zou men kunnen opmaken dat de hoofden van het complot tot de meer goeuden behoorden. Misschien zagen eenige neringdoenden in de verpachting benadeeling hunner zaken, of het volk zag liever dat de accijnsen gecollecteerd en niet verpacht werden, omdat verpachting meer aanleiding tot knoeierij kon geven.

Het gevolg was dat op den 21 Maart 1514 eene overeenkomst werd gesloten tusschen ANNA VAN BORSSELE, als Vrouwe van Westkapelle en burgemeesters en schepenen waarbij werd bepaald, "dat de Vrouwe zal genieten de inkomsten der stad van accijnsen enz., doch daartegen voor hare rekening nemen, de kosten van onderhoud aan het stadhuis en verdere stadslasten."

Bij de vermelding van dit accoord in der stede registers, werd aangeteekend dat het is gesloten omdat in het jaar 1513 "eenige van de ingezetenen en onderzaten onder het deksel van den soberen regimenten en 't beleid van burgemeesters en regeerders in het feit van de accijnsen, het onderhouden van de voorboden, rechten en privilegiën heurlieden hadden vervorderd zeker opstel en "ruuthede" te doen, tegen burgemeesters, schepenen en weth, daaruit dat hadden mogen rijzen groote commotie en beroerten, ter geheele desolatie en kwalijkvaert der gemeene stede" ⁵

De tegenspoeden waarmede de stad te worstelen had en de verarming der inwoners, maakten het volk kregelich en geneigd tot verzet.

In 1515 riepen burgemeesters en schepenen een gedeelte der bevolking op, om te werken ten behoeve der vrouwe van de plaats, doch er waren eenige personen die weigerden aan de oproeping gevolg te geven. Deze weigering werd gestraft met verbanning uit het rechtsgebied der stad "op hun rechtervuist." De gebannen personen kregen later vergunning om weder te

¹ SMALLEGANGE.

² Oud Archief van Zeeland, door J.P. van VISVLIET.

³ Oud Archief van Zeeland.

⁴ Aanteekening van H.M. KESTLOO.

⁵ Aanteekening van H.M. KESTLOO.

keeren mits zij een bedevaart deden "tot Geeraertsbergen naar St. Adriaen" ¹.

De heerendiensten waren gegrond op Cap. II, art. 18 van de "Keure van de Lande van Zeelandt" waar staat:

"Item, dat soo wie in yemandts Ambacht woont, die sal gehouden wesen den Ambachtsheer, daer hy onder woonachtigh is, te dienen, en te doen als een goed Ondersaet sijn Ambachts-heer schuldigh is te doen, ende alsoot costuymelijck is,"

De Ambachtsheeren lazen hieruit dat zij over de werkkrachten hunner onderhoorigen konden beschikken, doch de Westkappelaars hadden eene andere lezing. Zij meenden dat zij wel trouw en onderdanigheid aan hun Heer verschuldigd waren, doch geenszins onbetaalden arbeid. Wel was het sedert 1477 "costuymelijck" geworden, dat van tijd tot tijd eenigen opgeroepen werden, om voor den Ambachtsheer onbeloond werk te verrichten, doch dat was toen de tijden voor hen meer winstgevend waren, nu deze echter in ongunstigen zin waren verkeerd, bedankten zij voor de eer.

Dat de Ambachtsheeren nog 200 jaren, later op meer plaatsen, van dit art. der Keure gebruik maakten en verzet vonden, kan men afleiden uit het Placaat van de Staten van Zeeland, dd. 15 Nov. 1678, waarbij bepaald werd "dat hunne onderzaten ten minste twee dagen in 't jaer, buiten den oogst, tot dienst met wagen en paarden, zoowel buiten als binnen het ambacht, konden opgeroepen worden op boeten van *f* 5 en vergoeding van het gespan, dat in plaats van den onwillige werd gehuurd."

De Staten van Zeeland waren alzoo eens met de opvatting van de ambachtsheeren, doch maakten alleen een beletsel tegen willekeurig misbruik.

VI.

De water-ringen, waarin Walcheren nog is verdeeld, hoewel thans onder één bestuur, bestonden reeds in de 13e eeuw. Van de vereenigde Vijf ambachten wordt melding gemaakt A^o 1293 en een watergraaf voor deze werd aangesteld in 1355 door Graaf WILLEM V. Van dezen tijd werd de aandacht gevestigd op de verwoestingen, die de zee overal aan den buitenrand van Walcheren aanbracht.

Graaf WILLEM V gaf 19 October 1355 last aan baillu, burgemeesters, schepenen en raad van Middelburg, om met de wateringgraven en dijkgraven te overzien de gebreken van den lande van Walcheren en goede orde daarop te stellen, "vermits de ambachtsheeren aldaar en degene, die hij het bevolen heeft te bedriven niet eendrachtig zijn" ².

In 1385 benoemde graaf ALBRECHT, den Abt van Middelburg tot dijkgraaf van de Vijf ambachten, die in 1390 door den opvolgenden Abt werd vervangen ³. Deze benoemingen gaan geregeld door tot 1504, toen PHILIPS II van Oostenrijk het dijkgraafschap aan den Abt verkocht en KAREL V hetzelfde in 1527 aan den Abt verpachtte ⁴. De laatste geestelijke, die als dijkgraaf fungeerde was NICOLAES DE CASTRO, Bisschop te Middelburg in 1565.

Wanneer men leest dat deze betrekking werd verkocht of verpacht, dan welt onwillekeurig het vermoeden op, dat hoe minder er van de water- en dijkpenningen werd verbruikt, hoe grooter het goed slot was, en dat dit goed slot ten bate kwam van den koper of van den pachter. Als dit zoo was, dan zal het niet weinig nadeelig op de deugdelijkheid der zeewering hebben gewerkt.

In 1458 was men te Westkapelle het eerst met verwerkingwerken begonnen. Om de daardoor verhoogde kosten te dekken, besloten de heeren, dien 't gouvernement van den lande van

¹ Aanteekening van H.M. KESTLOO

² Oud Archief der provincie Zeeland.

³ Oud Archief der provincie Zeeland.

⁴ Oud Archief der provincie Zeeland.

Walcheren bevolen was in 1459, "dat al het land, dat niet vrij is, zal worden gekaveld in de dijkages en gebracht op zijn rechten dijkstoel, door drie schepenen van Middelburg zal informatie worden genomen en de titel onderzocht van al het land, dat als vrij land is aangegeven, zoo vronen, haimanland, leenland, bateland, als anders. Wat bevonden wordt niet vrij te zijn zal ten behoeve van de watering, jaarlijks zijn aandeel betalen in de kosten van alle dijkages en in de watergelden, die op het land mochten gelegd worden" ¹.

Graaf PHILIPS I VAN BOURGONDIE benoemde in 1466 eene commissie om de dijkage van, Walcheren te visiteeren, en vaardigde daarna eene ordonnantie op de dijkage uit ².

In 1470 ging men te Westkapelle in ernst tot bedijking over "met zeer zware onkosten van de Graaflijkheid van Walcheren" ³.

In 1515 verscheen er eene ordonnantie van de vier staten 's lands van Walcheren, waarbij werd bepaald, dat "om een einde te maken aan de geschillen tusschen de waterklerken van Walcheren en den klerk der poorters erven van Middelburg, voortaan door eerstgenoemden zullen worden ontvangen al de waterpenningen van hunne watering, zoowel van de erven der poorters als van alle andere erven" ⁴.

A^o 1527 werd er eene ordonnantie gemaakt door den prelaat van Middelburg, den heer VAN BEEVEREN, en de regeering van Middelburg, als representeerende de Staten of leden van Walcheren, daarover geroepen de rentmeester van Zeeland bewesten Schelde, om "te volcomene de ramyge van de buyten wercken, zoo onlanx bij den comissariss geraempt, als in toecomenden jaere te ramen, ende toesicht te hebben op des lants wercken, stoffen ende anders" ⁵.

Er werd bepaald: Er zullen twee personen worden gecommiteerd, de een te benoemen door den prelaat met den heer VAN BEEVEREN de ander door Middelburg, om toezicht te hebben op de werken buitendijs en op de materialen, daartoe benoodigd. Zij zullen in het openbaar met dijkgraaf en gezworens doen aanbesteden de aardewerken, als dammen, kramdijken enz. alsmede de houten hoofden, staketten en verder timmerwerk. Zij regelen het loon van de rijswerkers en andere werklieden. Tot opnemng der noodige werken van het eiland waarvan men het "berydt doedt" met de Staten tegen half Maart, zullen zij op Licht-misse (2 Februari) te voren de dijken van het land begaan of berijden en de zee peilen, waarvan zij eene schriftelijke memorie aan de Staten indienen "Omme inde berydt, dwelk mede gebueren sal voor paeschen, regardt genomen te wordene." Zij hebben toezicht op de waterklerken, zoo poorters- als landsklerken, en geven van hunne overtredingen kennis aan de Staten van het eiland of naar gelang der zaak, aan den rentmeester van Zeeland, als opperdijkgraaf. Zij genieten een redelijk salaris. Dijkgraven en gezworens zijn gehouden zonder eenig salaris in persoon den dijk te visiteeren en op te nemen ⁶.

In 1528 benoemde KAREL V drie personen om toezicht te houden op de dijkage van Walcheren ⁷.

Dit was in strijd met bovenvermeld contract door Prelaat en Edelen van Zeeland ten vorigen jare met de stad Middelburg gemaakt en gaf aanleiding tot een langdurig proces. Intusschen beveelt KAREL V in het begin van het volgende jaar, de aanstelling van een derden commissaris ⁸. Het proces is eerst in Februari 1536 door een accord beëdigd. De stad

¹ Oud Archief der stad Middelburg.

² Oud Archief der provincie Zeeland.

³ Iz. ABRAHAMSEN.

⁴ Oud Archief der stad Middelburg.

⁵ Oud Archief der stad Middelburg.

⁶ Oud Archief der stad Middelburg.

⁷ Oud Archief der provincie Zeeland.

⁸ Oud Archief der provincie Zeeland.

Middelburg bleef het opperbeheer van de buitenwerken der polders behouden ¹.

Dat de polder bij al dat gehaspel er onder leed is natuurlijk, en wordt bevestigd door een klachtschrift van burgemeester en schepenen van Middelburg, gericht aan MARIA, Koninginne Regentes, over de buitengewone rampen door den hoogen vloed van 5 November 1530 veroorzaakt, over het slecht beheer van Walcheren enz ².

Eerst in 1559 werd een bepaalde vorm aan het dijkscollege van Walcheren gegeven, en eene algemeene administratie ingevoerd, die door koning PHILIPS II werd goedgekeurd en bevestigd ³.

In 1529 werden de water- en dijkpenningen vastgesteld op 12 grooten vls. per gemet. In 1532 waren zij reeds verdubbeld en op 2 schellingen per gemet gebracht. In 1560 werden zij gesteld op 20 stuivers per gemet, doch in 1562 verminderd tot 15 stuivers. Deze vermindering werd toegestaan omdat het land niet meer dan acht of negen schellingen 's jaars aan pacht opbracht; de plattelandbewoners veel geleden hadden door de langdurige inlegering van Spaansche soldaten, die toen pas vertrokken waren; ook veel pachters het land verlaten hadden, zoodat een groot gedeelte ongebaand lag en een aanmerkelijk deel der landerijen toebehoorde aan "conventen, kapittels, kerken en andere schamele en miserabele personen, die niet konden betalen" ⁴.

Voor 1536 werden de kosten geraamd op *f* 27852 "voor de nieuwe werken te Vlissinge, Zoutelande en Westkappel, zoo tot herstel der oude dijken als tot het maken van nieuwe, wegens verschuiving der duinen" ⁵.

In 1547 vroegen de Staten van Walcheren den Keizer onderstand voor de dijkage van Walcheren. KAREL V leende 16000 gulden, doch de Staten schenen niet bij machte de geleende penningen terug te geven, althans den 20 Maart 1555 verzoeken zij bij adres kwijschelding dezer som ⁶.

Op den 18 October 1539 taxeerden burgemeesters en schepenen van Westkapelle 3 huizen die afgebroken moesten worden ten einde te kunnen leggen een nieuwen dijk "zantwaere ofte inlaege strekkende door de voorz. stede van Zuiden in Noordwaarts."

Volgens acte van 5 Juni 1540 worden ANTHONIE en LIEVEN. . . van Zierikzee genoemd als aannemers ⁷. Deze inlaagdijk zal aanvankelijk eene lengte hebben gehad van \pm 2100 M., doch is later, toen hij werkelijk dienst moest doen als zeedijk, stuksgewijze aanmerkelijk verlengd. Uit het kaartje van JACOB VAN DEVENTER omstreeks A^o 1550 vervaardigd en bij dit werkje ter verduidelijking gevoegd, kan men opmerken, dat behalve de afgebroken huizen, die in de richting van den dijk lagen, nog verschillende huizen werden buitengedijkt, waaronder het waaggebouw, dat op het westelijk deel der oude markt stond. Op het kaartje dat ook den zeedijk met de paalhoofden aangeeft, kan men door den afstand, die deze onderling hebben, het best zien waar de meest bedreigde punten waren nl. voor de stad aan de noordzijde en op het noordeinde van den dijk. De watermolens, die men op het kaartje vindt, wijzen waarschijnlijk de plaats aan waar de monding was eener kreek aan de noordzijde der oude stad, nog bekend onder den naam van *Vosjes put* en waarvan dan nog eene sprink bestaat, die ten noorden achterom den toren loopt en zich dicht bij Boudewijnskerke met den Westkapelschen watergang vereenigt.

In 1540 kwam Keizer KAREL V de dijkwerken voor Westkappelle visiteeren op den 14 Juni. Hij schonk bij die gelegenheid 3 dubbele ducaten, d.i. *f* 12 voor drinkgeld aan de

¹ Oud Archief der provincie Zeeland.

² Oud Archief der provincie Zeeland.

³ Beheer der polderzaken in het eiland Walcheren.

⁴ Oud Archief der stad Middelburg.

⁵ Oud Archief der stad Middelburg.

⁶ Oud Archief der provincie Zeeland.

⁷ Aantekeningen van H.M. KESTELOO.

dijkwerkers ¹.

Door de inlaag gedekt, trachtte men nu den voordijk zoolang mogelijk te bewaren, doch de hoge watervloeden van 1 en 2 November 1570 en die van 1612 brachten onherstelbare schaden aan, zoodat men steeds moest terugwijken en telkens nieuwe versterkingen aanbrengen. Beslissend voor den ouden dijk was de vloed van 1 November 1633. De schade was zoo groot en zoo algemeen dat men geen middelen wist om die te herstellen. Op raad van een ervaren dijkwerker haalde men den geheelen ouden dijk over, om dien langzamerhand met de inlaag te verbinden ². In 1642 werd de tusschenruimte aangevuld en gevloekt, waarmee het raadsel is opgelost van de zachte helling, die de tegenwoordige dijk zeewaarts heeft.

Op den 26 Januari 1682 begaf zich het duin waaraan de dijk op het zuideinde mede verbonden was. Gedurende vier getijden drong het water door de breuk, doch was daarna weder buitengesloten. Van andere doorbraken leest men sedert niet.

De stormen van 1686, 1717 en 1775 brachten betrekkelijk weinig schade aan, doch steeds moest men zich terugwijkende verdedigen. In 1802 boorde de zee een diep gat op het noordeinde in de dijk, dat weder werd gedempt en versterkt.

In de jaren 1833 en 1834 werd de dijk zwaar geteisterd alsmede in 1849, 1862 en 1863. De buitengewone schade in laatstgenoemde jaren dwong tot buitengewone offers. Er moest eene geldleening gesloten worden van f 300 000, tot verbetering der werken en herstelling der schade aan den Westkapelschen zeedijk ontstaan.

Het jaar 1883 was buitengewoon stormachtig en nadeelig voor den Westkapelschen dijk. Op den 12 December sloegen de golven op vele plaatsen over de keerkade, die op het noordeinde des dijks op de kruin is aangelegd. De zee steeg tot eene hoogte van 6,70 M. boven gewoon hoogwater ³.

De schade aan den polder Walcheren toegebracht door de stormen van 1-6 October, 17-21 October, 18-25 November, 1-17 December 1883 en 23-30 Januari 1884, werden berekend op f 86000 herstellingskosten, waarvan het grootste deel op rekening van den Westkapelschen dijk kwam. In het geheel werd 6781 M³ grond verloren, 28,150 M² krammat weggeslagen en 7732 M² rijsbeslag opgebroken. Ook de steenglooingen leden veel schade 45296 M² Doorniksche, 12633½ Vilvoordsche, 5148 Bazalt-, 1377 M² Lessinesche glooijing werd beschadigd, terwijl 4093 M. vlechttuinen weggeslagen werden. Uit de paalhoofden en staketen werden 5256 palen, 2165 M. gording en 436 stuks kespens weggerukt ⁴.

Wanneer men de geschiedenis van den Westkapelschen dijk overziet, dan krijgt men den indruk dat men wel 3 eeuwen achtereen een minder stelselmatige verdediging van den voor-oever heeft toegepast. Men maakte en lapte waar dit noodig was en retireerde nu eens langzaam, dan weder sneller naarmate der verwoestingen door de zee aangebracht. In 1735 werden de eerste steenglooingen gemaakt. Eerst in de jongste halve eeuw is men tot eene meer planmatige verdediging overgegaan. Het allereerste werk van dit plan was, om al de paalhoofden op den dijk en de stranden af te zagen en later op te ruimen. (Er waren in 1833 nog 22 paalhoofden). Dit schijnt echter niet het gewenschte gevolg te hebben gehad, althans men is op dat verdedigingsmiddel, na verloop van eenige jaren teruggekomen, zij het dan ook in gewijzigden vorm.

In de laatste jaren heeft men met groote kosten een belangrijk vak rijsbeslag door bazaltglooijing vervangen, en heeft men een plan om in 10 jaren tijds de oude versleten Doorniksche steenglooijing door bazalt te vernieuwen en tevens zoo hoog op te trekken boven hoogwaterpeil, dat beschadiging van het bovendeel des dijks tot de zeldzaamheden zal behooren

¹ Volgens BOXHORN.

² Zie SMALLEGANGE.

³ Jaarverslag van den polder Walcheren over 1883.

⁴ Jaarverslag van de polder Walcheren over 1883.

en de jaarlijks te vernieuwen krammat grootendeels zal vervallen. Dit plan is vastgesteld den 24 September 1881. Men berekent dat dit plan eene uitgaaf zal vorderen van *f* 700 000, maar vleit zich tevens dat na de voltoering, de Westkapelsche dijk in weerbaarheid en stelselmatigheid zal kunnen wedijveren met de beste zeewerken in Nederland. Het is te hopen dat deze verwachting zal bewaarheid worden, en dit kostbare werk langen tijd zal kunnen weerstand bieden aan de ontzettende kracht van den Oceaan. Onbetwistbaar is de tegenwoordige Westkapelsche dijk in zijn laatste periode. In de jongste 50 jaren is een aanzienlijk vlak vooroever bedolven geraakt en naderen de verdedigingswerken, langzaam maar zeker, de kruin van den in 1540 gemaakten inlaagdijk. Grondige kennis, doorgezette krachtsontwikkeling en groote geldsommen zullen moeten samenwerken om den onvermoeiden vijand buiten te houden. Wellicht is het tijdstip niet ver meer af, dat eene nieuwe inlaag uit voorzorg wenschelijk geacht, en wederom een gedeelte van de gemeente Westkapelle buitengedijkt zal worden.

Nooit heeft de Westkapelsche dijk meer gevaar geloopt om onherstelbaar verloren te gaan, dan toen NAPOLEON I in den beginne dezer eeuw de meening uitte dat de landen van Zeeland het geld niet waard waren, aan de zeeeringen duurzaam te besteden. Trouwens de groote verwoestingen door den hevigen vloed van 15 Januari 1808 in geheel Zeeland teweeg gebracht, en de daarop gevolgde kosten van herstelling, kunnen deze gedachte hebben doen opwellen. De kundige ANDRIES SCHRAVER destijds Ingenieur bij 's Rijks waterstaat, die onder den Directeur-Generaal TWENT VAN RAAPHOUT in den tijd van drie maanden 48 doorbraken dichtte, zonder een enkele polder ten prooi der zee te laten, had om zijn kunde, beleid en voortvarendheid, zulk een roem verworven, dat die tot NAPOLEON was doorgedrongen en deze hem in 1811 naar Parijs opontbood, om bij den grooten raad van oorlog, in tegenwoordigheid der chefs van het gansche Fransche corps der Militaire genie, zijn advies uit te brengen.

Zeker heeft deze wakkere, rechtschapen Zeeuw met warmte de noodzakelijkheid der zeewerken verdedigd, en het denkbeeld weten ingang te doen vinden, "dat de ligging van Zeeland zoodanig is, dat het de kapitale zeebreker voor al de daaraan grenzende gedeelten van Nederland uitmaakt, en daarom met alle kracht moet behouden worden." Deze zienswijze wordt thans algemeen gedeeld en al ware het, dat men trots alle krachtsinspanning moest terugtrekken tot de geheele westkaap zal zijn afgesneden en de zee in een rechte lijn langs Domburg-Zoutelande spoelt, toch zal de strijd niet worden opgegeven. In den loop der eeuwen zullen nog honderden waterbouwkundigen hunne krachten aan den allengs grooter wordenden dijk wijden; millioenen guldens zullen nog worden opgeofferd en duizenden werklieden er hun brood aan verdienen.

Van de oorspronkelijke landing- en losplaats is niets meer te bespeuren en daar men voor den aanvoer van dijkmaterialen eene losplaats behoeft, heeft men in 1858 op het uiterste zuideinde van den dijk een plankierpaalhoofd gebouwd, dat 84 M. lang en 7 M. breed is, bij 2,30 M. hoogte boven gewonen vloed. De kosten bedroegen ruim *f* 35000. Zoolang men daar nog met schepen aanleggen kan, zullen de talrijke ladingen dijksmaterialen aldaar worden gelost, doch begeeft ook dit punt zich, dan zal de quaestie op den voorgrond treden om een haventje te graven, daar het vervoer van materialen per wagenvrachten enorme onkosten zou medebrengen. Wellicht is er dan een trambaan van Vlissingen.

Velen zijn nog de meening toegedaan, dat in den grootsten bloeitijd van de oude stad Westkapelle, voor de drukke scheepvaart een haven was, doch, zooals is aangegeven berust die meening op eene dwaling. De schepen liepen aan de zuidzijde der Kaap in de monding der Kreek tegen het strand, wat bevestigd wordt door een verzoek van den heer VAN BEVEREN, den 28 November 1549 gedaan aan keizer KAREL V, om octrooi tot vergrooiting van Vlissingen. In het request voert hij aan, dat voor de buizen en schuiten in zijne heerlijkheid

geen genoegzame ligplaats is, daar de kleine en groote visscherij in den laatsten tijd sterk is toegenomen en de visschers van Domburg, Westkapelle en Zoutelande, "*aldaar zelfs geen haven hebbende,*" te Vlissingen af- en aanvaren .¹

VII.

Met den toestand der bevolking van Westkapelle zal het reeds bij den aanvang der 16^e eeuw, droevig gesteld zijn geweest. De scheepvaart met de visscherij gingen gestadig achteruit en waren naar Vlissingen verplaatst. Slechts enkelen hielden vol tot in het jaar 1572, toen tijdens het beleg van Middelburg, de laatste schepen door de Spaansche soldaten werden verbrand. Hiermede was de visscherij voor goed vernietigd en daarbij ook elk aanverwant bedrijf.

De overblijvende bevolking moet men zich voorstellen te bestaan, uit buiten verdienste gevallen sjouwerlieden, kaaiwerkers en arbeiders van de verschillende, nu bijna stilstaande touwslagerijen en dergelijke bedrijven. Verder uit eene verarmende burgerklasse van trafikanten en neringdoenden, benevens landbouwers, die blijkens het vroeger aangewezen, in benarden toestand verkeerden. Van al deze moesten velen hun heul zoeken hij het dijkwerk.

Gelukkig was bij de ordonnantie op de dijken van 1527 voorgeschreven dat alle aardewerken, alsmede het maken van paalhoofden en staketten zouden worden aanbesteed. Dit gaf het middel aan de hand om aan het eeuwenoude beginsel van aaneensluiting gevolg te geven en onderling overeen te komen.

Waarschijnlijk hebben zij zich spoedig in ploegen, benden genaamd, verdeeld. Iedere bende verkoos een hunner tot bendebaas natuurlijk den bekwaamste en meest betrouwbare. De gezamentlijke bazen, hunne benden gehoord, kwamen overeen over de aannemingsom van eenig werk en contracteerden met het dijkbestuur. Was het werk gegund dan kreeg iedere bende daarin een, zoo na mogelijk gelijk gedeelte.

Het maken van paalhoofden, het hoofdwerk zijnde, noemden de dijkwerkers zich daarnaar timmerlingen.

De benden waren zoo samengesteld, dat bij ieder een gelijk aantal bejaarden waren ingelijfd, terwijl de afstammelingen van de geheele groep, op zekeren leeftijd eens per jaar onder de benden werden verdeeld. Ieder jongeling moest treden in en blijven bij de bende, die hem werd aangewezen. Niemand werd toegelaten die niet in rechte lijn afstamde. Intusschen vermeerderden de werkzaamheden aan den dijk en werden er in 1535 materialen aangevoerd voor rijswerk. Voor dit rijswerk werden nieuwe ploegen gevormd, misschien saamgesteld uit de verarmde burgerklasse, die bij de timmerlingen niet meer werden opgenomen. Deze nieuwe ploegen, rijswerkers genoemd, volgden dezelfde regelen van de timmerlingen. Ieder werkte uitsluitend op eigen terrein. Ook de rijswerkers namen geen andere dan rechte afstammelingen meer aan. De timmerlingen waren onvervalschte Westkap-pelaars; bij de rijswerkers was er waarschijnlijk al eenige afwijking, daar men kan aannemen, dat tijdens den bloeitijd van Westkapelle nieuwe poorters werden toegelaten, die zich langzamerhand vermengden. Opmerkelijk is het, dat door alle tijden heen de nakomelingen van de timmerlingen zich boven die van de rijswerkers stelden, hoewel zij als gezamentlijke dijkwerkers steeds in de beste verstandhouding leefden.

Buiten deze twee groepen kwamen er later nog losse arbeiders, die niet van de beide soorten van dijkwerkers afstamden. Deze hadden alleen het recht om met de dijkwerkers mede te loten voor dagarbeid boven op den dijk; aan de kunstwerken mochten zij geen handen slaan.

¹ Oud Archief der stad Middelburg, door mr. J.H. DE STOPPELAAR.

Later verkregen zij een aandeel in het kramwerk en in werk aan de duinen. Zij vormden dan ook een bende, de elfde geheeten, en werden door de dijkwerkers "Wurtembergers" genoemd.

Alleen bij werkelijk gevaar van doorbraak wordt een beroep gedaan op iedereen, die te Westkapelle woont. Dit was nog in 1834 het geval. De woedende zee stak, op het noordeinde van den dijk, haar neus zoo diep in de kunstwerken, dat de dijkwerkers - die allen op hun post waren en de uiterste krachten inspanden om de verwoestingen te beteugelen - begonnen te wanhopen en den raad tot het noodalarm gaven. De klok werd geklept en de omroeper riep op de hoeken der straten:

Nood, nood !
 Groote nood !
 Klein en groot,
 Arm en rijk,
 Allen naar den dijk.
 (Met hamer en spade.)

Op dit alarm loopen alle inwoners naar den dijk, om de dijkwerkers bij te staan tot deze zich weer meester van het terrein gevoelen.

Deze groepen zijn in stand gebleven tot 1851.

De timmerlingen en rijswerkers hadden ieder hun eigen herberg, de eerstgenoemden "Het Kasteel van Batavia" en de rijswerkers "De Oranjeboom," alwaar iedere bende haar eigen tafel had. Elke bende kwam bijeen om het loon van eenig afgeloopen werk te verdeelen, zoo dikwijls dit noodig was. In de "Oranjeboom" had de elfde bende een achtervertrek.

De bijeenkomsten werden steeds geleid door den baas, bijgestaan door een boekhouder, die nauwkeurig had aangeteekend wie tijdens het werk had verlet. Deze moesten eerst hunne verletdagen in geld inbrengen, om daarna met allen gelijkelijk te deelen. De jongens werden naar gelang van hun leeftijd betaald als $\frac{1}{4}$ man, $\frac{1}{2}$ man, $\frac{3}{4}$ man en eindelijk als geheel man.

Eenmaal man deelde men gelijk met allen, alware het ook dat men door ouderdom, lichaamsgebreken of ziekte weinig aan het werk had kunnen verrichten. De dijkwerkers passen dit beginsel toe: "De tegenwoordige grijsaards hebben in hun tijd voor onze grootvaders gewerkt toen deze versleten waren, nu doen wij het voor hen." Dit beginsel is diep ingeworteld en wordt nog ten huidigen dage gehuldigd. Opmerkelijk is het dat bij de gelddeelingen nooit verschil of oneenigheid is. De baas heeft hier, evenals op het werk het hoogste woord, wat zonder tegenspraak geëerbiedigd wordt. Toen mr. M. JACQUES DE WITT HAMER van Middelburg den 27 juli 1883 te Westkapelle, op verzoek der dijkwerkers Zijne denkbeelden ontwikkelde over een, door hen ontworpen vereeniging, genaamd "Eendracht" (zie bijvoegsel Middelburgsche courant 30 Juli 1883) heeft hij zeker het minst instemming gevonden, toen hij zeide: "Verder dient gebroken te worden met de gewoonte dat elk werkmán, 't zij hij oud of jong is, hetzelfde loon wordt uitbetaald."

Dat het beginsel van "steunt elkander" nog voortleeft en toegepast wordt leest men uit het volgende bericht, te vinden in het bijvoegsel der Middelburgsche courant 15 Juni 1885.

Uit Westkapelle meldt men ons:

"De jongen die in Mei jl. zoo verschrikkelijk werd verwond aan het linkerbeen, heeft dat lichaamsdeel tengevolge van zijn sterk gestel en de goede zorgen der kunst, tot nog mogen behouden en neemt aanvankelijk in beterschap toe."

Een klein stukje geschiedenis uit het leven van dat jonge mensch doet ons een blik slaan in een eigenaardigen karaktertrek der Westkapelsche dijkwerkers.

"Eenige jaren geleden stierf de vader van den jongen, tengevolge van eene kouvassing bij zijne bezigheden aan den dijk. Zijn weduwe bleef met vier kinderen in kommervolle

omstandigheden achter, en om haar daarin tegemoet te komen, kreeg haar oudste zoon een vast baantje aan den dijk." Thans "in, met en door den dienst" zooals de officieele term luidt, gewond en buiten staat om iets te verdienen, wordt door de dijkwerkers onderling gedurende de ziekte zijn vast loon aan de moeder uitbetaald en wordt hem bovendien heelkundige behandeling verstrekt uit de ondersteuningskas, welke de dijkwerkers hebben gevormd door eene hoofdelijke bijdrage van 10 cent in de week, ten behoeven van hen, die door hunne werkzaamheden verwond zijn geraakt.

"t Verdient bewondering, dat eene over 't geheel arme bevolking van dijkwerkers eene instelling heeft in het leven geroepen (en dat geheel uit eigen aandrif), die ten doel heeft het leed van anderen te verzachten en bovendien een grooten steun verleent aan de kassen van burgerlijk- en diakonie-armbestuur, maar bovenal schenkt het de overtuiging, dat ook onder de ruwste pij en bij onbeschaafde vormen een hart klopt, gevoelig voor den ongelukkigen evenmensch."

Van de 16^e eeuw vormen de Westkapelsche dijkwerkers eene nauw aaneengesloten maatschappij, die zich noch met staatkundige, noch met kerkelijke geschillen inlaat. Den dijk beschouwen zij als hun dijk en nooit hebben zij kunnen gedoogen dat niet-dijkwerkers, al waren deze geboren Westkappelaars in het dijkwerk deelden, dan alleen als daggelders en wanneer de dijkschade zoo groot werd, dat er gevaar voor doorbraak ontstond.

Zij achten het dijksbestuur als hun superieur waaraan zij zich gewillig onderwerpen indien het geen maatregelen neemt die tegen hunne begrippen van recht indruischen. Zij vormen door eenheid een macht waarmede niet te spotten valt, en menig voorbeeld is aan te wijzen, dat zij zich weten te doen gelden wanneer zij vermeenen in hunne rechten verkort of in hunne vrijheden belemmerd te worden.

Het polderbestuur heeft in den loop der tijden veel middelen beproefd om de armoede der dijkwerkers te helpen bestrijden. De armoede was dan ook in sommige winters nijpend, als er geen schade aan den dijk kwam, en er bijgevolg geen werk was. Gedurende een reeks van jaren werd er van het dagloon een paar centen ingehouden, voor dit geld turf aangekocht en in den winter aan ieder gezin pro rato uitgedeeld. Deze maatregel kwam vrij wel met het beginsel der dijkwerkers overeen en bleef lang stand houden.

In de eerste helft dezer eeuw was het vaste korps der dijkwerkers in aantal sterk toegenomen. In 1846 waren er zes benden timmerlingen en vijf benden rijswerkers, behalve de zoogenaamde 11de bende. Iedere bende telde ruim 30 koppen zoodat er dagelijks \pm 400 personen voor het dijkwerk disponibel waren.

Kwam er eenige schade aan den dijk dan was er voor enkele dagen een dagloon te verdienen, doch overigens was er niets, zoodat er dikwijls vreeslijke armoede werd geleden en menig beroep moest gedaan worden, vooral op de liefdadigheid van Middelburg's ingezetenen.

De Directie van Walcheren bepeinsde alle middelen om een deel der dijkwerkers te bewegen zich te verplaatsen en elders werk te zoeken, doch de oude gehechtheid aan hun geboorteplek en aan hun korps bleef als een paal in den weg staan. Eindelijk gelukte het den voorzitter der Directie in aan raking te komen met een eigenaar van veengronden in Drente, die aanbod ettelijke gezinnen werk en brood te verschaffen. Op aanraden en met geldelijke hulp van de Directie waren eenige gezinnen geneigd naar Drente te gaan. Dit beloofde iets goeds. De emigranten zouden naar hun aard te zamen arbeiden en eene kleine kolonie uitmaken, die bij welslagen spoedig door Westkapelsche dijkwerkers zou uitgebreid worden. Ongelukkig viel de proef tegen. De berichten die overkwamen waren in plaats van rooskleurig vol jammerklachten. Aan wien de schuld laten wij in het midden, doch zeker is het dat te Westkapelle niemand meer lust had om zich bij de emigranten aan te sluiten.

In 1844 besloot het polderbestuur een maatregel te nemen die de dijkwerkers zouden

noodzaken uit te zien om elders werk te vinden. Het maximum van het aantal vaste dijkwerkers werd bepaald en geen nieuwe zouden meer worden aangenomen, dan om de gelederen aan te vullen, en alsdan alleen uit de oudste zonen. Op hun 18de jaar zouden alle reeds ingelijfde dijkwerkers voor den tijd van vijf jaren worden geschorst, onverschillig of zij militieplichtig waren of niet. De benden mochten hunne bazen blijven kiezen, doch de keuze aan de goedkeuring der Directie onderwerpen. Het ontslag der bazen vereischte evenzeer de goedkeuring van de Directie. De werkuren en de dagloonen werden bepaald enz.

Deze voorschriften vielen niet in den smaak der dijkwerkers. Zij zagen hier hun vrijheid aan banden gelegd en hun rechten verkort. Zij morden en mokten, kregen een geest van verzet, die bij elke toepassing der voorschriften heftiger werd en eindelijk tot volslagen opstand overging.

Na een door hen welberaamd plan, ontboden zij de Directie op zekeren dag in 1846 te Westkapelle. Deze, onbewust van het gevaar dat haar bedreigde, kwam en werd door de gansche groep, niet één uitgezonderd, ontvangen en na hevige woordenwisseling gedwongen hare maatregelen in te trekken.

De dijkwerkers wisten zeer goed, dat hunne handeling strafschuldig zou zijn en kwamen daarom des morgens allen bijeen, ieder voegde zich hij zijne bende en er werd appel nominaal gehouden. Ieder afwezige werd opgespoord en genoodzaakt zich bij de groep te voegen. Wachten werden uitgezet aan de uitgangen. De dijkwerkers wilden niet dat iemand hunner zich op nietmedeplichtigheid zou kunnen beroepen. "Een schuld allen schuld" was hunne leuze, die zij zoo getrouw bleven, dat de justitie die later een ernstig onderzoek instelde, niet een hunner als aanvoerder of rebel heeft kunnen vatten. De dijkwerkers hadden hun zin, de oorspronkelijke toestand was hersteld en de Directie onthield zich verder van elke inmenging.

Karakteristiek is bij dergelijke opstootjes de eenheid van handelen, maar vooral de geheimhouding der plannen. De overige bewoners van Westkapelle vernemen wel eens: "Het zit niet goed op den dijk," doch wat er is; wat er gebeuren zal en wanneer het tot losbarsting zal komen, weet niemand. Op een oogenblik staat men voor het feit en heeft de zaak haar beslag. Na den afloop verneemt men er evemin meer van. Ieder is gesloten als een boek en alles gaat weder den gewonen gang.

Kort na deze gebeurtenis kregen de dijkwerkers onderling verschil over de verdeeling der werkzaamheden. De paalhoofden waren grootendeels opgeruimd en voor de timmerlingen was daardoor schier geen werk meer; terwijl de rijswerkers volop werk vonden. Met goedvinden van de Directie werd overeengekomen, dat de timmerlingen al het werk zouden verrichten aan het noorderstrand en de rijswerkers dat aan het zuiderstrand, terwijl het werk op den dijk door beide groepen naar evenredigheid zou worden gedaan. Deze regeling gaf evenwel in de toepassing tot veel gehaspel en moeilijkheden aanleiding, wat zoolang duurde tot de Directie in 1851 besloot den knoop door te hakken, de onderscheiding van timmerlingen en rijswerkers te doen vervallen en beide groepen tot één te brengen en daaruit 12 ploegen of benden te formeeren van 30 man ieder.

Na dezen tijd worden de werken aan den dijk publiek aanbesteed en heeft de aannemer natuurlijk het vrije recht om zijn werkkrachten te kiezen, zoodat de vroegere band geheel is ontsloten. Steeds heeft de aannemer zijn volk uit de dijkwerkers gekozen, doch in 1883 staakten deze het werk, eischten een anderen werkbaas en hooger loon. Thans gaat weder alles goed, doch wanneer de dijkwerkers in hunne eischen de grens van billijkheid gaan overschrijden, zal de aannemer zich wel verplicht zien werkkrachten van elders in te roepen. Dit zal aanvankelijk tot botsingen aanleiding geven; de dijkwerkers zullen zich op hun eeuwenoud recht beroepen, wat dan evenwel zou kunnen blijken geen recht te zijn.

Het is te hopen, dat hun gezond verstand hen in het spoor zal houden.

Het bovenverhaalde werpt een eigenaardig licht over het karakter en de eenheid van de oorspronkelijke Westkapelsche bevolking. Meer aanhalingen uit hun volksleven zouden dit nog kunnen versterken, doch alles komt op hetzelfde beginsel neder. Een enkel voorval verdient nog vermelding.

In het inleidend hoofdstuk is gezegd, dat de Westkapelsche dijkwerkers strenge begrippen hebben omtrent het huwelijk, dat er nooit onechte kinderen gevonden worden en echtbreuk er niet bestaat.

Na het eindigen der Belgische onlusten kwam een dijkwerker, die eenige jaren als soldaat had gediend, terug. Spoedig was hij met een meisje uit zijn kring aan het vrijen, met gevolg dat zij moest bevallen. Dit is voor de dijkwerkers geen overwegend hezwaar, doch de ex-militair, die in dienst ruimere begrippen op dat punt had verkregen, gevoelde geen lust om het meisje te trouwen. Dit was een ongehoord geval: een onecht kind in hun kring van een hunner. Men sprak er den jongman over aan, doch deze bleef bij zijn stuk. Eindelijk genaakte de dag dat het kind werd geboren.

Destijds kwamen de dijkwerkers nog in de wintermaanden tegen den avond te zamen op den dijk, om te loten voor de benoodigde daggelders tegen den volgenden dag. Zij noemden dit de *beurs*. Eenige jongmannen hadden hun plan beraamd. Op de beurs was ook de bewuste persoon, dien zij goed in het oog hielden en niet lieten ontsnappen. Toen de groote massa dijkwerkers, die nergens van wist, huiswaarts was gegaan, verzochten de nablijvenden hem om mede te gaan. De onheilspellende gezichten die hij om zich zag, benamen hem den moed om zich te verzetten. Ze geleidden hem *en corps* tot voor het huisje waar de jonge moeder lag. Een tweetal hunner geboden hem mede naar binnen te gaan. Zij kwamen aan de legerstede en vroegen de moeder, om het kind te vertoonen. Nu volgde de vraag aan haar of dat kind van hem was, waarop zij volmondig ja antwoordde. Hierop keerden zij zich tot hem en deden dezelfde vraag, waarop hij geen moed had *neen* te zeggen. Dan zult gij haar ook trouwen was het bevel, waarin hij toestemde. De deputatie kwam naar buiten, vertelde aan de menigte eenvoudig: "hij zal haar trouwen." Ieder keerde huiswaarts alsof er niets gebeurd was.

Drie weken later werd er in hetzelfde huisje feest gevierd en gefooid; het huwelijk was voltrokken en het kind gewettigd.

Op zoodanige wijze behartigen de dijkwerkers ook hun familieaangelegenheden.

VIII.

Van het overige deel der Westkapelsche bevolking van 1500-1572 vindt men weinig vermeld. Zooals op veel plaatsen in Nederland waren ook hier gilden opgericht. Men leest van het "Heiligkruisgilde," "Sacramentsgilde," "St. Willebrordsgilde," "St. Hubrechtsgilde," "St. Sebastiaansgilde," "St. Joris-, Wagenaars- en St. Jansgilde enz." Deze gilden zullen wel hun outers in de kerk hebben gehad, doch volijverige dienaren der kerk schijnen zij niet geweest te zijn, althans in 1533 werden de dekens van al de gilden *gelast* hunne toortsen in de kerk te brengen en aan den boekhouder der kerk te geven. Dit bevel werd in 1535 herhaald.

Het schijnt dat de leer der hervorming, sedert 1519 in de Nederlanden doorgedrongen, ook bij de Westkappelaars neiging tot aanhang teweeg gebracht en den eerbied voor de kerk had doen dalen. De bloedplakaten door KAREL V uitgevaardigd in 1521 en verscherpt in 1531 zullen daartoe niet weinig hebben medegewerkt. De toestand wordt het best geschetst door het volgend besluit, genomen den 16 December 1550: "Alsoo de een is verbijsterd en er nog dagelijks verbijsteren en versterven, en de ander fugitief, besluiten de Pastoor, Bailluw, Burgemeesteren en Schepenen met de Kerkmeesters, om de vele pretentien die de kerk op

verschillende personen heeft, aan den minst eischende ter invordering aan te besteden" ¹.

In het Oud archief der stad Middelburg berust in een omslag met het opschrift: "Handvesten van Westcappel ," eene verzameling van ordonnantiën en statuten gedecreteerd door MAXIMILIAAN VAN BOURGONDIE, omstreeks het jaar 1542. Enkele bepalingen werpen eenig licht over den toestand der stad en over het sociale leven der bewoners. De aanhef duidt reeds aan dat de goede orde voor de samenleving nog al iets te wenschen liet.

"MAXIMILIAE VAN BOURGOINGE, Heer van Bevere, van der Vere, van Brouwershaven, van Vlissinge, Westcappel, Domburg etc. doen te weten, uit dien dat veel abusen, fauten ende gebreken uit administreren van Justitie, van de voerboden onser stede van Westcappel geweest zijn, ende willen daerop voersien, hebben wij naer rijpe deliberatie bij advyse van dien van onsen wet ende andere raden der voersejde stede ghedecreteert, die ordonantien ende statuten hier naer volgende."

In het eerste stuk, hoofdzakelijk met betrekking tot de politie, vindt men de toen reeds zeer oude bepaling, dat niemand poorterlijke nering mag doen, noch vuur of kaarslicht branden, dan met goedkeuring van schepenen. Dat ieder die als poorter wenschte toegelaten te worden, zweren moest zijn poorterschap gedurende drie jaren te houden onder borgstelling. Hieruit ziet men dat Westkapelle voor vreemdelingen nog altijd een onherbergzame stad was en de bevolking zooveel mogelijk aaneengesloten bleef. Vrouwen die iemand met scheldwoorden bejegenden, moesten, naar gelang, of den steen of houten huik dragen rondom Westkapelle, door al de straten. Ieder die een calecystraat voor zijn huis of erve had moest die voor eigen kosten onderhouden, ook mocht niemand voor zijn huis darrink stapelen als men daar straten wilde. Hieruit blijkt dat de bestrating van een voetpad voor de huizen nog niet algemeen was, doch ook dat men langzamerhand daartoe overging.

De straten, geplaveid of niet moesten iedere 14 dagen geveegd en schoongemaakt, en het vuil naar een aangewezen plaats weggebracht worden. Van de Kapelle westwaarts naar den dijk, van de Kapelle oostwaarts naar den Zuidweg en van de Noordstraat naar den molen.

Deze molen stond aan de noordoostelijke grens der stad en wordt nog aangeduid door het Molenwegje en den Molenwal.

Mest mocht in geen geval langer dan drie dagen op de straat blijven liggen.

In 1556 werd verboden om "brucomen (bruidegoms) en andere personen langs de stadsstraten te geleiden met brandende fakkelen kaarsen en gluischoven" ²

Waarschijnlijk was het destijds de gewoonte de huwelijken des avonds in te zegenen. De kerk stond een eindweegs buiten de stad, en zij die het jonge paar vergezelden zullen van bovengenoemde lichtgevende middelen hebben gebruik gemaakt.

Uit de ordonantie op de stuurlieden en hunne "buysen, quintboets, hoeckboets ende heuden" merkt men op dat destijds deze schepen nog aanwezig waren en af- en aanvoeren, terwijl uit de verordening op het loon van de wagenaars. "die de visschers en de gemeente dienende zijn," men verschil van vrachtloon leert kennen voor de schepen die aan het "stranghe" of aan de "hyde" kwamen, (waarschijnlijk wordt met de "hyde" bedoeld de schepen die tot den dijk opvoeren in de, nu afgesloten monding der zuidelijke kreek.) Ook wordt daarin vermeld het loon voor een gang (rid) naar het gasthuis en naar de taanhuizen bij het spreedveld. De wagenaars werden verplicht een gilde te vormen en ieder op zijn beurt in het werk te doen deelen. Dit gilde heeft alle gilden overleefd en bestaat in den letterlijken zin nog. De kaders, zooals zij zich nu noemen, vormen een bond voor alle paardenwerk aan den dijk.

Uit de "Ordonantie op die vleyschouwers, oeck vant goet datter marct comt ende *waer voerts de marct geleyt is*" leert men, dat de markt van de oude stad, door de inlaag van 1540

¹ Aanteekening van H.M. KESTELOO.

² Aantekening van H.M. KESTELOO.

doorsneden, nu was verlengd tot aan de Kapelle.

A° 1554 nam de magistraat het besluit om aan ieder "die nog geen emmers hebben gehad, eene wete te doen om deze "te komen halen en betalen." Ook op andere plaatsen wordt van lederen emmers gesproken. Waarschijnlijk is men omstreeks dezen tijd het eerst bedacht geweest op bluschmiddelen ingeval van brand en zal ieder genoodzaakt zijn geworden om te zorgen, dat er in huis twee brandemmers aanwezig waren, welke tegen vasten prijs op het stadhuis verkrijgbaar waren. De oudste ordonnantie van wet en raad op het blusschen van brand te Middelburg is van 1528 en behelst de volgende bepalingen: "Bij het ontstaan van brand des avonds of hij nacht moet ieder een lantaren met licht voor zijn deur hangen. In elk huis moeten ladders en twee lederen emmers voorhanden zijn, met een bijzonder merk of wapen geteekend, welke men hij brand op straat moet werpen; bij vermissing geeft de stad vergoeding enz." ¹

De magistraat van Westkapelle zal eenige jaren later deze verordening tot leiddraad genomen en naar plaatselijke omstandigheden gewijzigd hebben.

Den 4 Juni 1558 overleed MAXIMILIAAN VAN BOURGONDIE voornoemd. Hij liet een berooiden boedel na, die in 1566 werd insolvent verklaard waarop de verkoop zijner goede-ren volgde. Tot zijne bezittingen behoorde ook de heerlijkheid Westkapelle. Op den 26 September 1566 had de inzet plaats op het stadhuis te Westkapelle "ten twee uyren voor noene." De hoogste bidders voor de heerlijkheid waren de Westkapelsehe burgemeesters MAARTEN PIETERSZ. en WILLEBOORD FRANSSEN tot 1850 Car. guldens.

Voor een partij land, groot 8 gemeten 83 roeden, werd het hoogst geboden door JAN PIER JAN DOMISZ. nl. £ 34:10:--.

Op den 15 Februari 1567 had de definitieve verkoop plaats. De heerlijkheid werd toegewezen aan ARENT VAN DORP voor *f* 21,200 en het vermelde land aan dezelfde voor *f* 390 of *f* 46,80 per gemet.

De lasten die de heer te dragen had waren blijkens het verkoop decreet: "De ordinaire gages der officieren, als secretaris, stadsbode, klokkesteller, schoolmeester en vroedvrouw; de tabbaarden en bonnetten voor de wethouders in stadszaken en hunne teerkosten op het Heilige Sacrement en Sinte Catharine; de Kaproenen voor de twee burgemeesters huisvrouwen; vuur en licht op het stadhuis; het ruimen van de waterloopen; het onderhoud der straten en van het stadhuis ²."

In het volgende jaar werd de koop overgedragen aan Prins WILLEM VAN ORANJE, voor zijn oudsten Zoon PHILIPS WILLEM, Graaf van Buren, die hem bij testament beschikte aan Prins MAURITS ³. De heerlijkheid bleef eene bezitting der prinsen van Oranje totdat zij in 1648 werd verkocht aan Middelburg.

Zoodra Middelburg wist dat AREND VAN DORP in 1567 kooper van Westkapelle was geworden, committeerden wet en raad een burgemeester en 2 schepenen om met hem in communicatie te treden, en hem een jaarlijksch pensioen van *f* 200 aan te bieden, indien hij bewerkte dat voortaan alle buizen en booten van Westkapelle, binnen Middelburg in de haven af- en uitvoeren en er hunne nering en visscherij kwamen vestigen ⁴.

Of de Westkappelaars in 1566 bij de beeldstormerij hun kerk hebben ontheilgd, is mij niet gebleken, maar wel dat zij in 1567 door hun schout, de verklaring deden afleggen, "dat zij, en de landzaten van hun rechtsgebied welgemoed waren, om de vijanden van Z. Kon. M^t. uit het eiland te weeren met hun eigen volk, doch zoo er eenige aan land wezen wilden, met last van zijne Majesteit of van Hare Hoogheid zij die wel wilden inlaten, doch dat zij niet wilden

¹ Oud Archief van Middelburg.

² Aantekening van H.M. KESTELOO.

³ Zie Zelandia Illustrata.

⁴ Oud Archief van Middelburg.

gelden in eenige kosten, die tot bewaarnis van 't gemeene land zouden gedaan worden" ¹.

In 1571 werden er te Westkapelle wachten uitgezet om de landing van de watergeuzen te beletten, doch den 13 April 1572 schaarde de bevolking zich openlijk aan de zijde van Vlissingen, waarvoor zij kort daarna door de Spaansche benden streng werd getuchtigd. Deze tuchtiging vernietigde de visscherij met den aanleve. De onderdanigheid aan het Spaansche gezag bestond slechts in naam en de Katholieke kerk had geheel uitgediend. De geestelijkheid zocht een schuilplaats in het nog altijd Spaansch gezinde Middelburg. Onder de laatste priesters te Westkapelle vindt men vermeld:

B. RUMOLS A^o 1498, A. GILLESZ. A^o 1501, H. JANSZ. 1517, CLAYS BAILLET 1537, P.S. VAN DORDRECHT 1539, M. DE VALUWE 1541 en V. MULOCK 1547.

IX.

Hoe het met Westkapelle gesteld was, nadat de Spaansche benden in 1574 Walcheren hadden verlaten, kan men zich eenigermate voorstellen uit het volgende.

"Rekwest aan Prins Willem I van ADRIAAN OILARTS, ingeboren poorter en laatst Baillu van de desolate en geruineerde stad van Westkappel, jurisdictie en heerlijkheid van den Graaf VAN BUREN."

OILARTS verklaarde dat hij al 3 jaren pogingen gedaan had bij den heer HEUVELMANS, als raad van den Graaf VAN BUREN te Brussel, - bij den raad te Breda, - nogmaals bij den heer HEUVELMANS en bij den heer PIGGE te Antwerpen en verzoekt thans:

"Om de stad vooraf onder justitie en politie te reduceeren, zonder welke de Graaf, die sedert het begin van de troublen binnen Westkappel geen ontvang had gehad van zijne domeinen, geen profijt van de stad kon genieten;

dat de geestelijke landen, nog onverkocht zijnde, onverkocht zouden blijven, en de pachten aangewend allereerst tot opbouw en rededicatie van de geruineerde kerk en toren, als een principaal baken en teken wezende in zee;

dat men zulk een plaats behoorde voorzien te hebben van een goeden minister des goddelijken woords."

Verder deelt hij mede:

"dat hij aan gedeputeerden tot de liquidatie van de gemeene zaak in Zeeland had verzocht niet voort te gaan met de verkooping van de geestelijke goederen aan de kerk van Westkappel behorende, maar deze waren er mede voortgegaan en hadden alleen overgelaten het kerkhof en andere hehuisde erven, aan particuliere personen van Westkappel toehehoorende, welke zij ook bij openbaar uitstaande kaarten te koop gesteld hadden."

Dit adres schijnt door den Prins ten goede te zijn opgenomen, want bij besluit van 14 Juni 1579 gelastte Z. H. "niet voort te gaan met den verkoop van landen, staande ten name der kerk van Westkappel, en de gedane verkooping te vernietigen." Z. H. machtigde Jhr. AREND VAN DORP om "uit naam van zijn zoon, den Graaf VAN BUREN, bij de eerste gelegenheid de justitie en de domeinen te redresseeren" ².

In datzelfde jaar 1579 werden de ingezetenen van Westkapelle voor het land recht te Middelburg betrokken en belast met *f* 2,- op het oxhoofd wijn en de schelling op de ton bier, ondanks Westkapelle niet tot het platteland behoorde.

De magistraat van Westkapelle verzocht om daarvan bevrijd te worden, of wel dat die belastingen ten bate der stad zouden komen, om daarmee de oude schulden te betalen waarmee de stad, van vóór de troublen, zoo zwaar belast was dat hare ingezetenen "qualick

¹ A. 's GRAVENZANDE. Tweede eeuwgedachtenis, blz. 78.

² Aanteekeningen van H.M. KESTELOO.

buyten de stadt 't hoeft uyt derven steecken, in vrees synde van om de voorsc. oude sculden gearresteerd ofte geapprehendeerd te werden."

Verder verzoekt de magistraat "Ordonnantie om het vervallen stadhuis te doen restaureren, ten einde de Weth voor groote kosten te vrijwaren welke zy nu moesten dragen door in herbergen te moeten vergaderen." Alsook wordt om een predikaut verzocht ¹.

Nadat Westkapelle in 1582 bij de classis van Middelburg was opgenomen, kwam in 1583 de eerste predikant, HERMANUS STRANGE, in 1586 werd deze vervangen door een gewezen monnik GILLES COUSSART geheeten, die in 1593 werd opgevolgd door ZEBEDEUS DAMMAN. De 4de predikant heette JOHANNIS GREGORIUS HOETS. Deze eerwaarde schijnt niet zeer eerwaardig te zijn geweest. Men vindt van hem opgeteekend, dat hij gedurende de eerste helft van 1612, in zijn dienst werd geschorst "wegens gemaakte schulden en onordentlijk huis-houden, door veel uithuizigheid en verwaarloozing van studie, als ook hanteerende de herbergen in gezelschap van dronkaards, spelers en andere lichtvaardige "verachte personen" ².

De laatste woorden werpen geen vlelend licht over een deel der Westkapelsche bevolking.

Volgens akte van 5 Juli 1594 verkreeg de stad de tienden, genaamd "Sacraments-ommeganck tiendeken", waartegen zij te onderhouden kreeg: de glazen vensters, stoelen en banken in de kerk, mitsgaders de bruggen tot de voorsz. kerke gaande. Om dit te kunnen begrijpen diene men te weten dat destijds de Zuidstraat niet verder doorliep, dan tot het zoogenaamde kerkepad. Eene sloot maakte de grensscheiding. Over deze was een voetbrug, die tot de paden leidde, waarmede men bij den toren weder aan eene sloot kwam, waarover ook eene brug lag. Dit was op het eind der Noordstraat evenzoo. Het onderhoud dezer voetbruggen kwam nu ten laste der stad, terwijl die vóór de hervorming door de kerk werden onderhouden.

Toen men omstreeks de helft der 15de eeuw door het verlies van de duinen genoodzaakt werd, om de kerk in de Oude stad af te breken en te verplaatsen, koos men een plek grond geheel buiten de nieuwe stad gelegen oostwaarts. Het verhaal waart nog te Westkapelle rond, dat men dit deed uit vrees, dat ook het aangebouwde Westkapelle te eeniger tijd door de zee zou verzwolgen worden. Voor deze vrees bestond er reden, door de betrekkelijk snelle vorderingen, die de zee maakte, welke vorderingen echter zijn tegengehouden door de krachtige dijkwerken. De oude toren waaraan de kerk gebouwd was staat omstreeks 900 M. van den in 1540 gemaakten inlaagdijk. Deze kerk was per voertuig niet te bereiken, dan door een achterweg aan de zuidzijde der stad, die tevens de zuidelijke grens der stad aanwees.

Het schijnt dat Westkapelle weder allens uit haar desolaten toestand is herrezen.

In 1636/37 brachten de wijn- en bieraccijnsen op £ 37:--:-- , de stadstienden £ 29:--:-- , en de molen voor de helft £ 25:--:-- (de wederhelft behoorde aan den ambachtsh) en de brouwerij £ 1: 5:-- , welke sommen voor dien tijd vrij aanzienlijk mogen geacht worden en van een zeker vertier getuigenis geven. Men nam destijds het besluit om het stadhuis geheel te vernieuwen van welks vervallen staat reeds vroeger is melding gemaakt. Nog in de rekening van 1636 staat in uitgaaf geboekt "voor het stadhuis te dekken met glui £ 1:--:--" doch in het volgende jaar leest men een uitgaafpost voor aangekochten en aangevoerden steen voor reparatie en opbouw van het stadhuis, daarna volgen uitgaven voor houten nagels, ijzerwerk en een leien dak; voor 4 nieuwe vensters met Fransch glas, het vermaken van het uurwerk, het aanschaffen van een buffet enz. De geheele verbouwing kostte ongeveer £ 275:--:-- Vls.

Tot goedmaking der kosten verleende Prins MAURITS, als opvolger van den Graaf VAN BUREN, octrooi tot heffing van accijns op de wijnen en bieren door de tappers gesleten.

Het is opmerkelijk dat door alle tijden heen, de volksdrank tot bron moest dienen voor

¹ Aanteekeningen van H.M. KESTELOO

² Aanteekeningen van H.M. KESTELOO

dekking van buitengewone uitgaven.

Wij leven nu 2½ eeuw later en hebben nog hetzelfde verschijnsel, al knoopt men er een zedelijke strekking aan.

Men vindt in de stadsrekeningen van dien tijd ook nog uitgaven geboekt voor reparatie aan den *steenput* op de oude markt, voor het aanbrengen van een trap aan het *Schuitvlot* en voor liet maken van een *vischbank*.

De communicatie met Middelburg was per schuit door de watergangen, vooral in den winter als de wegen volstrekt onberijdbaar waren. Alsdan was de eenige rijweg langs het strand tot aan Dijkshoek en zoo over Koudekerke naar Middelburg, doch hierbij moest rekening gehouden worden met het getij. Men moest bij laag water de reis aanvaarden en ook bij laag water terug komen, daar overigens het strand niet berijdbaar was.

De jaarlijksche recognitie aan den bailluw was £ 2:--:--; de secretaris had eene jaarwedde van £ 6:--:-- , de schoolmeester £ 3:--:-- tot verlichting der huishuur, de bode £4:--:-- , de diender £2:10:-- en de koster en klokluider £ 1:--:-- . Ieder lid van het college van weth. met den secretaris en stadsbode kregen jaarlijks voor eene vereering voor een nieuwen hoed 13 schellingen en 4 grooten = f 4,--.

Voor vertering bij het vermaken der wet staat in uitgaaf £ 14:--:-- maar ook voor een gelag als men den biddag had afgelezen 22 schellingen. Waar men destijds al een pretje van maakte!

In 1646/47 betaalde men aan DANIEL DA LATER, boekverkooper te Vlissingen voor een jaar levering van wekelijksche couranten 12 schellingen en in 1647/48 voor hetzelfde onder-werp 12 schellingen 6 gr.

In 1648 werd Westkapelle verkocht aan de stad Middelburg. Op den 13 Mei 1649 kwam eene deputatie uit naam van den magistraat van Middelburg om als heeren van Westkapelle gehuldigd te worden. Zij bestond uit de heeren mr. APOLONIUS VETH, HENDRIK THIBAUT en ADRIAAN VETH. De onkosten van inhuldiging bedroegen £ 40:14: 7.

In Augustus van 1649 was de Prins van Oranje te Westkapelle. Aan den secretaris werd uitbetaald £ 2: 2:-- omdat hij, in kwaliteit als pensionaris, bij last "van 't college heeft uitgesproken zijne oratie, voor de E. Heeren onze principalen bij hunne inhuldiging en voor Z. V. D. Prins van Oranje, hier ter stede in Augustus 1649."

Als de gedeputeerden van Middelburg kwamen om de jaarlijksche rekening op te nemen, dan was er een stadsmaal. Volgens de rekening van 1659/60 was dat nog al luisterrijk en kostbaar. In uitgaaf, staat geboekt:

Een kok uit Middelburg voor het berechten van het maal	£ 21:12: 8
nog betaald aan winkelwaren.....	" 3: 3: 5
voor bier en accijns.....	" 1: 2: -
voor tarwe, een vet lam, boter, melk en eijers.....	" 3: 2: 2
aan 2 vrouwen voor hulp.....	" -:16: 8
	£ 29:16:11

In dat jaar had de stad £ 276:--:-- schuld.

Den 4 April 1672 werd de stads wijnkelder voor het eerst verpacht aan JAN DE LATER, wijnsteker te Middelburg tegen betaling van 10 schellingen Vl. voor ieder oxhoofd.

Hij was gehouden tot geries der burgers goeden wijn te leveren tegen vasten prijs.

De Magistraat zorgde dus voor het welzijn der bevolking. doch vergat ook zichzelf niet, zooals blijkt uit de leuke voorwaarde: "voor ditmaal zal hij den magistraat vereeren met een tonneken Franschen wijn van 25 stoopen, verder jaarlijks met een tonneken van 10 stoopen."

Den 6 Januari 1673 stierf LOURENS WISSE, ambachtsheer van Woytkensdorp (Koudorp). De magistraat besloot om te trachten deze heerlijkheid ten name der stad te krijgen, wat ook

schijnt gelukt te zijn, althans toen Middelburg, door geldnood gedreven, overging om de stad en heerlijkheid van Westkapelle te verkoopen met de hooge, middelbare en lage jurisdictie, werd den 3 October 1678, kooper voor de som van *f* 80000,- de heer MARTINUS VETH ¹. De magistraat van Westkapelle droeg ook aan hem over de heerlijkheid van Woytkensdorp groot 201 gemeten en 13 roeden.

X.

De heer MARTINUS VETH was de eerste ambachtsheer, die zich rechtstreeks met de belang-en zijner heerlijkheid zou bezig houden. SMALLEGANGE noemt hem een vermogend man, waarvoor dan ook verschillende bewijzen voorhanden zijn. Behalve de heerlijkheid Westkapelle, alwaar hij eene buitenplaats deed aanleggen, kocht hij ook den 23 Maart 1679 de heerlijkheid Nieuwerwe bij Ritthem.

Zijne huldiging had plaats den 21 Maart 1679. Van deze huldiging vindt men het volgende opgeteekend:

"De compagnie, zoo te voet als te paard, sorteerende onder het vaandel van Westkappel, begaf zich naar het Zuiderstrand, waar de heerlijkheid van Westkappel begint en schaarde zich in 2 reien.

Aldaar werd ZEd. begroet door den heer Bailluw, en verder door de ruitery tot binnen Westkappel geleid.

Toen ZEd. door de burgerij gaande, die zich op beide zijden van de straat had geschaard, op de nieuwe markt kwam, werd hij aldaar gecomplimenteerd door een burgemeester en den secretaris, stapte aldaar uit zijn rijtuig en ging naar het stadhuis, waar ZE. door de overige magistraatspersonen werd verwelkomd.

Op de puie van het stadhuis werd door den Bailluw de vierschaar gebannen.

Een aanspraak werd door den secretaris aan den ambachtsheer gedaan.

Hierop deed de heer VETH den eed als ambachtsheer op de puie van 't stadhuis.

Vervolgens hield de secretaris eene aanspraak tot de burgerij, waarna door burgemeesters, schepenen en secretaris den eed aan den ambachtsheer werd gedaan, en werden dezelve als ook de burgerij, daarop door ZE. heerlijk onthaald" ².

Korten tijd na zijne huldiging gaf de heer VETH zijn voornemen te kennen om te Westkapelle eene buitenplaats te maken, en koos daartoe het erf loopende van het stadhuis oostwaarts tot aan den eersten dwarsweg, naast de later gebouwde, nu voormalige school, ter diepte van de geheele Kloosterstraat, langs den weg die naar den toren liep en de grensscheiding van het stadsgebied uitmaakte. Behalve deze plek kocht hij nog aan de overzijde van den scheidingsweg, een veel grooter strook grond, loopende van den Groenenweg tot nabij den toren. Op de eerste ruimte verrees het heerenhuis met prachtig aangelegden tuin en de tweede ruimte werd tot bosch beplant. De geheele plaats besloeg eene oppervlakte van ongeveer 15 bunders.

Het voorhek werd geplaatst aan de oostzijde van het stadhuis, naast het hek verrees aan de straatzijde een vrij lang gebouw, waarin een kamer voor de familie als zij de straat wenschte te zien. Deze kamer had een planken vloer, was met goudbehang versierd en werd door buitenluiken gesloten.

De overige vertrekken waren bestemd voor woning van den tuinman. (Dit huis is het eenige wat nog van het geheele Hof van Westkappel, zooals de plaats genoemd werd, overig

¹ De heer Kesteloo deelde mij mede dat de *f* 80000 gekweten werden met obligatiën ten laste der leenbank te Middelburg, die toen ± 30% waarde hadden.

² Aanteekening van H.M. KESTELOO.

is). Verder werd de geheele straatzijde afgescheiden door een muur.

Aan de overzijde van het hek, aan de noordzijde der Zuidstraat, verrezen flinke gebouwen voor koetshuis, stalling, bergplaats enz., die men nu nog kan zien, doch tot geheel andere doeleinden worden gebruikt.

Het geheel zal een belangrijke som hebben gekost.

De heer VETH woonde een groot gedeelte van het jaar op zijn hof. Door dit verblijf leerde hij zijne bezitting en de bevolking beter kennen, en menig bewijs is er, dat hij tot verbetering van de eerste en beschaving van de tweede medewerkte en toonde in de daad *Heer* van Westkapelle te zijn.

Niet al zijn maatregelen zullen den onverdeelden bijval van magistraat en bevolking hebben gehad.

Meermalen is al opgemerkt, dat de magistraatspersonen, hoewel onbezoldigd, vergoeding, voor hun vele bezigheden vonden in een jaarlijksch wederkeerend stadsmaal en in verschillende gelagdagen die nog al in het ooglopend kostbaar waren.

In het vorig hoofdstuk is melding gemaakt van het eerste stadsmaal, nadat Middelburg bezitster van de stad en heerlijkheid was. Dit maal was nog al luisterrijk en kostte ongeveer f 180,-. Men schijnt het te Middelburg ook wat duur gevonden te hebben, althans van 1649-1678 vindt men van dat stadsmaal geen melding meer, wel van de andere kleine verteringen. De heer VETH haalde ook een streep door deze. Hij schafte ook de jaarwedden af van den Bailluw £ 2:-- , van den secretaris £ 6:-- en van den bode £ 4:-- . Dit klinkt vreemd. De jaarwedden waren zoo gering, dat men nauwelijks kan begrijpen hoe er personen voor deze betrekkingen te vinden waren.

Het vermoeden rijst, dat aan die titularissen een tal van emolumenten te beurt vielen, die de ambachtsheer als voldoende belooning beschouwde. Van den Secretaris weet men dat zijne emolumenten nog al beduidend waren. Voor het opmaken van akten, die door het stadsbestuur werden gepasseerd, werd hij afzonderlijk beloond enz. ¹.

De ambachtsheer had de hooge en lage jurisdictie voor zijn heerlijkheid en noemde zich halsheer ². Dit beschouwde hij niet als een ijdele titel, want op stadskosten werden de galg en het schavot in orde gebracht, terwijl menig uitgaafpost spreekt: voor het opstellen van het schavot; voor executieloon aan den scherprechter en dergelijke.

Onder de politieverordeningen door hem uitgevaardigd was er een bepaling: "Zij die kind of kinderen krijgen (hij rekende ook op twee- of drielingen) 5, 6 of 7 maanden na de bevestiging van hun huwelijk zullen verbeuren 100 Crs. guldens." Met deze bepaling zouden thans te Westkapelle nog zaakjes te maken zijn.

Hij sloeg zijn oog op de kerk en meende, dat ieder, die daar een zitplaats had, wel een zekere contributie kon betalen, maar hij zorgde ook tegen elke stoornis. Hij schreef den koster voor: "zóólang vóór de kerkdeur te staan, tot de eerste psalm gezongen was, om de honden uit de kerk te houden." De koster had dus een echt hondentaantje, alias 'hondenslager' en van deze diersoort moet Westkapelle destijds goed voorzien zijn geweest.

De heer VETH richtte ook Zijn blik op het onderwijs voor de jeugd, en stond een gedeelte van zijn tuin af om er eene school op te bouwen, waarschijnlijk ter vervanging van een ondoelmatig schoolgebouw. Deze school werd gebouwd op het oostelijk gedeelte van den tuin aan de Zuidstraat en is, na eene verandering in 1821, in gebruik gebleven tot 1856.

Op den 27 Juli 1688 was Prins WILLEM III te Westkapelle en de gast van den ambachtsheer. De Prins werd met vreugdeschoten ontvangen, blijkens de uitgaaf voor 250 lb kruit en 1 bosje lonten.

¹ Mededeling van H.M. KESTELOO.

² Zie Zelandia Illustrata.

De trom werd in orde gebracht en een nieuwe vlag aangeschaft.

Den 26 Januari 1682 woedde er een hevige storm. Het zuidelijk eind van den dijk bezweek voor den aandrang der zee. In het stedelijk archief staat aangeteekend:

"Des namiddags te twee uren brak de Westkappelsche dijk door, als wanneer het zeewater alhier vele landen heeft overloopen, tot vier getijen achter malkanderen, bij het laatste getij braken de duinen op het zuideinde door."

De overlevering wil dat de commies der vijfambachten-watering zich bij deze gelegenheid recht dapper gekweten en in den kortst mogelijken tijd de breuk gedicht heeft, en dat tot belooning voor zijn ijver, aan hem en zijne opvolgers het vrije gebruik van een perceel weiland werd afgestaan. Deze weide lag aan het zuidervroon in de nabijheid der dijkbreuk, en is nog bekend onder den naam van commies-weitje. Eerst in 1856 is dit emolument voor de commiezen vervallen.

Behalve deze doorbraak in het zuiden, hadden ook de duinen op het noordeinde van den dijk veel geleden, zoodat men den dijk in 1685 moest verlengen met 20 roeden en in 1687 met nog 70 roeden. De geheele lengte van den dijk bedroeg toen 870 roeden of 3132 M. (SMALLEGANGE).

Een en ander had in Walcheren en vooral te Middelburg, veel opschudding en onrust veroorzaakt. In de notulen van Weth. en Raad te Middelburg staat aangeteekend: "dat de heer DUVELAER hierin aanleiding vond om een boetpredicatie te houden over de rechtvaardige oordeelen, die de Almachtige deze landen toezend, zoo door violente oorlogen, veroop van commercie en zware watervloeden. De zonden zijn ten hemel gesteegeen.

"Geeft in bedenking" (de heer PIETER DUVELAER was destijds raad van Middelburg) "dat men bij provisie het houden en rijden met carossen zouden verbieden, alsmede het hangen van wapenen voor de deur of huizen; het dragen van allerhande kanten van wat soort; alle soorten van stoffen daar eenig zilver of goud in mochten gewrocht zijn.

Insgelijks het aanstellen van kostelijke feesten of maaltijden; het verkoopen van gentlessen en confituren; alsmede de dienstboden hare drachten te reguleeren en alles te verbieden, wat zou kunnen strekken tot vernederinge en tot conservatie van een ieder zijn middelen in 't particulier ¹.

In 1692 was de toren bouwvallig geworden waarom burgemeesters en schepenen van Westkapelle een adres richtten aan de staten van Zeeland, met verzoek om ondersteuning voor de noodige reparatie van hun toren. Bij besluit van 25 Juni 1695 verleenden de staten een subsidie van f 400,- tot reparatie

Op den 22 Mei 1702 stortte de torenklok, die reeds lang gebarsten was, bij het luiden naar beneden en was in stukken. Bij request dd. 24 Mei vraagt de magistraat aan de staten van Zeeland verlof, om de klok uit de fondsen der geestelijke goederen te doen vergieten.

Bij onderzoek in 1703 bleek de toren te zwak om zoo'n zware klok te dragen als de vorige was geweest, de kosten van herstel zouden wel 4 a 500 ponden Vl. bedragen. Men besloot daarop te verzoeken om een klok van minder gewicht. Den 16 Augustus van dat jaar verleenden de staten machtiging om de gebroken klok van Westkapelle te doen vergieten tot 1200 a 1300 lb. De meerdere wicht der oude klok kwam in mindering der vergietkosten.

In 1708 kwam hij den magistraat een verzoek in van HEYNDRICK JANSE MARANDUS, om nevens de bestaande school nog eene te mogen oprichten.

De Westkappelsche schoolmeester KLAAS VAN DAMME, scheen de vrijheid te nemen, om van tijd tot tijd de school te sluiten en vacantie te geven. MARANDUS achtte dit een geschikt motief om als concurrent op te treden, indien de magistraat hem daartoe verlof wilde geven. De magistraat delibereerde en besloot om meester VAN DAMME met het verzoek in kennis te

¹ Aanteekening van H.M. KESTELOO.

stellen, en hem de vraag te doen of hij genegen was om voortaan gedurende het gansche jaar school te houden.

VAN DAMME verweerde zich dapper en betoogde, dat een vacantielijd onontbeerlijk was voor onderwijzer en leerlingen.

De magistraat deelde dit gevoelen en besloot: "Geen andere scholen waar men leert lezen, schrijven en cijferen toetelaten, dan de eene van meester VAN DAMME, doch wel toetelaten scholen waar men leert naaien, stoppen en breien."

In 1711 overleed de heer MARTINUS VETH en werd als ambachtsheer opgevolgd door zijn zoon MARTINUS JOHANNIS VETH.

XI.

MARTINUS JOHANNIS VETH in 1711 ambachtsheer geworden, werd eerst, om welke reden blijkt niet, den 11 Maart 1721 gehuldigd.

Intusschen werd namens hem, den 8 April 1713, door burgemeesters en schepenen gepubliceerd: "Niemand vermag te Westkappel wonen of eenig bedrijf uitte oefenen zonder geadmiteerd te zijn; Herbergiers worden verboden op zon- en feestdagen gelagen te zetten; winkeliers worden verboden op zulke dagen deuren en vensters opentezetten om te verkopen; alle handwerk en spelen zijn op die dagen verboden: geen paarden, koeien enz. mogen op de straten weiden voor de beschadiging van het plantsoen; het vee moet aan een touw worden geleid naar en van het vron; geen vuil, mest of aarde mag op de straten worden geworpen enz." ¹.

Uit deze verordening kan men een en ander opmerken. Hadden de oorspronkelijke Westkappelaars het bijna onmogelijk gemaakt, dat vreemdelingen zich in de stad zouden nederzetten, langzamerhand waren de bezwarende bepalingen verzacht en tijdens Middelburg de heerlijkheid bezat reeds ingekrompen tot de voorwaarde, dat men minstens twee jaren de poorterij zou houden. Nu was alleen meer noodig de admmissie van den ambachtsheer. Velen zijn dan ook tusschen 1665 en 1810 te Westkapelle komen wonen, blijkens het nog aanwezig zijnde poorterboek. Het verbod dat koeien noch paarden op de straten mogen weiden, doet vermoeden dat het gras in de straten welig groeide. Dat er nog van geen plaveiing sprake was is zeker. Eerst in de rekening van 1739-1741 vindt men een uitgaafpost voor den aanleg van caleseistraten.

De nieuwe ambachtsheer herstelde in 1714 weder het stadsmaal, bij gelegenheid van het opnemen der rekeniug en bij het vermaken der wet, en later de belooning van den secretaris die hij op £ 10 per jaar bracht.

Tijdeus het ambachtsheerschap van mr. M. J. VETH vindt men weinig opgeteekend, wat eenig licht verspreid over Westkapelle en hare bevolking. Wel werden er onder zijn beheer nachtwakers of klapperlieden aan gesteld en een verordenuig voor de brandweer gemaakt, alsook eene instructie voor de vroedvrouw. Ook werden de schoolgelden geregeld, doch deze werden behouden zooals zij van oudsher waren, d.i. voor degenen die enkel onderwijs in het lezen kregen 2 duiten daags, voor die er bij leerden schrijven 3 duiten daags, voor die er ook nog cijferen bij leerden 4 duiten daags. Dit tarief is gebleven tot aan de invoering der nieuwe wet op het onderwijs in 1857, alleen werd na de buiten-koers-stelling der duiten respectievelijk betaald 1½ cent, 2 cent en 2½ cent. De ambachtsheer deed ook een lijst opmaken van alle personen die wagens en paarden hadden, om op hun beurt voor den heer te rijden. De heerendiensten bestonden alzoo nog en zullen nu geregeld zijn geworden naar het placcaat

¹ Deze publicatie, in plano gedrukt, is door den heer KESTELOO gevonden in de papieren van den tegenwoordigen Ambachtsheer mr. WILLEM BARON VAN DOORN.

van de Staten van Zeeland dd. 15 November 1678.

Op het gebied van justitie had hij het droevig genoeg, een uitgesproken doodstraf te kunnen doen voltrekken, op den persoon van PIETER TRIMPE, die een moord had begaan en in 1716 op het schavot werd geexecuteerd, waarvoor aan den scherprechter £ 25:--:-- of, f 150 werd uitbetaald en aan 60 gewapende burgers die rond het schavot stonden, voor drinkgeld £ 2:10:--.

In 1722 hadden de schepenen een buitengewoon geval te berechten. Op den 23 November van dat jaar speelden de schoolknapen tegen 1 uur, als gewoon, voor de school. JOHANNES HUIBRECHTSE, een knaap van 14 jaar gaf aan ADRIAAN DOMMISSE oud 9 jaar een slag op het hoofd. Deze werd daarop zoo boos dat hij JOHANNES tegen den grond smeed en hem zoolang sloeg en stompte, tot zekeren ROELAND LEUNISSE hem er met kracht aftrok. De verslagene schreeuwde en kermde en kon onmogelijk opstaan. Hij werd naar de ouderlijke woning gedragen, alwaar hij bewusteloos aankwam en den volgenden dag aan stuipen en bloedbraking overleed.

Op last van den baljuw had er den 26 November lijkschouwing en opening plaats door den med. d^r. SIMON DU BUISSON JR. en den chirurgijn PIETER BREEKPOT beiden uit Middelburg. Het visum repertum had tot conclusie "uyt welke alles voornoemd gemeld, wij onderge-screven oirdeelen, die wonden en quetsuren per se doodelyk te sijn."

ADRIAAN DOMMISSE was intusschen in hechtenis genomen en eene crimineele procedure volgde. De eisch van den baljuw was de doodstraf. Burgemeesters en schepenen bepaalden de uitspraak op een lateren dag en wonnen het advies in van twee rechtsgeleerden te Middelburg, volgens welk advies de uitspraak geschiedde.

De gedetineerde werd schuldig verklaard aan de misdaad van doodslag, doch bedreven zonder opzet en zonder zich te bedienen van eenigen stok, mes, steen of ander instrument, waarbij tevens in aanmerking kwam dat hij slechts den leeftijd van 9 jaren en 3 maanden had bereikt, en werd daarop veroordeeld:

"Om ter sake van de bovengemelde, bij hem begane misdaet binnens Kamers, in presentie der rechters door een 's Heeren dienaar: strengelyk met Roeden op zyn billen te werden gegeesselt. En condemneren den gedetin^e in de kosten en misen van justitie ter taxatie en moderatie van dezen Agtbaren Gerechte" ¹.

De bevolking van Westkapelle bedroeg in 1741

Westkapelle binnen, mannen en vrouwen.....	337
kinderen van 1-15 jaar.....	285
zoons of knechts	62
dochteren of meiden	41
	725
Westkapelle buiten in het geheel.....	35
te zamen.....	760

personen, behalve de kinderen beneden het jaar.

De heer MARTINUS JOHANNIS VETH overleed den 24 October 1755, zonder kinderen na te laten. De stad en heerlijkheid was door hem gelegateerd aan zyn neef MARTINUS JOHAN VETH VAN DE PERRE, Zoon van JAN VAN DE PERRE en CECILIA STEENGRACHT.

Burgemeesters en schepenen van Westkapelle taxeerden den 24 Januari 1756, de stad met rechten, baten, vrijheden enz. op een waarde van £ 1800 Vls. en het ambacht op £ 600 Vls.

XII.

¹ Een extract van dit vonnis bezit dr. J.C. DE MAN.

De heer MARTINUS JOHAN VETH VAN DE PERRE, was nog minderjarig toen hem de stad Westkapelle en het ambacht werd toebedeeld. Zijn oudere broeder mr. JOHAN ADRIAAN VAN DE PERRE zal zich aanvankelijk met het bestuur hebben belast. Deze bereikte 25 December 1760, den 22-jarigen leeftijd en schonk, bij die gelegenheid, aan de kerk een zilveren doopbekken met deksel, wat nog in gebruik is.

De ambachtsheer is, volgens kennisgeving aan het stadsbestuur dato 17 Januari 1780, in die maand getrouwd met jonkvrouwe C.C. VAN BRONKHORST te Utrecht. Hij overleed den 24 Juli 1802, zonder kinderen na te laten.

In 1778 kocht hij de heerlijkheden St. Janskerke en Ser Boudewijnskerke en gaf aan het gerecht van Westkapelle buiten, en van Ser Poppekerke vrijheid, om op het stadhuis in de kleine vierschaar te vergaderen. Ook was hij heer van Nieuwerve.

De heer VAN DE PERRE regeerde in een zeer moeilijk tijdvak. Staatkundige beroeringen doortrilden de Nederlandsche republiek en deden ook hare uitwerking bij de Westkapelsche bevolking gevoelen. Welke goede voornemens hem mogen beziel hebben om de stad Westkapelle op te heffen en te verfraaien, niet altijd sloeg hij den goeden toon aan om de medewerking der bevolking te winnen, vooral nu het denkbeeld meer en meer veld won, om zich van het juk der ambachtsheeren te ontdoen en vrijheid te erlangen.

Zijn eerste werk was om de eeuwenoude zuidelijke grenslijn der stad die midden door zijne buitenplaats liep, aan het vrije verkeer te onttrekken. In 1761 moest de Kloosterstraat met keien geplaveid en de weg op het eind dezer straat afgedolven worden. Hiermede werd buiten gebruik gesteld het gedeelte van het eind der Kloosterstraat tot aan den dwarsweg bij de school. In 1773 moest het overig gedeelte, loopende van gemelden dwarsweg tot aan den toren vrij komen, waartoe evenwel eerst de Zuidstraat in rechte lijn moest worden doorgetrokken. Een geheel nieuwe Zandweg moest de Zuidstraat verlengen, van de brouwerijstraat (thans Smidsstraat) tot aan den toren, dezelfde die nu nog bestaat. Deze weg werd den 27 Maart 1773 voor het publiek verkeer opengesteld en de oude weg door het bosch, aan den openbaren dienst onttrokken. De nieuwe weg moest in 1793 met eene schulplaag worden gedekt. De kaders vroegen voor dat werk 7 β 6 gr. (*f* 2,25) de roede, doch de Ambachtsheer bood *f* 1,65 de roede met bedreiging dat hij anders het Placcaat zou toepassen en ieder karder minstens 2 dagen om-niet zou rijden.

Deze verandering, hoewel in de daad een verbetering, wat nog moet erkend worden, kostte aan de stad eene vrij aanzienlijke som, die het volk beschouwde als een gedwongen offer aan den ambachtsheer. Nu was reeds in 1768 een nieuwe arduinsteenen pomp voor het stadhuis geplaatst die \pm *f* 320 kostte, terwijl in 1783 het stadhuis zelven de arduinstenen gevel verkreeg, die thans nog bestaat. De kosten van dezen gevel bedroegen bij de *f* 1900. (De pomp is in 1858 zoogenaamd omdat hij den weg versperde, weggeruimd en de put gedempt. Dit is te betreuren. De pomp had kunnen geplaatst worden, recht voor de pui van het stadhuis, op het pleintje waar vroeger het schavot werd opgeslagen dan stond zij ook geheel buiten den weg. De put had, zoo niet voor drinkwater, dan toch kunnen dienen om brand te blussen, waneer die in de omgeving uitbrak, zooals nog kort geleden gebeurde in het huis op den zuidwest-hoek der Papestraat.)

In 1766 werd een brandspuit aangeschaft, wat zeker geen nuttelooze weelde was. Opmerkelijk is het genoteerd te vinden, dat om de kosten van het "probeeren" der brandspuit te bestrijden, men een brandgeld hief van 5 cent per woning. De opbrengst bedroeg *f* 8 zoodat Westkapelle destijds 160 woningen had.

In 1773 werd de steenen korenmolen op den dijk gebouwd, gedeeltelijk voor rekening van den ambachtsheer. Deze had het recht van dwangmalerij, waarvoor de molenaar onder den naam van "windrecht" eene zekere som per jaar aan hem moest uitkeeren. Door het geldelijk

aandeel dat de ambachtsheer in den aanbouw van dezen molen nam, (de oude molen stond dicht bij den toren op het erf van den ambachtsheer) werd het "windrecht" in erfelijk cijnsrecht veranderd en blijft dus voortdurend op den molen drukken, waardoor de koopwaarde aanzienlijk is verminderd, vooral nu de dwangmalerij afgeschaft en vrije concurrentie geoorloofd is. De later gevolgde afschaffing van de heerlijke rechten heeft geen invloed op dit erfcijsrecht.

Wat de gemoederen bijzonder in opstand bracht, was de invoering van de nieuw berijmde psalmen ten jare 1774 PETRUS DATHENUS, die in zijn tijd aan de spitse der Nederlandsche hervormden stond, had eene Fransche berijming van de psalmen in het Nederduitsch overgezet. Deze overzetting was gedurende 2 eeuwen in de hervormde kerk gezongen. Er waren echter zulke gewichtige bedenkingen tegen die berijming gerezen, dat tot eene nieuwe werd besloten en deze op last der Algemeene Staten werd ingevoerd. De heer VAN DE PERRE beijverde zich om ook te Westkapelle de oude, door de nieuwe psalmen te doen vervangen. Hij machtigde de kerkmeesters om voor magistraat en kerkeraad nieuwe psalmboeken aan te schaffen en bepaalde den dag van invoering op 31 Juli 1774. Dit nu ging alles goed en mooi, doch de overige ingezetenen hadden geen nieuwe psalmboeken en ook geen lust, vooral niet op bevel, om die aan te koopen. De predikant las de nieuwe berijming voor, de voorzanger met enkele autoriteitspersonen zongen de nieuwe woorden, maar de gemeente hield zich aan de oude en galmde die met groote inspanning uit, wat vooral hij gemis aan een begeleidend orgel, tot schromelijke verwarring aanleiding gaf. (Bij de "reiniging" der kerken, zooals men dat noemde, na het vertrek der Spanjaarden uit Walcheren in 1574, werden ook de orgels overal uit de katholieke kerken weggenomen en deze kerken voor den hervormden eeredienst ingericht.)

Intusschen was de tegenkanting bij velen spoedig overwonnen en zongen eer twee jaren verlopen waren, de meesten de nieuwe berijming, wat aanleiding gaf dat de burgemeester HUIBRECHTSE den 16 Februari 1776 bij den magistraat voorstelde, om tot verbetering van het kerkgezang een begin te maken om op heele en halve noten, volgens de toonzetting, te zingen. Dit was in navolging van Middelburg alwaar men, sinds begin 1776, de psalmen op heele en halve noten zong.

Het voorstel werd niet aangenomen doch besloten een proef te nemen om wat rasscher te zingen en den schoolmeester (voorzanger) op te dragen om kosteloos onderwijs in het zingen te geven, tegen vergoeding van kaarslicht. Van deze gelegenheid werd gebruik gemaakt, wat de uitgaafpost van f 5,40 bewijst, aan mr. KRUGER betaald voor kaarsen, bij het houden van zangcollege in de school.

In April 1776 kondigde ds. VAN DER SLOOT van den predikstoel af:

"Alzoo men ook in deze, gelijk in alle andere gemeenten met het grootste genoegen gewaar wordt, dat de op last der E.M.H. Staten der Provincie ingevoerde psalmen, zoo algemeen als met stichtinge worden gezongen en hier niets meer aan schijnt te ontbreken, als dat het gezang zelve op eene égale en niet te veel slepende maat geschiede, zoo is het dat wij op het ernstigste en uit zucht voor dat zoo voorname deel van de godsdienst verzoeken, om hunne zangmaat bij de publieke godsdienst zoo kort doenlijk te zijn, en met de meeste aandacht oplettend te wezen, hoe bij den voorzanger dezer stede, iedere maat wederom worde begonnen opdat alle verwarring in den godsdienst voorgekomen en aan deze onze goede intentie voldaan worde."

Dit verzoek viel bij enkele weerspanningen weder niet in den smaak, en in plaats van vlugger te zingen, rekten zij de tonen zoo lang mogelijk, om daardoor verwarring teweeg te brengen.

De ambachtsheer gaf den raad om den voorzanger aan te manen wat langzamer te zingen.

Dit palliatief werkte als de meeste, zoodat de verwarring nog grooter werd.

De ambachtsheer dit gekibbel moede, deed afkondigen:

"Verbod van alle wanorde in het psalmgezang in de kerk, op eene poenaliteit, dat zij die zulks plegen, de inwoning in deze plaats voor eenigen tijd zullen ontzegd en dus gebannen worden."

Ook deze ernstige bedreiging bleek niet afdoende te zijn, want de magistraat zag zich gedrongen eenige personen te ontbieden, hen op het ongepaste hunner handeling te wijzen en ernstig te waarschuwen, daar anders onvermijdelijk verbanning zou worden toegepast.

Opmerkelijk is het dat bij de personen die eene vermaning verdienden, geen enkele oorspronkelijke Westkappelaar was, doch allen behoorden tot degenen, die met admmissie van den ambachtsheer als poorters waren toegelaten. Trouwens het zou geheel tegen hun aard zijn geweest, als zij zich er iets aan hadden gelegen laten liggen of er oude of nieuwe psalmen werden gezongen.

Intusschen schenen de vermaningen te helpen, behalve hij één drijver, ISEBRAND LEINSE BURGGRAAF geheeten. Deze, herkomstig uit Friesland, door den vorigen ambachtsheer M.J. VETH, op den 25 Juli 1754 toegelaten, om zich te Westkapelle te vestigen en het bedrijf van timmerman uit te oefenen, bleef weerspanning en werd den 5 Juli 1777 gebannen op grond: "dat hij zich als een tumultuair wederhoorig burger, niettegenstaande minnelijke interpellaties bleef gedragen."

Dit vonnis werd door den magistraat niet uitgesproken, dan na raadpleging van 2 neutrale rechtsgeleerden, die eenstemmig adviseerden, "door politieke uitzetting BURGGRAAF de plaats te doen ruimen."

BURGGRAAF, op het platteland van Walcheren beschouwd als de martelaar zijner overtuiging, vond aldaar veel aanhang en steun. Overal werd er een vuurtje van opruiing aangeblazen. Na verloop van 15 maanden kwam zekere DE KORTE, den burgemeester HUIBRECHTSE verhalen, dat zoo BURGGRAAF niet onmiddellijk van zijn vonnis werd ontheven, er op Zaterdag, den 28 October 1778, een groot deel van de landzaten zich met geweld zouden komen verzetten tegen de resolutie van den Magistraat, waarbij ISEBRAND LEYNSE BURGGRAAF was gebannen. De Magistraat was kennelijk niet op zijn gemak met deze boodschap en noodigde den burgemeester HUIBRECHTSE uit, om bij officieus schrijven DE KORTE te verzoeken, met 3 of 4 gedeputeerden uit de landzaten te komen, ten einde over de zaak in quaestie te onderhandelen.

De burgemeester schreef den 21 October en reeds den 23 was de deputatie voor den Magistraat. Zij bestond uit KEES DE KORTE en WILLEM WISSE van Meliskerke met 4 dijkwerkers van Westkapelle.

DE KORTE neemt het woord en vraagt om in het vriendelijke redenen te mogen hebben waarom BURGGRAAF is gebannen.

De Baljuw antwoordt dat hij zich aan feiten had schuldig gemaakt, waartegen bij publicatie de toegepaste straf was bedreigd, en de gestrafte zich noch op onwetendheid, noch op verrassing kon beroepen, want dat de verordening niet alleen op de gebruikelijke wijze was afgekondigd en aangeplakt, maar dat de veroordeelde bij herhaling door den Magistraat is gewaarschuwd, tot hij eindelijk, bij voortdurend verzet en gedurige overtreding, is gecondemneerd.

DE KORTE repliceerde: dat het duidelijk te bemerken was dat de Magistraat BURGGRAAF in het ongeluk heeft willen storten; dat BURGGRAAF een kind Gods was dien men vervolgde evenals de Profeet waarvan gezegd werd: "Zijt gij dien beroerder Israëls;" dat de Magistraat zijne bevoegdheid was te buiten gegaan en uit haat een wederrechtelijk vonnis had geslagen.

De Baljuw verwierp met nadruk alle nevenbeschuldigingen en stelde voor om ten opzichte

der hoofdbeschuldiging - de wederrechtelijkheid van het vonnis - het oordeel van heeren Staten van Zeeland in te roepen, en alzoo alle stukken betrekkelijk deze zaak in hunne handen te stellen, ten fine van beoordeeling en uitspraak.

Dit voorstel werd door beide partijen aangenomen en nadat DE KORTE op spoed had aangedrongen, verliet de deputatie de raadzaal.

Drie dagen later was de Magistraat weder vergaderd. Drie van de vier Westkappelsche leden der deputatie lieten door den bode aanzeggen, dat zoo de heeren hen wenschten te spreken, zij in de herberg waren.

De voorzitter antwoordde dat hij niets had, maar als zij wat voor te dragen of mede te deden hadden, zij ter vergadering konden komen.

Spoedig hierop kwamen de 3 dijkwerkers binnen en vroegen kortaf: "Hoe het nu met de vrijstelling van BURGGRAAF staat?"

De Baljuw herinnert dat is overeengekomen om de beslissing van heeren Staten van Zeeland af te wachten; dat de stukken zijn opgezonden doch nog geen antwoord is ingekomen.

Een hunner antwoordde, dat er nu 3 dagen zijn verlopen en dat de Staten, die anders niets te doen hebben, best hebben kunnen beslissen; dat zij althans geen lust hebben om langer te wachten en nu eischen dat het vonnis op staande voet zal vernietigd en BURGGRAAF kost- en schadeloos gesteld worden.

De baljuw vraagt of zij wel beseffen, dat zij met dezen eisch zich gewelddadig verzetten tegen de hoogere macht van den Souverein.

"Wij erkennen geen Souverein maar de vrijheid," was het eenparig antwoord.

Tijdens deze woordenwisseling waren in het portaal van het stadhuis eene menigte personen, ook van liet platteland verzameld. Twee boeren, JOHANNES DE KAM en JACOBUS MARINUSSE van onder Serooskerke en St. Laureus drongen de raadzaal binnen, gevolgd door verscheidene andere personen en schreeuwden den Magistraat toe: dat zoo BURGGRAAF niet onmiddellijk zijne vrijheid verkrijgt er morgen een groot aantal landzaten zouden komen, om het nu gevraagde, met geweld af te dwingen.

De aandrang van het volk werd al heftig en heftiger en de Magistraat door overmacht gedrongen, gaf de volgende schriftelijke verklaring:

"Bailluw, Burgemeesteren en Schepenen der stede Westkappel verklaren, dat zij den eisch op heden gedaan consenteeren, n.l. dat "ISEBRAND LEYNSE BURGGRAAF de vrijheid heeft als burger hier te wonen; kost- en schadeloos zal gegesteld worden, zijne eer opgeleid en af te publiceeren en aan te plakken."

Nadat het volk dit stuk in handen en de voorwaarde gemaakt had, dat de publicatie na twee dagen zou plaats hebben ontruimt het de raadzaal om in de herberg de overwinning te beklinken.

Intussehen werd het stuk nog eens met aandacht overgelezen en de opmerking gemaakt, dat het woord *eisch* hun veroordeeling in zich sloot, en dus moest veranderd worden in *verzoek* en dat verder moest bijgevoegd worden, dat BURGGRAAF ook zijn recht behield om zijn *ambacht te excerceeren*.

Daar de Magistraat was uiteengegaan, rukten een 100-tal ingezetenen en landzaten op naar den seretaris SERLÉ, en dwongen hem onder de grofste bedreigingen, de verlangde verandering en bijvoeging op het stuk te plaatsten.

Of de secretaris zich al verweert door de opmerking, dat dit geheel buiten Zijne bevoegdheid, en elke verandering of bijvoeging onwettig is, het baat niet. Het zal en moet geschieden.

Deze bladzijde karakteriseert zoo geheel en al de oorspronkelijke Westkappelaars. Het

bevel van den ambachtsheer om de nieuwe psalmen te zingen, stuitte reeds tegen de borst, om reden zij meenden, dat niemand het recht had, hen te bevelen wat zij zingen zouden, maar zij kwamen niet in verzet omdat het geen stoffelijk nadeel opleverde, en van te gering belang was om er verbanning aan te wagen. Om de dwaasheid van BURGGRAAF hebben ze zeker gelachen.

BURGGRAAF was ook de man niet om er partij voor te trekken. Vooreerst was hij geen "van de onzen" zooals zij zich nog eigenaardig uitdrukken en ten anderen was het een stijf-koppige Fries, die ver hazend veel praat had, wat ook al niet in hun smaak viel, maar die Fries had een zachtaardig vrouwtje, die 15 maanden achtereen dagelijks het eten naar haar man bracht, op de grensscheiding van Westkapelle. Zij bezorgde ook iederen Zaterdag zijn schoon ondergoed, wat hij op het open veld met zijn vuil linnen verwisselde. Een gevoel van medelijden kwam bij de Westkappelaars op en verwekte wrevel. Zij meenden dat het nu lang genoeg geduurd had. Met de beweging op het platteland over deze zaak, waren zij ook goed bekend, en toen eindelijk KEES DE KORTE te Westkapelle kwam, om met den Magistraat te onderhandelen, hebben zij zeker hun dienst aangeboden om een handje te helpen.

Eenmaal *a* gezegd zouden zij het liedje uitzingen, en uit den aard wat kort aangespannen als er een oplossing moet komen, gingen 3 van de 4 afgevaardigden - de 4de was om mij onbekende redenen hier niet bij - naar de vergadering om te vernemen wat de Staten van Zeeland hadden beslist.

Op de mededeeling van den Baljuw, dat nog geen antwoord is ingekomen, komt het beestje naar boven: "De Staten bekleeden dat ambt en waar men voor scheep gaat moet men varen. Ze hebben drie dagen, dus meer dan voldoende tijd gehad. Nu zeggen wij basta, en eischen dat BURGGRAAF onmiddellijk ontslagen en kost- en schadeloos zal gesteld worden."

Op de bemerking, dat dit gewelddadig verzet is tegen de hooge macht van den Souverein, volgt onmiddellijk: "wij erkennen geen Souverein maar de vrijheid."

Het politieke onweer zat op het laatst der vorige eeuw in de lucht, en was tot zelfs bij de Westkappelaars overgewaaid.

Dat het stuk wat zij van den Magistraat ontvingen, nog eens nauwgezet werd herzien is ook zoo geheel in den geest der dijkwerkers. Zij laten zich niet met een kluitje in het riet sturen.

XIII.

De zaak van BURGGRAAF is nog niet ten einde. De aangekondigde bedreiging, dat de landzaten zouden komen om goedschiks of kwaadschiks, de vrijstelling van BURGGRAAF te verkrijgen, behoefde niet meer ten uitvoer gelegd te worden, de dijkwerkers waren hen vóór geweest, dit nam evenwel niet weg, dat op den 28 October 1778 Westkapelle in rep en roer was, en er een 40-tal boeren uit het eiland waren opgekomen om getuige te zijn van de afkondiging der nietig verklaring van het vonnis met de gevolgen. Te 12 uren des middags werd de stadhuisklok geklept. De volksmassa drong voor de puie met de hoofdleiders vooraan. Wie nog weifelde om zich bij den hoop te voegen, werd gedreven door Ds. BOSBOOM van Zoutelande, die het volk Gods aanvuurt "om de kinderen van BELIAL voor hun overmoed te straffen.

De Magistraat treedt in forma voor en doet het besluit voorlezen, dat BURGGRAAF de vrijheid heeft als burger hier te wonen, enz.

Terwijl deze afkondiging geschiedt, gaat er een stem op uit de menigte, roepende: "Daar verklaren zij immers zich zelven in het openbaar voor schelmen, die onrecht gedaan hebben."

Zoodra de publicatie was gedaan, davert de lucht van vreugdekreten, en in ontstuimig

gejoel draaft de massa naar de grensscheiding om BURGGRAAF in te halen.

Zij plaatsden hem - bij gemis aan een ezel - op een vaalkleurig paard, dat door twee mannen werd geleid en voerden hem, omgeven door een 50-tal boeren te paard en eene ontelbare menigte, in triomf door de straten.

Terwijl het volk juichte en jubelde feestte en fooide, hielden de hoofdleiders zich bezig om de schadeloosstelling op te maken, en kwamen tot een rond cijfer van *f* 2000, te betalen door den Ambachtsheer, den Baljuw en de twee Burgemeesters, ieder *f* 500, die dadelijk werden opgeëischt. De ambachtsheer was niet tegenwoordig en bleef dus schuldig.

De Staten van Zeeland waren van meening, dat het nu tijd was om tusschenbeiden te treden. Zij detacheerden den 10 November 1778, 2 officieren, 37 manschappen en 1 trompetter, te zamen 40 mannen te paard en 1 officier met 30 manschappen voetvolk van het korps Zwitsers uit Veere, en gelastten den Magistraat een ernstig onderzoek te doen, niet alleen naar de dadelijke uitvoerders, maar ook naar de geheime aanvoerders der onrustige bewegingen, met machtiging om alle suspecte personen te apprehendeeren.

Den 13 November berichtte de Magistraat drie personen te hebben aangehouden en verzoekt den 18 November aan de Staten, te worden ontheven om in deze zaak als rechters te fungeeren.

Den 16 November werd uit naam der Staten van Zeeland afgekondigd: "dat het afgeperste besluit van den Magistraat van Westkappel is van nul en geener waarde en alzoo BURGGRAAF blijft gecondemneerd als vroeger.

Den 20 November werden aan den Baljuw van Middelburg overgeleverd, tegen akte van non prejuditie, de 3 dijkwerkers om tegen hen te procedeeeren, als beschuldigd van aanvoerders der oproerige bewegingen in vereeniging met WISSE en de KORTE.

De bezittingen van BURGGRAAF werden in het openbaar verkocht, tot goedmaking van de afgedwongen *f* 1500.

Den 17 December 1778 kwam er te Westkapelle een brief van den Magistraat van Harlingen, berichtende dat BURGGRAAF daar was geweest, doch gelast geworden Harlingen te verlaten. Hij was naar Groningen vertrokken. Tevens werd de akte bijgevoegd, die van de regeering van Westkapelle was afgedwongen en aan BURGGRAAF ontnomen.

Op den 19 December kwam eene missive van de Staten van Zeeland, dato 14 December, houdende besluit, dat de Schepenen van Westkapelle zullen voortgaan met berechting der schuldigen aan de oproerige bewegingen.

Zij konden zich doen bijstaan door neutrale rechtsgeleerden en indien er bij de rechters waren, die bezwaar maakten om als zoodanig te fungeeren kon de Heer van Westkapelle plaatsvervangers benoemen.

De leden van den Magistraat waren door het voorgevallene kennelijk bang geworden en hadden alle prestige verloren. Zij schreven dan ook dato 21 December 1778, dat zij bleven bezwaar maken om als rechters te fungeeren, omdat de gedetineerden hier groot in maagschap zijn, bovendien waren de dijkwerkers geheel op de hand van de beschuldigten, want "zij ontvingen nog het loon van het werk aan den dijk."

Na veel heen en weder geschrijf namen de Staten van Zeeland het besluit, dato 1 Februari 1779 om de zaak op te dragen aan den Magistraat van Veere.

Deze behandelde de zaak en veroordeelde de 3 Westkappelaars, blijkens eene aanschrijving aan den Magistraat te Westkapelle dd. 7 Mei 1779, waarbij deze gelast werd de goederen van de veroordeelden in beslag te nemen voor de proceskosten. Deze bedroegen circa £ 380 = *f* 2280.

BURGGRAAF hebben wij uit het oog verloren op reis van Harlingen naar Groningen, doch hij schijnt weer in Zeeland terug gekomen te zijn, want den 30 Juli 1779 schreef de Magistraat

van Vlissingen aan dien van Westkapelle dat BURGGRAAF aldaar was geweest, doch het verblijf hem was ontzegd.

Nog altijd scheen BURGGRAAF de gemoederen op het platteland in gisting te houden, zoo-als blijkt uit den last van de Staten van Zeeland, dato 13 September 1779, om ook BURG-GRAAF te vatten.

Eindelijk den 2 Juli 1787, gaf de Magistraat van Westkapelle eene verklaring, dat voor zooveel hem betreft, de gebannen personen te Westkapelle mogen komen wonen en schadeloos zullen worden gesteld. BURGGRAAF was in de buurt, want op zijn verzoek zou de Magistraat den volgenden dag publiceeren, dat hij de vrijheid had om te Westkapelle te komen wonen.

De publicatie geschiedde, waarbij BURGGRAAF, gezeten op een wagen en omstuwd door een groote menigte, tegenwoordig was.

Na publicatie verzocht BURGGRAAF dat het college zich vóór de puie van het stadhuis zou plaatsen, waaraan dit voldeed.

Van zijn verheven standpunt vroeg hij aan Burgemeesters en schepenen, of deze publicatie nu uit vrijen wil was geschied, daar zij vroeger hadden verklaard gedwongen te zijn geweest.

B.B. en S.S. verklaarden dit vrijwillig te hebben gedaan, waarop hij zeide: "God beware u van zulks meer te doen, gij zult er rekenschap van moeten geven in den dag des oordeels, wat ik uitgestaan heb in al die jaren is niet te zeggen."

Hiermede was deze zaak ten einde. Of BURGGRAAF den volgenden Zondag ter kerke is geweest en op nieuw trachtte het gezang in de war te sturen, wordt niet gemeld.

Duidelijk blijkt evenwel hoe de rechtspleging in sommige Heerlijkheden was en hoe laag het rechterlijk college in de schatting van het volk was gedaald.

De schadeloosstelling door BURGGRAAF gevorderd beliep het sommetje van *f* 15000, waarvan *f* 9000 te dragen door den Ambachtsheer en *f* 6000 door de beide burgemeesters. Een der Schepenen deed in de vergadering van 13 October 1787 het voorstel om *f* 9000 ten laste der stad op te nemen ten behoeve van BURGGRAAF.

Er werd geresolveerd zich daar niet mede in te laten.

Dat deze treurige zaak een veel geruchtmakende is geweest valt niet te betwijfelen. De macht van de Ambachtsheeren was uit en de oude vorm van rechtspleging had zich-zelve overleefd.

XIV.

Het laatste gedeelte der 18^e eeuw was een tijdvak van storm en drang, dat ook de Westkapelaars in beroering bracht. Een vonkje slechts was noodig om ontvlamming teweeg te brengen.

In 1775 was er een gespannen verhouding tusschen de directie van Walcheren en de dijkwerkers, waarmede zelfs de Staten van Zeeland werden gemoeid, die bij placcaat, dato 24 Februari van genoemd jaar, verboden om naamlooze geschriften te verspreiden en den oppercommies JAN DINGMANS en den commies ABRAHAM DINGMANS in verachting te brengen.

Dit verbod schijnt niet geeerbiedigd te zijn geworden, want de staten van Zeeland zonden 14 dagen later (den 11 Maart) een detachement uit Vlissingen naar Westkapelle, bestaande uit 5 officieren, 1 dokter, 8 sergeants, 2 tambours, en 100 soldaten, om de orde met kracht te handhaven. Tot botsing is het niet gekomen.

De vermelding in de rekening 1773-1774 dat een nieuw schavot werd gemaakt voor £ 8: 17: 8; dat aan den scherprechter voor de executie £ 14:--:-- en aan 's Heeren dienaars van Middelburg voor de bij woning der executie £ 2: 4: 4 werd uitbetaald en dat verder nog

tweemaal het schavot werd opgesteld, wijst aan dat ook de justitie handen vol had.

De regeering van Vlissingen gaf in dien tijd aan eenige zich daar gevestigd hebbende kooplieden, vergunning om eene Roomsch-Katholieke kerk te stichten. Dit veroorzaakte bij een deel der Vlissingsche bevolking een hevig verzet, dat door de plattelandsbevolking werd gesteund. Ook de Westkappelaars protesteerden daar heftig tegen. De haat tegen de Spanjaarden, die in 1572 Westkapelle zoo woest hadden aangetast was na verloop van ruim 2 eeuwen nog niet uitgewischt.

Intusschen ging de Ambachtsheer voort om politieverordeningen uit te vaardigen, het inwendig bestuur te regelen en zijne financiële belangen te handhaven.

In 1771 kwam er een verbod tegen het houden van de toen gebruikelijke lijkmalen. Welke aanstoot gevende gebruiken destijds in zwang waren is mij niet gebleken.

De vrachtrijders op Middelburg kregen een aanmaning om voortaan nuchter, althans niet dronken uit Middelburg tehuis te komen en te zorgen dat de aankomst op vroeger uur plaats had.

Op den 2 Februari 1771 werd een verbod gepubliceerd dat de aandacht trekt, luideude:

"Op grond dat velen zich verslaven aan het dagelijksch gebruik van opium, wordt het verkoopen van dit artikel verboden op eene boete van f 25."

Hoe dit artikel aldaar als handelswaar kwam is een door mij niet te beantwoorden vraag.

In 1772 werd een reglement vastgesteld op de armen-administratie, "aangezien de armen in zijne reëele bezittingen zeer aan het achteruitgaan was." Ook werd het college van ouderlingen en diakenen ieder met 2 leden vermeerderd. Voortaan zouden predikant met ouderlingen, evenals diakens ieder een afzonderlijk college uitmaken.

In 1778 werd het spinnen onder de arme subjecten ingevoerd. De spinschool is later in een armenhuis opgelost.

In 1775 werden de recognitiën herzien en vastgesteld. Hierbij werd bepaald dat jaarlijks aan den Ambachtsheer zou worden uitgekeerd door een bakker £ 8:--, door een smid £ 8:--, door een herbergier £ 10:--, door een wagenmaker £ 4:--, door een timmerman en metselaar £ 4:--, door een manskleermaker £ 2:10:--, door een vrouwekleermaker £ 1:10:--, door een schoenmaker £ 3:--, door een slachter £ 2:-- en door een kuiper £ 3:--.

Wanneer een zoon den vader in het bedrijf opvolgde, dan moest hij 2/3 deel van dit tarief opbrengen. Dit had tengevolge, dat in den regel de oudste zoons het bedrijf des vaders voortzette en dit dus in de familie bleef.

Voor al de bemoeiingen die door een en ander den Magistraat werden opgedragen schonk de heer VETH VAN DE PERRE jaarlijks aan ieder lid der regeering een zilveren lepel of een zilveren vork. Hij deed dit om en om en heeft het volgehouden van 1763-1794.

In September 1786 werd de magistraat geroepen om uit te maken, wat er mocht gedaan worden met het lijk van zekeren HUIBRECHTSE, die zich van het leven had beroofd. Er werd besloten dat het lijk moest begraven worden des avonds te half zeven uren, zonder burri of doodkleed, op een slede of gang, zonder statie. Het graf zou zijn achter de kerk aan de noord-oostzijde en mocht niet worden opgezet.

Een paar maanden later stond de magistraat voor een ander geval. De dochter van een dijkwerker was dienende bij iemand te Grijskerke, doch komt een goeden dag tehuis in zwangeren toestand. Dit was voor de dijkwerkers iets ongehoords en het verschiep verschrikkelijk, dat onder hen een natuurlijk kind zou geboren worden. De magistraat moest tusschenbeiden treden en trachten deze schande door een huwelijk te keeren. Het meisje werd voor de regeering geroepen en bekende haar toestand, doch voegde er bij: "dat de knecht bij wien zulks was, daartoe geen ooren had." Tegen een onwillige uit een ander rechtsgebied was niets aan te vangen.

Het rumoerige jaar 1787 ging te Westkapelle ook niet rustig voorbij. Reeds den 20 Febru-

ari hadden er, volens het Notulboek, "zeer verregaande excessiën plaats in de herberg de Oranjeboom. JAN JANSE ZYTE werd zoodanig geslagen, dat hij uit de herberg moest worden gedragen."

De hospes en zijne vrouw werden zeer slecht behandeld "en zijn met hun goederen naar Middelburg gevlucht."

De magistraat deed niet veel aan dit feit, maar nam toch op den 2 Maart het besluit den predikant te gelasten, dat hij op Zondag den 4, de gemeente zou aanmanen, om Donderdag den 8 Maart (Prinsjesdag) geen buitensporigheden te begaan.

Het is opmerkelijk dat de Westkappelaars zoo gehecht zijn aan het huis van Oranje, - wat ook nog aangeteekend wordt door den heer mr. J.H. DE STOPPELAAR, in zijn "WILLEM DE III in Zeeland. Gedenkboek van Zijner Majesteits vernblijf in dat gewest van 21-30 Mei 1862" - en het kan geen verwondering wekken dat zij, prinsjesmannen, geen aandrang behoeften om de Patriotsgezinden een pak slagen toe te dienen. Het schijnt zelfs dat in dien tijd de meening verdeeld was of al de leden van den magistraat wel aan de zijde van Orauje stonden, want den 2 Juli werd er op verzoek van 7 ingezetenen gepubliceerd: eene verklaring, dat al de leden "van den Magistraat zich houden aan Zijne Hoogheid en hem in zijne waardigheden erkennen."

Den 10 Februari 1793 kreeg Westkapelle, ondanks alle tegenstribbeling van den magistraat, 150 man infanterie in garnizoen, onder het voorwendsel dat dit noodig was, tot beveiliging van die zijde des lands. Deze mannen moesten ingekwartierd worden, doch dit was gemakkelijker bevolen dan uitgevoerd. Voor de officieren was er gelegenheid bij eenige van de gegoede burgers, maar voor de manschappen, dat was de vraag. Verreweg het meerendeel der bewoners hadden slechts een vertrek dat tot alle doeleinden dienen moest, doch volstrekt ongeschikt was om er nog een soldaat bij te nemen en op de zoldertjes onder niet beschoten dakpannen, alleen op een bos stroo was het in de Februari-maand niet uit te houden. Daar evenwel het kwartierbiljet zou betaald worden en dit naar hun schatting vrij voldoende was, kwamen de dijkwerkers op de gedachte om voor gezamentlijke rekening een barak te bouwen en een hunner te belasten met de inning der kwartiergelden ter nadere verrekening. Binnen weinig dagen was de barak gereed, door de militaire autoriteiten goedgekeurd en in bezit genomen.

In Maart 1794 kwam er nog een brigade ruitery bij, bestaande uit een wachtmeester en 5 man.

Op den 30 October van dit jaar benoemde de heer mr. M. VETH VAN DE PERRE voor de laatste maal de magistraatsleden en schonk ieder hunner een zilveren vork.

De magistraat was saamgesteld als volgt:

W.L. ROELSE, 1ste burgemeester.

L.L. CHYVAT, 2de burgemeester.

N.H. van BREDa, J.A. LOUS, M. BRASSER, A. HUIBREGTSE en Z. DE KOSTER, Schepenen.
WILLEM SERLÉ, secretaris.

XV.

Het gewichtige jaar 1795 brak aan en vol gespannen verwachting zag ieder uit naar de dingen die komen zouden.

Op den 18 Januari had de Prins het land verlaten. Den 29 Januari was de Fransche Generaal PICHEGRU Amsterdam binnentrokken en liet, in naam der Conventie, de vrijheid en onafhankelijkheid van de nieuwe democratische republiek der Vereenigde Nederlanden uitroepen. Den 30 Januari kwam bij de Staten van Zeeland eene sommatie van den Generaal

MICHAUD, kommandeerende te Breskens, om het eiland Walcheren over te geven. De capitulatie werd geteekend den 5^{den} Februari en den 6^{den} kwamen reeds te Middelburg aan 300 man Fransche troepen, begeleid door de noodige officieren ¹.

Op den 9 Maart 1795 had de publicatie van de nieuwe democratische republiek te Westkapelle plaats en op denzelfden dag verzochten de kiezers, die bereids de nieuwe raadsleden hadden benoemd, dat de magistraat den volgenden dag zitting zou houden en eene commissie van de kiezers toelaten. Dit geschiedde.

Zeer naief staat in het notulboek van Westkapelle: Vergadering *op verzoek van kiezers* 10 Maart 1795.

Eerste dag der Westkappelsche vrijheid.

Tegenwoordig waren al de hiervoren genoemde leden.

De deputatie, bestaande uit 8 kiezers werd binnengelaten.

Na bekomen verlot vroeg haar secretaris HUIBREGT DE WAGEMAKER, om de klok te doen kleppen en de publicatie nog eens voor het volk te verkondigen.

Dit gebeurde. Na afloop deed BART DIKSTAAL, herbergier de volgende aanspraak:

"Achtbare Heeren!

Daar thans de Souvereiniteit, dat is, de oppermacht des volks door de Staten van Zeeland erkend en de eed op de constitutie is opgeheven; het vrije volk van Westkappel van die erkende souvereiniteit zullende gebruik maken, houdt de tegenwoordige regeering als niet door hen gekozen of aangesteld, Van hunne posten ontslagen, gelijk zij hen ontslaat bij deze, echter onder deze bepaling, dat ieder van hen verantwoordelijk blijft voor al hetgeen in den tijd van zijne bediening mocht zijn voorgevallen."

Al de leden van den magistraat nemen het ontslag aan en verlaten de raadzaal.

De deputatie benoemde nu 2 hunner in commissie met hun bode JACOB FLORUSSE, om de nieuw verkozen leden der Municipaliteit uit de herberg "het kasteel van Batavia" naar het stadhuis te geleiden, om daar met hunne benoeming bekend gemaakt en beëdigd te worden.

Zij verschenen en waren:

WILLEM SERLÉ, als Maire en tevens als Secretaris, WILLEM LEUNIS ROELSE, JAN PIETER MINDERHOUT, NICOLAAS HEMERT VAN BREDa, GERRIT VAN SIGHEM, DINGEMAN PIETER LOOYSE, SALOMON BOISSEROLLE en LEIN DE WITTE, als rechters.

Hun werd medegedeeld dat hun aanstelling provisioneel is en slechts voor 2 maanden, zij moesten echter, in handen van de gedeputeerden uit de kiezers, den volgenden eed afleggen:

"Ik beloove en sweere, dat ik den post mij toevertrouwd in naam der burgerie getrouw zal waarnemen."

Na de installatie van het nieuwe bestuur was de eerste daad eene commissie van 2 personen uit hun midden aan te wijzen, met last den heer VAN DE PERRE mondeling of schriftelijk mede te deelen: "Dat men hem nu niet meer als Hals-, Vrij- en Ambachtsheer in aanmerking konde nemen."

De nationale vlag werd op den toren geplaatst en besloten den vrijheidsboom te planten; ook dat de nationale kokardes door de nieuwe municipaliteit zullen worden gedragen en dat daarna een vreugdeavond zal gehouden worden.

De vergadering werd gesloten en allen gingen naar hun societeitskamer in het "Kasteel van Batavia" terug. De burgers ds. VAN RIJSEL en de officieren van het garnizoen werden uitgenoodigd om in de societeitskamer te komen, die daaraan voldeden.

De burger ds. VAN RIJSEL bedankte de kiezers voor hun aangewende pogingen en

¹ Mr. Z. PASPOORT. Vervolg beschrijving van Zeeland.

feliciteerde de nieuwe municipaliteit met hare aanstelling.

Door de geschiedschrijvers is de opmerking gemaakt, dat de omwenteling van 1795 zich kenmerkte niet door volkshaat tegen de personen, die als leden van den magistraat het bestuur waren toevertrouwd, maar wel tegen de Heeren, die het recht van benoeming hadden.

Dit was ook te Westkapelle zoo. De heer VAN DE PERRE moest weg, terwijl van de door hem aangestelde magistraatsleden door de kiezers 3 werden herbenoemd.

Op den 12 Maart werd de vrijheidsboom geplaatst, na eerst in statigen optocht door de stad te zijn rondgedragen. De optocht ging uit van het stadhuis, geescorteerd door het geheele garnizoen, door de Brouwerstraat, de Noordstraat, naar den dijk, langs den dijk achterom den molen door de Zuidstraat tot aan het stadhuis, in de volgende orde: 2 karabiniers te paard, een kanon bespannen met 2 paarden, een korps van 18 muzikanten te voet, de municipaliteit met de nationale kokarde, 6 burgerdochters met den wimpel van den vrijheidsboom, het comité révolutionnaire met de nationale kokarde, de vrijheidsboom op een wagen en ten slotte een kanon bespannen met 2 paarden.

De boom werd geplant voor het stadhuis.

Met een souper en bal, in het "Kasteel van Batavia," werd het feest besloten.

De heer VETH VAN DE PERRE was op dien dag te Westkapelle doch voor niemand te spreken. De commissie straks genoemd deed hem schriftelijk weten, "dat de burgerij niet meer van hem gediend wenschte te zijn."

Op den 17 Maart werd verboden eenig Oranjeteeken te dragen.

De kastelein uit de herberg "de Oranje-boom" kreeg van het volk aanmaning om zijn uithangbord, waarop een Oranjeboom met appelen geschilderd was, in te halen en zijne herberg te herdoopen. Deze liet, naif genoeg, een schilder komen, de appels wegsmeren en onder den boom, "de Vrijheids-boom" zetten, zoodat de herberg nu *de Vrijheids-boom* heette.

Den 11 Juni werd de provisioneele Municipaliteit ontslagen en een nieuw benoemd bestuur definitief aangesteld.

Alles ging nog in een roes van vrijheid, blijheid door, doch spoedig deed zich ook de keerzijde kennen.

Bij gelegenheid van die bestuursveranderingen was er zeker, ouder gewoonte, nog al menige flesch wijn geledigd welke wijn van eeuwen her voor de magistraatsleden, vrij van impost was, doch nu kwam de collecteur van den impost om het verschuldigde. De regeeringsleden waren nu niet door den Ambachtsheer aangesteld en deze had thans vooral geen, roeping, om een recht, dat hem als Ambachtsheer toekwam aan de nieuwe regering kwijt te schelden. Zij moesten betalen doch mokten, en namen eenige maanden later eenvoudig het besluit, om zelf een collecteur ten behoeve der stad aan te stellen en dien van den Ambachtsheer niet meer te erkennen.

Dit besluit kwam ter kennis van den provincialen raad van Zeeland, die per missive gelastte om binnen 24 uren dat besluit in te trekken, wat ook gebeurde.

Het nieuwe stadsbestuur zat niet op rozen, althans niet op rozen zonder doornen. Men wendde zich tot de gecommiteerde raden van Zeeland om hulp, op grond: "De Ambachtsheeren hebben onze inkomsten van tijd tot tijd, zoodanig na hun genomen, dat wij zelfs in de noodzaak zijn geweest tot verbetering van den onbruikbaren weg door onze plaats liggende, geld te lichten."

Het argument moge getuigen van verbittering tegen den Ambachtsheer, doch was voor het doel, in dien tijd, niet gunstig gekozen.

Intusschen schijnt de heer VAN DE PERRE op dit punt ook ondervraagd te zijn, althans hij verzocht, om de rekeningen van de stad te hebben. Dit wordt geweigerd. Wel wil men hem kopie geven, mits te zijnen koste.

Om de verbittering nog erger te maken requireert de heer VAN DE PERRE de karders volgens Placcaat, om, zooals in de notulen staat aangeteekend: "te rijden in slaafsche heerediensten."

De strijd met den heer VAN DE PERRE duurt voort. De rentmeester van de stadsdomeinen bleef de verschuldigde rechten innen. De regeering verzocht hem rekening te doen, doch deze antwoordt: "dit alleen aan den heer VAN DE PERRE te doen, die hem heeft aangesteld, en hij niemand anders op dit punt kende."

De regeering vraagt den rentmeester en den collecteur van den accijns om hunne aanstelling te vertoonen. Dat geschiedde.

Nu ging er een brief naar den heer VAN DE PERRE, "dat hij zal bewijzen gerechtigd te zijn, de opbrengst van een en ander te vorderen."

Deze antwoordt niet.

Uit naam van de Landsregeering, die intusschen al verschillende wijzigingen had ondergaan, werd den 25 Mei 1799 gepubliceerd: "dat het leenstelsel of leenrecht is vervallen verklaard en dat de ingezetenen over hunne eigendommen vrij kunnen beschikken."

De municipaliteit, die intusschen den meer begrijpelijken titel van "plaatselijk bestuur" had verkregen, meende dat nu de tijd daar was om de plaatselijke rechten tegen den Ambachtsheer te doen gelden, en publiceerde: "dat tot ontvanger van accijnsen, chijnsen en recognitie was aangesteld JACOB JANSE MINDERHOUD en waarschuwde dat niemand meer aan den gemachtigde van den Ambachtsheer zou betalen."

De heer VAN DE PERRE deed protest tegen deze publicatie aanteekenen.

Op den 4 Januari 1800 kwam er eene missive van het Departementaal-bestuur van Schelde en Maas, behelzende "dat de pecuniele voordeelen provisioneel blijven aan den Ambachteheer."

Het plaatselijk bestuur bleef weigeren, doch kreeg nu van het hooger bestuur sommatie om zich te verklaren, op welke gronden die weigering berustte.

Hierop verklaarde het bestuur:

"1°. dat het bereid is om aan mr. M.J. VETH VAN DE PERRE alle zoodanige inkomsten toe te staan, waarvan hij zal kunnen toonen eigenaar te zijn;

2°. dat nooit is gebleken op welke charters of bescheiden VAN DE PERRE zijn sustenu baseert, en dat er niets op onze griffie daarvan te vinden is;

3°. dat er 2 soorten van accijnsen zijn, n.l. stede- en heerenaccijnsen;

4°. dat men niet weet met welk recht hij de stedeaccijnsen invordert;

5°. dat men copie wenscht te hebben van de stukken, en

6°. dat men bereid is tot onderlinge overeenkomst."

Hierop kwam bericht dat de heer VAN DE PERRE volstrekt weigerde, kopie der stukken te geven of eenige opgaven te doen.

Onder dato 15 April 1800 werd het dagelijksch bestuur gedagvaard tegen den 28 April naar den Haag in zake contra VAN DE PERRE.

Het bestuur besloot om volmacht te geven aan den advocaat AUSTER, ten einde te trachten de zaak onderhands tot een einde te brengen, op de volgende voorwaarden:

1°. VAN DE PERRE zal blijven trekken en genieten alle revenuen door hem bevorens en vóór de revolutie van 1795 genoten, voor zoover die niet bij de staatsregeling zijn afgeschaft.

2°. Hij zal voor zijne rekening nemen het kwade slot der laatst gedane stadsrekening van 1795-1800.

3°. De opbrengst van de gesnoeide en doode boomen zal worden uitgekeerd, alsook de ontvangsten in de stadsrekening niet verantwoord.

4°. De kosten dezer worden gecompenseerd.

Uit deze voorwaarden blijkt, dat de heethoofdige leden van het plaatselijk bestuur een

kalmeerend drankje hadden gebruikt en tot normale rede waren gekomen. Alleen het 2de punt nam de heer VAN DE PERRE niet zoo gereedelijk aan.

De samenspraken van beide advocaten door partijen gesteld, maakten uit dat wat het eerste punt betreft, de ambachtsheer in zijn recht was. Het plaatselijk bestuur zag zich genoodzaakt den 11 September 1800 publiek af te kondigen: "dat alle accijnsen van wijnen, bieren en sterke dranken moeten betaald worden aan mr. M. J. VETH VAN DE PERRE."

Voor het 2de punt vroeg de heer VETH VAN DE PERRE overlegging van de stadsrekening loopende van 1795-1800. (De laatste rekening was door hem goedgekeurd den 11 October 1794). Om hieraan gevolg te geven, zonder dat de stad met de kosten van het kopieeren zoude belast worden, werd besloten uit het rekeningboek eenvoudig dat gedeelte te snijden, wat loopt van 31 October 1794 tot 15 October 1800 en dit den heer VAN DE PERRE toe te zenden.

Hierop volgde eene wederzijdsche overeenkomst, die den 7 November werd gesloten en onderteekend.

Dit was althans ééne zaak geregeld.

Lid van het plaatselijk bestuur te zijn was in die jaren geen gemakkelijke betrekking. Had men vroeger voor het stadsbeheer alleen te doen met den ambachtsheer, thans maakte men een onderdeel uit van de republiek der vereenigde Nederlanden en ontving men dag aan dag officieele brieven van de hooge regeering, waarmede men nauwlijks raad wist; ook van het departement van oorlog dat de troepen zouden verwisseld en door grooter aantal vervangen worden, die moesten ingekwartierd worden. Men had met klachten van allerlei aard van de burgerij te doen. Men moest kiezerslijsten opmaken en een burgerwacht formeeren; de scheiding van de kerk en het burgerlijk bestuur in orde brengen; de onderlinge twisten en misdaden berechten; de bittere armoede der dijkwerkers helpen bestrijden en daarbij nog allerlei smaadreuen verduren van een bevolking, die zich in hare heilbelovende verwachting, zoo deerlijk zag teleurgesteld.

Geen wonder dat de notulen gewagen van schier dagelijksche bijeenkomsten van het bestuur.

In April 1796 werd het garnizoen reeds zoo groot dat er een hoofdofficier bij was, die voor hem en zijn adjudant met een oppasser een, met zijn rang overeenkomende, woning verlangde en voor de hoofdwacht het benedengedeelte van het stadhuis in beslag nam.

Dit laatste ging, maar een geschikte woning was er te Westkapelle niet te vinden, alleen stond daar het huis van den Ambachtsheer op zijn hof. (De heer VAN DE PERRE had zich verwijderd en verwijde op de buitenplaats Duinvliet bij Domburg).

Men schreef een orderbrief aan de heer VAN DE PERRE om den sleutel en zond daarmede een huzaar weg om dezen in ontvang te nemen. De heer VAN DE PERRE weigerde en de huzaar keerde onverrichter zake terug.

Men besloot kort en goed, om onder toezicht van den Maire en 3 rechters het huis te openen en den kommandant toegang te verleen, wat ook geschiedde.

De heer VAN DE PERRE bracht een klacht in dat zijn eigendom geweld was aangedaan, doch in de dagen van vrijheid, gelijkheid en broederschap werd van die klachten geen nota genomen.

Het gevolg was, dat de heer VAN DE PERRE in 1799 zijn huis voor afbraak publiek deed verkoopen en waarschijnlijk nooit meer te Westkapelle is geweest. Hij overleed in 1802.

Voor het deel van de bevolking dat onder den naam van burgers wordt aangeduid, was de vermeerdering van inkwartiering een ware plaag. (De dijkwerkers waren met hun barak het beste af). Verschillende van die burgers ruimden een gedeelte van hunne woning en stonden dat aan de soldaten af. Thans zijn er nog woningen waarvan dat gedeelte, het soldatenkot wordt genoemd.

In 1796 nam de Municipaliteit eenparig het besluit om het zoogenaamde magazijn van den heer VAN DE PERRE - tegenover de tuinmanswoning in de Zuidstraat - voor de paarden van het garnizoen in beslag te nemen en den 9 April 1799 werd de tuinmanswoning, - de tuinman had die zeker verlaten - met het overgelegen magazijn aan Generaal OSTE voor hoofdkwartier en paardenstal aangewezen.

Den 19 Mei daaraanvolgende werd voor de troepen een paardenstal gebouwd op het zuidervroon.

Intusseken was er ook een kamp te Westkapelle gekomen waarin 2 a 3000 soldaten waren opgeslagen, en buitendien nog eene afdeeling Hollandsche kanonniers.

Den 26 Mei 1801 was er bij de regeering ontvangen een brief van den legerkommandant, in de Fransche taal geschreven, dien niemand kon lezen of vertalen. Deze brief schijnt evenwel te hebben ingehouden, dat men eerstdaags ter inkwartiering eené afdeeling jagers te paard te wachten had, die reeds den 30 arriveerde.

Het plaatselijk bestuur deed zijn beklag aan de betrokken autoriteiten, dat hier, behalve een kamp van 2 a 3000 man, sedert 1795 zooveel inkwartiering was geweest; dat daarbij een burgerwacht was moeten worden opgericht, die militaire diensten moest doen; dat er veel burgers waren, die in den winter geen kwartier konden verleenen en dat daarbij Westkapelle last had van veel lichte vrouwen met kinderen.

Reeds in 1796 waren die vrouwen bij het garnizoen een hinder in de oogen van de achtbare municipaliteit en besloot zij om twee hunner af te vaardigen om den trouwbrief af te vragen. Het schijnt evenwel dat deze commissie door de soldaten niet al te best werd onthaald, want toen in 1798 de kommandant der troepen aan het bestuur vroeg om de vrouwen te weren, die bij de soldaten waren en niet konden bewijzen dat zij getrouwd waren, werd eenparig besloten den kommandant op te dragen: "dit zelf te doen."

Op den 10 Juni 1801 kwam hierbij nog een brief in, om advies van het uitvoerend bewind, behelzende dat er eene klacht was ingekomen, geteekend door 12 burgers: dat de leden van de municipaliteit, evenals de predikant, zich steeds vrijwaren van inkwartiering. *Wat niet strookt met de leer van gelijkheid, waarvan de minicipaliteit den mond vol heeft.*

Den 17 September 1801 werden op de deuren der leden van het plaatselijk bestuur plakaten geplakt, die niet vleierend waren. Men loofde f 150 uit met belofte van geheimhouding, als iemand den dader of de daders aanbracht, doch te vergeefs. Westkappelaars verklikken nooit.

Geen wonder dat men vlaggen deed uitwaaien, toen op den 1 April 1802 werd afgekondigd: "dat den 27 Maart de vrede te Amiens was geteekend," en dat men luide juichte toen den 21 September d.a.v. de militairen waren vertrokken en de barak werd afgebroken.

Den 15 November 1802 werd generaal pardon geschonken aan alle deserteurs der Bataafsche republiek en op den 31 December de burgerwacht ontbonden.

Ook dit bedrijf was afgespeeld, doch de sporen er van waren niet uitgewischt.

XVI.

Tijdens de afhandeling van twee hoofdzaken, tusschen 1795-1802, d.i. met den Ambachtsheer en het garnizoen, had de plaatselijke regeering nog veel andere zaken te beredderen, als gevolg van de worsteling der aan het roer van den staat zittende personen, om de grootsche gedachten die de omwenteling had teweeg gebracht, in een passenden vorm te gieten.

In December 1795 moest er eene algemeene volkstelling plaats vinden, op last van het comité van welvaart.

De bevolking van Westkapelle bedroeg toen 1072 zielen. (In 1741 telde men, behalve de

kinderen beneden het jaar, 670 personen. In 1824 was de bevolking toegenomen tot 1390, in 1845 tot 1892, in 1861 tot 2008 en in 1885 tot 2090 zielen).

In 1797 moesten alle mannelijke inwoners van 18-40 jaren, *uitgenomen de vaste dijkwerkers*¹ ingeschreven worden. als gewapende burgers. (Hoeveel dit aantal bedroeg staat niet vermeld).

Van deze gewapende burgers werd een zeker aantal aangewezen, om bij de staande armee aan te treden, doch hiertegen werd verzet aangeteekend wat tengevolge had, dat op den 18 December 1799, 29 onwillige manschappen werden opgelicht.

Den 30 Januari 1798 kwam het officieel bericht dat het reglement van de nationale vergadering, was vervallen verklaard en in plaats was getreden een Intermediair Administratief bestuur, afhankelijk van en verantwoordelijk aan de constituerende vergadering.

In dato 7 Maart kwam van dit bestuur aanschrijving: "dat binnen 8 dagen livreeën en wapens op de koetsen moesten verdwenen zijn; dat de wapenborden in de kerken binnen 6 weken moesten weggenomen worden en de eeregestoelten en andere teekenen binnen een maand."

Aan de kerkmeesters werd gelast om, in overleg met den predikant, aan dit besluit gevolg te geven.

In de Middelburgsche courant dd 24 Mei 1798 deed het gemeentebestuur de volgende advertentie plaatsen:

"Ieder wordt uitgenoodigd, die sustineeren eenig recht te hebben op de uit de kerk te Westkappel geamoveerde wapens en wapenborden, gedistingeerde zitkussens en bijbels versocht worden behoorlijk bewijs vóór 1 Juni a in te leveren bij het gemeentebestuur, bij gebreke vervallen deze aan de armen."

De heer VAN DE PERRE reclameerde 4 bijbels, 6 zitkussens en de bank, die door zijn voorzaat in de kerk is geplaatst.

Ten opzichte van de bank, die op het westelijk eind der kerk stond tegenover den predikstoel, schijnt er schikking te zijn getroffen, althans de bank is blijven staan tot dat die in 1831 met de kerk is verbrand.

Den 10 April 1798 werd op last van de commissie uit het intermediair administratief bestuur van het voormalig gewest van Zeeland, het plaatselijk bestuur ontbonden, met secretaris, bode en andere officianten.

Het bestuur dat opvolgde bestond uit:

ADRIAAN SERLÉ, bailluw.

GERRIT VAN SIGHEM, HUIBREGT JEREMIAS SLABBER, DINGMAN PIETER LOOIJZE, PIETER JANSE MINDERHOUT, LOURUS BRASSER, HUIBREGT AARNOUT HUIBREGTSE en JAN CIJSOUW, leden.

WILLEM SERLÉ, secretaris.

JACOB JANSE MINDERHOUT, bode.

HUIBREGT DE WAGEMAKER, schoolmeester.

JACOB NOTEBAARD, diender.

HENDRIK DANIELSE, kloklouder en grafdelver.

Op den 19 Mei werd er een algemeen volksfeest gevierd, ter gelegenheid van de aan-neming der staatsregeling van de Bataafsche republiek.

Het plaatselijk bestuur onthaalde de Fransche en Bataafsche troepen, toen 300 man sterk op ½ flesch wijn, 1½ lb wit brood en ½ lb kaas, en de burgerwacht, (30 man) op 1 flesch wijn, 2 lb wit brood en ¼ lb kaas.

De rekening, die den 12 Augustus werd overgelegd, bedroeg niet minder dan £ 125:11:5½ of, f 753,44.

¹ De dijkwerkers maken hier nog een afzonderlijke groep uit.

Te midden van al die beslommeringen kwam er, dato 28 Juni 1798, een adres in van COENRAAD JOHANNES PLOMP, houdende het verzoek om zich te Westkapelle te mogen vestigen als Chirurgijn. Bij dit adres werden gevoegd de navolgende attesten, waaruit men leeren kan wat destijds van een genees- heel- en verloskundige werd verlangd.

- 1°. de leerbrief van het chirurgijns-gilde te Middelburg;
- 2°. Een attest van ABR. NIEUWHOFF, dat adressant in staat is om als chirurgijn te fungeeren;
- 3°. Een brief van den heer D. DOMINICUS, Ambachtsheer van Yerseke, dat adressant admisie heeft als chirurgijn en tevens *een zeer bekwame roeper op verkooping*;
- 4°. van den heer E.P. CREMER, dat adressant burger van Middelburg is; en
- 5°. van den stadsoperateur, steensnijder en vroedmeester te Middelburg, dat hij zich in het leerstellige en practische der verloskunde heeft geoefend.

Op grond van deze attesten en in aanmerking genomen: "dat de tegenwoordige chirurgijn N.H. VAN BREDa, onder verdenking staat van gehecht te zijn aan VAN DE PERRE die zich gelieft Halsheer te noemen," wordt besloten gunstig op het adres te beschikken.

De heer PLOMP is te Westkapelle komen wonen, doch verzocht reeds een jaar later (10 Juli 1799) een certificaat, daar hij zich naar Heinkenszand wenschte te verplaatsen.

Van de hooge regeering kwamen bijna dag aan dag bevelschriften van regeling en brieven om inlichtingen.

Lijsten van stemgerechtigden moesten opgemaakt worden, dat waren alle manlijke personen boven de 20 jaren, mits zij de Nederduitsche taal konden lezen en schrijven.

Er moest gezorgd worden dat geen Britsche manufacturen werden ingevoerd; opgave gedaan worden of er eene posterij bestond; ook gestichten van liefdadigheid als ziekenhuis, weeshuis enz.; of er nog geestelijke goederen en fondsen waren, gildegooderen en dergelijke.

Uit de antwoorden, die gegeven werden en kortelijk zijn genotuleerd, kan men eenigszins den toestand van Westkapelle leeren kennen:

"Een postdienst bestond er niet. Liefdadigheidsgestichten waren er niet. De goederen, die aan een eenmaal aanwezig zijnd gasthuis hebben toebehoord, waren sedert onheuchelijke tijden met de armengoederen vereenigd geweest. Bij herhaling zijn er eigendommen van verkocht en werd de opbrengst aan de armenkas gegeven. Thans is nog aanwezig ten name van een gasthuis te Westkappel 3 gemet en 151 R. Overige geestelijke goederen en fondsen bestaan er niet. Gelden zijn hier niet aanwezig, maar alle neringdoende burgers betalen recognitie aan den ambachtsheer."

Wel was er een stadhuis dat in de jaren 1780 en 1781 door den Engelschen oorlog geheel en al was geruineerd geworden, doch later naar vermogen hersteld. Nu was het, door vreemde troepen van 1795-1802 gerequireerd geworden en zoodanig ontrampeneerd, ja geruineerd, dat de secretarie er niet meer kan gehouden worden, door de menigvuldige lekkages, die de boeken bederven, waarom het bestuur *f* 1000 vroeg ter voorkoming van ruïne."

Wel was er een toren: "dat onmishaar baken in zee, die door het aanbrengen van seintoestellen zooveel schade had bekomen, dat de herstellingskosten werden geraamd op *f* 400, indien er onmiddellijk de hand aan werd geslagen, doch zoo hij zoo moest blijven staan den winter door, zou de herstelling allicht *f* 1000 bedragen."

Hoe het overigens met de gemeente-financiën en de armenfondsen stond wordt niet vermeld, wel staat aangeteekend "dat het goed slot der rekening van de barakke ad £ 156:7 :1 aan de armbezorgers werd aangeboden, doch dat deze weigerden die gelden te aanvaarden."

Deze weigering zou aanleiding kunnen geven tot de gevolgtrekking, dat de armenfondsen in goeden staat waren, zoo niet een request van de dijkwerkers, gericht aan het departementaal bestuur, ons de reden der afwijzing nader deden kennen.

De dijkwerkers zeggen:

"dat zij in 1793 voor onderlinge rekening hebben gebouwd eene barakke of caserne;"

"dat zij voor het ontvangen van de servies gelden en het zorgen voor het onderhoud van de caserne iemand hunner hadden gequalificeerd, n.l. WILLEM LEUNIS ROELSE en dat deze het eerste jaar heeft rekening gedaan ;"

"dat daarna de Municipaliteit der stad dit als haar recht heeft aangematigd en gemelden ROELSE ontzet;"

" dat het stadsbestuur veel gelden heeft ontvangen, doch geen rekening gedaan, en dat de caserne den 26 November 1802 is verkocht voor circa f 800;"

"zij de tusschenkomst van het departementaal bestuur inroepen om de genoemde rekenig te doen plaats hebben."

Ook deze zaak is bij schikking tot een einde gekomen.

Onder de tallooze geschillen, die de schepenbank in die verwarde tijden te Westkapelle te berechten had, sprak zij, "zonder vorm van processen" een vonnis uit, wat den 14 April 800 werd uitgevoerd.

Een gehuwde vrouw werd veroordeeld als diefegge van materialen en haar man als die te hebben mede verbrand. Het vonnis was:

Zij moesten hand aan hand geboeid worden; de vrouw met het in beslag genomen hout op haar rug en de man met een papier voor de borst, waarop "*aanstokerij*" stond door 's heeren dienaars worden rond geleid, door de straten van Westkapelle en over den dijk achterom den molen, weder aan het stadhuis terug komen, om daarna een uur aan de kaak te staan.

XVII.

Thans staat de geschiedschrijver van Westkapelle voor een treurig geval. In het archief van die gemeente ontbreekt van 1803 tot na de kroning van WILLEM I, Souverein vorst der Nederlanden, elk officieel stuk wat op dit tusschen vak betrekking heeft.

Noch van het bestuur van RUTGER JAN SCHIMMELPENNINCK, van de regeering van koning LODEWIJK NAPOLEON, van de landing der Engelschen, van de inlijving hij het Fransche rijk is iets te vinden. Hem rest niets dan wat hij van ouders, grootouders en anderen die dien tijd hebben beleefd, mocht vernemen.

In het vorig hoofdstuk is aangewezen, dat het plaatselijk bestuur, ter vermindering van kopieerkosten, besloot om de door den heer VETH VAN DE PERRE opgevraagde rekening, eenvoudig uit het rekenigboek te snijden en dit gedeelte op te zenden. Dit verraadt niet veel gevoel voor officieele stukken. Verder dat het stadhuis zoodanig was ontrampeneerd, dat de secretarie er niet meer kon gehouden worden, door de menigvuldige lekkages die de boeken bedierven.

Waarschijnlijk is de Secretarie toen gehouden ten huize van den Secretaris SERLÉ; en wellicht zijn daar de nu ontbrekende boeken verbleven en eindelijk teloor gegaan.

Nog is er opgeteekend dat destijds van de legercommandant een brief was ingekomen, dien niemand van de bestuursleden kon lezen, omdat hij in de fransche taal was geschreven waarbij het vermoeden voor de hand ligt dat, tijdens de inlijving bij het Fransche keizerrijk, de administratie werd gehouden door een Fransch ambtenaar, die bij het verlaten van het land alle stukken kan hebben medegenomen. Mogelijk ook dat later bij het opeischen van het archief der schepensbanken, de boeken, het administratief gedeelte der gemeente rakende, zijn bijgevoegd en deze hier of daar nog tusschen andere documenten verscholen liggen.

Zeker is het dat men nu, 50 jaren geleden, van destijds bejaarde lieden nog menigen vloek hoorde uiten over de beleedigingen en knevelarijen, welke zij hebben moeten verduren van de fransche benden, die van 1810 tot 1814 te Westkapelle waren ingelegerd.

Nog ziet de schrijver dezes het toornige gelaat van zijn grootvader, als hij verhaalde hoe een bij hem ingekwartierd soldaat kon plagen en sarren, en hoe hij vaak gereed had gestaan om hem met een ijzeren blaaspijp de hersenen te splijten.

Menig soldaat werd dan ook destijds op het appèl gemist en in schrijvers jeugd was het volstrekt geen geheime zaak als men dezen of genen Westkappelaar hoorde aanwijzen, als er een voor zijn rekening te hebben genomen. Een vermoeden van zijn grootvader dat er bij een zwager, twee huizen van zijn woning ook één was gebleven, werd bevestigd in 1848 toen men aldaar de schuur verbouwde en bij de uitgraving het geraamte van een mensch vond.

Het ergste van al de plagen was de door keizer NAPOLEON ingevoerde conscriptie, die de zonen van 18-jarigen leeftijd uit de armen van de ouders rukte, om tot kanonnenvleesch te dienen.

Intusschen had dit tijdvak voor de jongelingen ook zijne vermakelijke zijde. Zij waren nu Franschen en ieder die vooruit wilde moest althans de fransche taal kennen. Er kwam dan ook te Westkapelle een fransch onderwijzer die school hield, alweder in de tuinmanswoning van den ex-ambachtsheer.

Al spoedig namen eenige jonge lieden van de burgers deel aan het onderwijs, en hoewel zij door het verkeer met de fransche soldaten al een enkel woord in die taal wisten uit te spreken, ging het tegenover den onderwijzer, die uitsluitend fransch sprak, allervermakelijkst toe. Deze deed zijn best om, behalve de grammaire, hen aan het spreken te krijgen en leerde hen het eerst de vraag uitspreken: "Qu'avezvous fait aujourd'hui?" Men riep op de straat elkander al uit de verte die vraag toe, met het doel den ander tot antwoord te nopen, wat tot belachelijke voorvallen aanleiding gaf.

Op de school moest natuurlijk niets dan in het fransch worden gesproken, wat zeker een goed middel was om de jongens den mond te stoppen. Had iemand den onderwijzer wat te vragen dan moest hij het gewone teeken, door het opsteken van zijn vinger geven, waarop dan doorgaans een discours volgde dat de lachspieren in beweging bracht. Een vraag van een jongen, die dringende behoefte had, om zich even te verwijderen, werd nog wel 40 jaren nadien herkauwd. Zij luidde: Monsieur, est-il parmi pour aller kakké achter de boompjes?

Toen de Franschen in 1814 voor goed Westkapelle verlieten, kregen zij het heilige kruis na en ongeraden was het voor iedereen om een enkel fransch woord te uiten, zoodat het aangeleerde spoedig was vergeten. Een dijkwerker die het onschuldige *bonjour* uitsprak, werd door een duchtig pak slagen tot de orde geroepen en verkreeg den bijnaam van *bonjour*, dien hij tot zijn dood heeft behouden.

Het eenigszins overhaast vertrek der Franschen werd vooraf gegaan door het doen springen van het kruitmagazijn, dat op het zuidervron stond, waardoor schier alle glazen in de huizen der ingezetenen werden stuk geslagen.

De Engelschen die in 1809 te Westkapelle zijn geweest, hebben aldaar een beteren indruk nagelaten. Wel requireerden zij manschappen om schanskorven te maken en paarden en wagens om die te vervoeren, doch zij betaalden alle gedane diensten met ruim loon en dit was de hoofdzaak.

Men kan zich de zucht van verlichting voorstellen, die de borst der Westkappelaars ontsnapte, toen zij zich nog onverwacht van de gehate overheersching ontheven zagen, en weder werden opgenomen bij de Nederlanden, alwaar intusschen Prins WILLEM FREDERIK tot Souverein Vorst was uitgeroepen.

Nu was er geen bezwaar meer om het nieuwe plaatselijk bestuur naar de voorgeschreven wettige regelen te benoemen. Nu werd het van bloot administratieven aard, met het recht om politieverordeningen te maken tot handhaving der orde in de samenleving. Nu geen schepensbank meer waarin mannen zitting hadden zonder rechtskennis, die vonnis velden

over hunne stamgenooten naar de zienswijze van den Ambachtsheer, door wien zij waren uitverkoren en aangesteld.

Nu geen privilegen meer, die den burger dwongen zijn granen te doen malen bij *den* molenaar, zijn brood te koopen bij *den* bakker, zijn landbouwwerktuigen te doen maken bij *den* wagemaker en bij *den* smid. Nu was hij vrij zijne benoedigdheden zich aan te schaffen, daar waar hij die het voordeeligst vond en het best geholpen werd.

Zeker waren de vroeger geprivilegeerden minder met den nieuwen toestand tevreden. Zij hadden wel retributie aan den ambachtsheer moeten betalen, doch wat beteekende die 30, 40 of 50 gulden bij een clienteele, die gedwongen was tegen elken prijs en bij de onverstilligste bediening, bij den aangeduiden persoon ter markt te moeten gaan ?

Elk beschermend stelsel en vooral zulk een absoluut, maakt den beschermde rijk, vadsig en brutaal, ten koste van het algemeen.

Sedert is er te Westkapelle nooit meer ernstige botsing geweest tusschen de bevolking en het plaatselijk bestuur, en alware dit de eenige vrucht die de revolutie van 1795 heeft teweeg gebracht, dan nog vergoedde zij veel van wat was geleden.

XVIII.

Onder het rustig bestuur van koning WILLEM I herwon de Westkapelsche bevolking weder langzamerhand de verloren welvaart.

Vreedzaam en ijverig vatte ieder aan wat zijn hand vond te doen. De landbouw gedijde en de dijk, die in de troebele tijden in vele opzichten had geleden, werd geleidelijk hersteld en verschafte aan de dijkwerkers een stuk brood. Ambachten en neringen tierden goed. De bevolking vermeerderde en de gemeente werd op veel plaatsen bijgebouwd. Op het gebied van kerk en staat was er vrede.

Wel kwamen en komen nu nog winters voor, dat onder de dijkwerkers en andere arbeiders een vreeselijke armoede heerschte, vooral wanneer de dijk, niet geteisterd door najaars- en winterstormen, geen werk aanbiedt of ergens iets te verdienen valt. De winter 1886-87 was een van die, waarin onbeschrijflijke ellende is geleden, die met een voorbeeldeloos geduld werd gedragen. Een Westkappels dijkwerker vraagt niet mort niet, steelt niet, rooft niet, maar lijdt. Wel brengen de overige bewoners van Westkapelle, vaak boven hunne krachten bij - gegoeden vindt men er weinig - om den nood te lenigen, maar zij zijn onmachtig om er in te voorzien en het is te verwonderen dat men niet hoort van menschen, die letterlijk door gebrek zijn omgekomen. Dit komt hoofdzakelijk door het, bij de oorspronkelijke Westkappelaars ingewortelde beginsel om elkander bij te staan. Vaak wordt de laatste bete broods nog met de hongerlijdende buurvrouw en kinderen gedeeld.

"Geen hulp van elders inroepen voor de nood tot het uiterste is gekomen" is de stelregel van ieder Westkappelaar en bezielt ook de aldaar bestaande armverzorging. Vandaar dat men zoo zelden een beroep op de meer gegoeden van Middelburg en omliggende gemeenten aantreft voor de noodlijdende armen te Westkapelle. Men moge al eens bij enkelen eene intekeninglijst doen aanbieden, voor soepbedeeling in den winter en daarop eenig resultaat hebben, zeker is het dat wanneer de ware toestand beter bekend was, de giften van liefdadigheid ruimer zouden vloeien.

Bijna ieder dijkwerker weet een stukje grond te huren waarop hij aardappelen plant en in zijn tusschenuren bewerkt. Is de tijd van rooven daar, dan verkoopt hij van de opbrengst zooveel als nodig is om de huurpenningen te betalen en bergt de andere op in een gegraven put, onder de bedsteden of waar hij die het best tegen de vorst kan beschermen. Dit is zijn wintervoorraad die meer of minder groot is naarmate de opbrengst is mede- of tegengevallen.

Is er nu maar eenigszins geregeld werk aan den dijk, dan wordt er, door het meestal nog al talrijk gezin, tusschen de aardappelen ook brood gegeten en duurt de voorraad tot aan het eind van den winter. Bij dezen toestand hoort men van geen armoede. Is er evenwel niets of zeer weinig aan den dijk te verdienen, dan kan er hoogstens voor de man, op de dagen dat hij werkt, een brood worden aangekocht en eet het overig gezin niets dan aardappelen. Opgewarmde aardappelen met zout 's morgens gekookte aardappelen met botersaus, waaraan het hoofdbestanddeel, de boter ontbreekt des middags en gestoofde of gebakken aardappelen des avonds, zonder dat eenig vet het voedend gedeelte versterkt. Tegen deze onverpoosde aanvallen is de wintervoorraad niet bestand. Meestal kort na Nieuwjaar is het laatste maaltje verorberd en volslagen gebrek aan alles in de plaats getreden. Nu komt de taak aan de armverzorging, doch waar zijn de middelen om gedurende 2 a 3 maanden \pm 1000 magen te voeden?

Arme dijkwerker, die nooit vraagt zoolang er één aardappel op den schotel ligt en ook dan nog niet, dan is het de moeder die door het hongergeschrei der kinderen wordt voortgejaagd om den bijstand der liefdadigheid in te roepen; dan groeppen de vaders te zamen om in verwijfeling te besluiten, gezamenlijk den boer op te gaan en een cent te vragen. Menig boer in den omtrek schrikt op als hij zoo een groep met onheilspellend gelaat, op de hofstede ziet komen, doch herstelt zich spoedig als hij verneemt dat het enkel om een cent te doen is, na ontvangst waarvan zij onverwijld vertrekken. Spoedig waart het gerucht rond dat de Westkappelaars aan het bedelen zijn, en op iedere hofstede zorgt men voorzien te wezen van losse centen om van de ongenooide gasten weldra af te komen.

Zoodra het werken weder begint is het bedelen afgelopen.

Men werpt de Westkappelaars wel eens naar het hoofd dat zij dronkaards zijn, doch dit is zeer overdreven. Gesignaleerde dronkaards, die elken stuiver dien zij verdienen aan den drank offeren, vindt men er niet. Wel hebben zij graag een "slokje" zooals zij dat heeten, maar een gewoon, eenvoudig burger, die iederen middag zijn bittertje gebruikt, drinkt veel meer jenever in een jaar dan eenig dijkwerker.

Moet men ook niet bij dit punt de omstandigheden in aanmerking nemen waarin zij verkeerden? Zij vormen, zooals reeds is aangetoond, ploegen of "benden," die voor de afrekening van eenig verricht werk geen andere gelegenheid hebben dan in eene herberg. Wat kunnen zij nu bij zoodanige afrekening over \pm 30 personen minder doen, dan 1 liter jenever koopen voor 70 a 80 cent, waarbij zij één glas krijgen dat telkenmaal gevuld de rondte doet? Zeker is voor den afschaffer van drank de aanblik van die groote tinnen kan gevuld met jenever iets pijndijks, doch na de verdeeling is niet één dronken.

Wanneer in den winter, bij langdurige oostewinden, het water bij ebbe buitengewoon laag wegvloeit, dan wordt door het polderbestuur van deze gelegenheid gebruik gemaakt om de anders nooit blootkomende werken aan den uitersten voetrand des dijks te herstellen, verschoven glooiingsteenen op te halen of oude paalreeksen uit te pensen. Dit werk duurt slechts enkele uren. Men begint nog vóór het water geheel is weggelopen, gaat door tijdens de kentering van het getij en blijft zoolang tot men door den vloed wordt weggejaagd. Gewoonlijk heeft men hij die omstandigheden strenge vorst en de dijkwerker, die volstrekt door en door nat is van het zeewater, verandert, boven op den dijk komende, in een ijskegel. Geef dien man op dat oogenblik een dubbelen borrel, hij zal er u innig dankbaar voor zijn. Het geestrijk vocht flikkert hem op, doet de koude minder gevoelen en werkt als een heilzaam geneesmiddel. Zeker zou hij nog beter af zijn, als hij tehuis gekomen, in een flink verwarmde kamer zijn bevroren kleeren, met droge, van wol vervaardigde kon verwisselen, dan een krachtige warme soep en daarna aardappelen met groente en een stuk spek of vleesch kon gebruiken, doch dit zijn nu juist artikelen waarvan hij wellicht eens heeft gehoord of

gedroomd, misschien een enkele maal er iets van heeft gezien, maar genoten nooit.

Het "slokje" is voor den dijkwerker een medicijn waarvan hij, als de gelegenheid zich voordoet, wel eens te groote dosis neemt, doch wie kent, van al het goede wat hem voorkomt, altijd de juiste maat van gebruik?

Dat de dijkwerker zijn slokje als de beste medicijn beschouwt die ooit is toegediend, kan men uit het volgend voorval leeren.

Een bejaard dijkwerker, die wel getrouwd was maar geen kinderen had, werd ernstig ziek, de ziekte klom met den dag; de geneesheer werd geroepen en deze meende, na een paar dagen behandeling dat het met den man spoedig zou gedaan zijn. Hij verwachtte den eerstvolgenden nacht den dood. De vrouw had reeds 7 dagen en nachten onverpoosd den zieke verpleegd, doch nu gelastte de geneesheer, dat zij moest gaan slapen en dat er wakers moesten komen. Twee dijkwerkers kwamen. De zieke lag bewusteloos te blazen in de eene bedstede. In de andere ging de afgetobde vrouw en viel weldra in diepen slaap. De wakers namen plaats aan de tafel, waarop niets stond dan 2 kopjes met een keteltje half warme, slappe koffie en een snuitlampje dat een spookachtig flauw licht afwierp. Zij begrepen dat het hier een lange nacht zou wezen, zonder iets er bij. Zij keken elkander aan, telden de centen die zij in den zak hadden, waarvoor een mokje (2½ maatje) klare jenever werd gehaald, om daarmee den nacht door te brengen. Het gebruiken van een "mondjevol" flikkerde hen wat op.

"Joêngen, joêngen," zei JAN op eens, naar den zieken wijzende, "wat eit-i ze oak graag elust !"

"Zou-i ze nog ni luste," zei PIET, "Wimmen is probeere ?"

"Ja! licht me mer is bi, dan za'k em is 'n bitje in zen mond schiinke."

Men liet heel voorzichtig uit het glas een weinigje op de gesloten lippen vallen, doch het vocht liep ter wederzijde langs de wangen weg.

"Da's kapot," zei PIET ! "I lust-ze nie meer."

"k weet nog wat," zei JAN, "op de staert van 'n vurke. Doe ji zen lippen mer is 'n bitje van mekâore."

Met bedaardheid werden er tusschen de geopende lippen eenige druppels geworpen die binnen bleven.

"Voloue," zei JAN.

Na eenige reprises kwam er bij den zieke beweging in den mond en daarna in de tong.

"I smekt," riep JAN verheugd uit, "i lust-ze nog, toe mer nog 'n bitje."

Bij wijze van tijdkorting hield men zich met den zieke bezig. Deze knapte zichtbaar op en viel eindelijk in diepen slaap.

Toen de morgen begon te komen wekten zij de vrouw en vertelden haar dat zij geloofden, dat er eenige beterschap was, dat de zieke rustig sliep en zij het oogenblik van ontwaken maar geduldig moest afwachten.

De eerste visite van den geneesheer was des morgens vroegtijdig naar den patient, waarvan hij dacht alleen den dood te zullen kunnen constateeren. Toen hij in het vertrek kwam zat de zieke rechtop in zijn bed en riep met vrij krachtige stem: "Goeie morgen, Meester!"

De doctor stond verbaasd en riep onwillekeurig uit: Wat is hier gebeurd? Wie heeft er gewaakt? Je man is gered!

En waarlijk de patient herstelde en heeft nog jaren geleefd.

De geneesheer rustte niet voor hij in den loop van den dag een der wakers had gesproken, die hem het gebeurde verhaalde en eindigde met te zeggen : "Je ziet, Meester, ~ âol je potjes en fleschjes beteikenen niks, d'r is mer één medicijn in de wêreld, en dat is Janever."

De doctor verwijderde zich hartelijk lachende en kon nog jaren nadien het gebeurde met

het meeste genoeg verhalen.

Dat de vrijheid van handelen zoo mildelijk bij onze staatsregeling aan elk individu toegekend, te Westkapelle niet onopgemerkt bleef, maar ook benuttigd werd, leert ons de oprichting van een fonds, dat niet alleen ten doel had spaarpenningen bijeen te brengen en tegen vergoeding van een kleine rente uit te zetten, maar om door het ondernemen van verschillende zaken nieuwe bronnen van arbeid op te sporen en daardoor volkswelvaart te helpen bevorderen.

Op den 23 Mei 1825 werd er te Westkapelle op initiatief van drie jongelingen van omstreeks 15-jarigen leeftijd, eene vereeniging gesticht waarvan elk lid 10 cent in de week moest contribueeren en intusschen bedenken wat men met het bijeengezamelde geld zou kunnen doen.

Men noemde de vereeniging "Fonds tot heil van Jongelingen." Men twijfelde wel of de inrichting aantrekkelijkheid genoeg zou hebben om leden te winnen, doch men bedacht een middel en wel, in het uitvinden van een eigen taal. Men zou tusschen elke lettergreep eene *p* voegen zoodat de vereeniging zou heeten in de spreektaal "Foponds topot heipeil vapan jonpongepelinpingepen." De jongens oefenden zich zoodanig, dat men allerwege tusschen hen op deze wijze hoorde spreken. Deze voor ongewijden totaal onverstaanbare spreektaal lokte menig ander jongeling uit om zich aan te sluiten en het doel, wat hem bij de aanneming werd bekend gemaakt, te helpen bevorderen.

Toen men *f* 13 in kas had besloot men een vaarskalf aan te koopen en aan een geschikt dijkwerker voor den kost af te staan tot het als koe, van zijn derde kalf was afgemolken, om dan weder als kapitaal en rente aan het Fonds terug te keeren. De vereeniging had een voordeelige zaak gedaan en de dijkwerker was een schat rijk geworden, door het bezit van een eigen koe, die hij van een der kalveren voor zich had aangekweekt.

Na verloop van weinig jaren had het Fonds dertig kalveren op deze wijze uitgegeven en kwamen 30 dijkwerkers in het bezit van een rund.

De ondernemingsgeest van andere ingezetenen was wakker geschud, zij volgden het Fonds na en dit liet hen de vrije baan.

Het kapitaaltje van de vereeniging was intusselien èn door voortgezette contributie èn door de behaalde winst vergroot en men kon de wicken verder uitslaan.

Het artikel brandstof is te Westkapelle schaars te vinden en de uit Middelburg per as aangevoerde turf, door de vervoerkosten zeer duur ¹. Men besloot een volle lading met turf uit Friesland naar Westkapelle aan den wal te brengen, die in eene bergplaats op te slaan en te verkoopen. Ook deze onderneming gelukte, men kon een voldoende winst maken en de burgerij aan turf helpen 15 % lager, dan men anders moest betalen. Toen het turfverbruik langzamerhand door dat van steenkolen werd vervangen, voegde men er dezen handel bij.

Tal van jaren werd de handel in brandstoffen voortgezet, niettegenstaande ook anderen met gelijke artikelen in concurrentie optraden.

Door het fonds werd eene garensponnerij en linnenweverij opgericht, waarin meer dan 50 kinderen boven de 12 jaren, gedurende eenige jaren hun dagloon verdienden. Wel leverde deze geen winsten op, doch men hield vol tot 1838, in welk jaar de heeren SALOMONSON & Co. een calicot-weverij te Westkapelle stichtten, die tot 1869 heeft bestaan.

Na de liquidatie van de spin- en weverij was op deze onderneming een voor het fonds vrij

¹ Tot 1527 moesten de dijkwerkers hun brandstof verzamelen, door het uitdelven van darrink, wat na goed gedroogd te zijn, een smeulend vuurtje gaf. In dit jaar echter verbood KAREL V om voort te gaan met uitdelven van darrink, doch gaf daartegen de volgende vergunning: "dat een ygelijk zoude mogen planten op 's Heerenwegen over zijn grond en erve en het hout daar afkomende blooten ende houwen t' synen profyten, opdat de ondersaten van den platten lande te bet te mogen versien en gerieft worden van barninge."

aanzienlijke verliespost, evenwel niet zoo groot of de andere ondernemingen konden volgehouden worden.

Sloeg er eenig schip tegen den dijk of aan het strand en moest het wrak verkocht worden dan was het fonds koper en slooper; ook van oude gebouwen, boerenhoeftjes enz., natuurlijk met afwisselenden uitslag.

Toen in 1845 de noodlottige aardappelenziekte uitbrak en bleef voortduren, zagen de leden van het fonds dat door andere voedingsmiddelen in de leemte zou moeten worden voorzien. Men besloot in 1852 bij den eenigen dorpsmolen een tweeden te plaatsen en dien, behalve tot het malen van granen, in te richten tot het pellen van rijst en gort. Deze molen heeft eenige jaren, onder beheer van het bestuur met tamelijk goeden uitslag gewerkt en is daarna onderhands aan een der leden, die het molenaarsbedrijf had aangeleerd, verkocht, en die er nu nog zijn brood mede vindt.

Toen het plan bekend was dat door het Fonds een molen zou worden gebouwd, kwam ook in deze zaak de naijver van een ingezetene op, die eveneens een windmolen deed bouwen zoodat Westkapelle, dat eeuwen achtereen gedwongen was geweest bij *den* eenigen molenaar te markt te gaan, de keuze tusschen 3 verkreeg.

Nadat het Fonds in 1857 nog eene herdooping had ondergaan en den naam kreeg van "Fonds van Handel en Nijverheid" is het na een veel bewogen leven van 53 jaren, met eere ontbonden in 1878.

De breede vermelding van deze Vereeniging heeft hier plaats, omdat zij grooten invloed heeft gehad op het Westkappelsche volksleven der 19e eeuw.

Voor wie er meer van mocht willen weten leze "SLOET'S *Tijdschrift*, deel XXII, afl. 7."

Naar de beginselen, die de drie Westkappelsche jongens van 15-jarigen leeftijd hebben ontworpen¹ en die den ganschen duur van het bestaan van het Fonds zijn gebleven, is menige vereeniging, ook buiten Walcheren ontstaan, die nu nog voortwerkt. De vereenigingen te Vrouwenpolder, te 's-Heer Arendskerke, Borssele en andere gemeenten in Zuid-Beveland zijn op dezelfde beginselen gegrondvest. Ook de "Nijverheids-vereeniging" te Middellburg, op initiatief van vier leden van het Westkappelsche Fonds opgericht den 1 October 1846, had oorspronkelijk dezelfde beginselen, doch is den 1 Juli 1868 in eene "Naamlooze vennootschap" overgegaan.

XIX.

De in 1838 door de firma SALOMONSON & Co opgerichte calicot-weverij had voor de gemeente-financiën nog al bezwarende eischen. Behalve het afstaan van een stuk gemeente-grond, moest ook het fabrieksgebouw opgeleverd worden, doch het kapitaal aan een en ander te besteden zou vrucht dragend zijn.

Van 1838 tot 1869 beantwoordde deze fabriek ten volle aan de verwachting. Een aantal jongens en meisjes verdienden gedurende winter en zomer een tamelijk weekgeld, waardoor veel armoede werd bestreden, doch toen de firma SALOMONSON & Co zich gedrongen zag, alle, zoo hier als elders opgerichte fabrieken te sluiten, was Westkapelle weder eensklaps armer dan ooit.

Intusschen was voor de gemeente-financiën een nieuw licht-punt opgedaagd. De Staat der Nederlanden plaatste in 1817 op den ouden toren te Westkapelle een kustlicht. In 1831 brandde deze toren geheel uit, alleen de buitenmuren en het gewelf, waarop het kustlicht rustte, bleven gespaard met den steenen wenteltrap. De toren werd voor rekening van het rijk geheel gerestaureerd en het kustlicht bleef.

¹ K. ROELSE LZ., L. VAN ROOIJEN en J.D. VERHAGE.

Na de invoering der herziene grondwet van 1848 was door de uitbreiding van het kiesrecht, ook voor de gemeentebesturen, nieuw bloed in den gemeenteraad gekomen, waaronder een lid, die meende dat de Staat voor het in gebruik hebben van den toren een billijke huur moest betalen. Men won een rechtskundig advies in dat gunstig luidde, en klopte daarna bij de betrokken ministers aan, doch zonder gunstig gevolg. De rechtskundige raadde aan, den Staat een proces aan te doen. Het Westkapelsche gemeentebestuur huiverde echter voor de kosten die zulk een proces zoude ten gevolge kunnen hebben en besloot om vooraf het advies van eenige der notabelste inwoners in te winnen. Deze waren met het denkbeeld zeer ingenomen en stelden zich persoonlijk borg voor een gedeelte der mogelijk te verspelen proceskosten.

Het proces werd gevoerd en door Westkapelle gewonnen waarop onderhandsche verkoop van den toren aan den Staat volgde voor eene som van *f* 12500, die in 1855 werd uitgekeerd.

De toestand van de straten te Westkapelle was tot 1867 allerbarmelijkst. Men had in de Zuidstraat ter wederzijde langs de huizen een met steenen belegd voetpad, in de Noordstraat voor een gedeelte en in de zijstraten hier en daar zoo iets dat naar een voetpad geleek. Het midden dezer straten was gedurende de wintermaanden een ware slijkpoel, dien men niet kon oversteken, dan langs dwars opgeworpen hoogten. In straks genoemd jaar kreeg de geheele Zuidstraat een uitmuntenden kunstweg in verbinding met een ook toen aangelegden weg van Westkapelle over Zoutelande en Biggekerke tot Koudekerke.

Langzamerhand zijn al de straten, tot in de afgelegenste hoeken, in behoorlijken staat gebracht en worden voortdurend goed onderhouden. Zelfs vindt men nu op verschillende punten lantarens aangebracht die des winters worden ontstoken.

In 1885 is Westkapelle opgenomen in het groote wereldnet, door eene telephonische verbinding met Vlissingen.

Na den dood van mr. M.J. VETH VAN DE PERRE, die kinderloos overleed, kwam de heerlijkheid in het bezit van jonkvrouwe ADRIANA WILHELMINA MARIA SCHORER. Deze huwde jhr. mr. H.J. VAN DOORN, die later den titel verkreeg van baron. Hij werd heer van Westkapelle en is opgevolgd door zijn zoon mr. WILLEM baron VAN DOORN, die thans nog de bezitter der heerlijkheid is.

Van het voormalige hof is niets meer te vinden dan de tuinhuiswoning. De overige gebouwen zijn gesloopt of worden voor gansch andere doeleinden gebezigd. Het koetshuis met stal is sinds langen tijd eene herberg en het pakhuis, na de invoering der nieuwe schoolwet van 1857 ingericht voor onderwijzerswoning. Het uitgebreide bosch werd gelijktijdig met het hof verkocht en is later geroid. De grond wordt thans benuttigd voor landbouw.

KERK EN TOREN.

Het eenige monument, dat uit den tijd van het zoogenaamd Oud-Westkapelle is overgebleven, is de vierkant opgetrokken toren, die op de uiterste oostpunt der gemeente staat en thans uitsluitend tot baken voor de zeevaart dient. Deze toren was oorspronkelijk gehecht aan een groot kerkgebouw, dat men onder door den toren binnen trad. Het schip der kerk had eene aanzienlijke lengte en breedte en was gedekt met drie evenwijdig loopende bekappingen, die hun steunpunt vonden op twee rijen zware kolommen, terwijl langs de zijmuren halve kolommen waren aangebracht. Deze ruimte was alzoo verdeeld in middel-, zuid- en noordbeuk, terwijl het koor op het oosteinde zich daartegen aansloot. Onder de daken was geen zoldering zoodat men een vrijen blik in de gebinten kon werpen, alleen gebroken door de aangebrachte brandgangen.

De toren is hoog tot op het bovenplat, 120 Rijnlandsche voeten of 37,67 M. Oorspronkelijk stond er een spitsvormige kap op, geflankeerd door vier hoektorentjes. Een gemetselde trap, aangebracht in den zuidoostelijken hoek geleidt naar de verschillende afdeelingen tot aan de kap. De verdeeling was als volgt: Een portaal van 4,70 M. hoogte, daarboven een kamer van ruim 7 M. hoog, waarboven een gelijkvormige van dezelfde hoogte, gevolgd door een vertrek dat omstreeks 8,30 M. hoog is. Hierop volgde een groote ruimte van omstreeks 10,60 M. hoogte waarin de verschillende klokken werden gehangen en daarop de spits.

Deze geheele massa wordt ergens opgegeven als te zijn voltooid A^o 1470, wat vrij wel overeenkomt met de historische aantekeningen in dit werkje opgenomen.

Immers in 1432 verkreeg de voormalige kerk van Oud-Westkapelle vrijdom van schot en beden omdat "zij van noodwege op eene andere plaats zal moeten worden gezet." De nood schijnt evenwel nog niet zoo dringend te zijn geweest, want eerst in 1458 had de afbraak der kerk plaats, tegelijk met andere huizen "op last van de heeren, dien 't land van Walcheren bevolen is."

Wanneer men nu aanneemt dat de kerk- en torenbouw in 1458 is aangevangen, men het grootsche gevaarte overziet, en daarbij in rekening brengt het tijdvak waarin die bouw plaats vond, dan zal men een ruimte van 12 jaren, die voor de voltooiing werd vereischt niet te groot achten.

Nog 100 jaren bleven kerk en toren in bezit van de roomsch-katholieke geestelijkheid, aan wie het onderhoud wel zal zijn toevertrouwd geweest, doch nu kwamen de woelingen der hervormingsgezinden, gevolgd door den Spaanschen oorlog waardoor de gebouwen veel moeten geleden hebben, zooals blijkt uit het hiervoren aangehaalde request van ADRIAAN OILARTS, gericht aan Prins WILLEM I, waarbij o.m. verzocht wordt:

"dat de geestelijke landen, nog onverkocht zijnde, onverkocht zouden blijven en de pachten aangewend, allereerst tot opbouw en rededicatie van de geruineerde kerk en toren."

Toen de kerk werd ingericht voor den hervormden eeredienst, is zeker alles opgeruimd wat betrekking had op den roomsch-katholieken. Om de veel te groote ruimte te beperken, maakte men op ettelijke meters afstand van den westelijken ingang een eikenhouten afschutting. Het daardoor buitenvallende deel noemde men wandelkerk.

Tegen deze beschutting deed de Ambachtsheer MARTINUS VETH, voor zich en zijne familie, een bank plaatsen, het heerenbocht genoemd, die door een in de wandelkerk aangebracht trapje kon bereikt worden.

Twee kleine deuren, een aan de zuidzijde en een aan de noordzijde gaven nu toegang tot de kerk. Langs de muurzijden werden tot aan den tuin banken gebouwd voor manszitplaatsen, terwijl het middenruim werd gevuld met stoelen voor de vrouwen.

De tuin was afgescheiden door een stevige ballustrade. De predikstoel werd geplaatst tegen de afschutting van het koor. In den tuin vond men aan de noordzijde overluifelde banken voor de regeeringsleden, de ouderlingen, diakenen en dergelijke, terwijl aan de overzijde eveneens overluifelde banken waren, bestemd voor de bedeelde armen.

Het in gebruik zijnde gedeelte der kerk werd voortdurend in goeden staat onderhouden, doch het ondienstige koor aan den knagenden tand des tijds overgeleverd, totdat het schier in een ruïne was veranderd, waarom dan ook de Staten van Zeeland den 18 Maart 1737 de som van *f* 300 verleenden om het vervallen gedeelte der kerk af te breken, en de afkomende materialen voor den nu noodig geworden achtergevel te bezigen en daartegen eene consistoriekamer te bouwen.

Aan den toren besteedde men zeer weinig zorg. Hoe stevig dat gevaarte ook opgetrokken was kankerde de bovenomloop in en werd bouwvallig. Bij besluit van 25 Juni 1695 gaven de Staten van Zeeland eene subsidie van *f* 400 tot restauratie. Waarschijnlijk zijn toen de

hoektorens afgebroken en werd de rollaag in orde gebracht. Hoe zorgeloos men met het toezicht op den toren was, blijkt uit het feit dat den 22 Mei 1702 de klok onder het luiden naar beneden stortte.

Toen op het eind der 18^e en het begin der 19^e eeuw Fransche troepen te Westkapelle waren ingelegerd, plaatste men op den toren een seintoestel, waartoe een gedeelte der spits werd weggenomen en waardoor belangrijke schade werd teweeg gebracht.

In 1817 koos de Staat der Nederlanden den toren om er een kustlicht op te plaatsen. De kap werd nu geheel weggenomen en het bovenvlak met een sterk gemetseld verwulf gedekt, waarop de van metaal vervaardigde lantaren werd geplaatst. Al de vertrekken werden ten behoeve van den dienst ingericht, blijvende alleen de klok ten behoeve der kerk. Van de klokkekamer, die ongeveer 10½ M. hoog was werd onder het verwulf van het kustlicht eene hoogte van 3,75 M. afgenomen om er een lichtwachtersverblijf van te maken.

Dat de toren nu in goede handen was en uitstekend gerestaureerd werd, behoeft geen betoog.

Den 20 Maart 1818 werd het kustlicht ontstoken en heeft tot heden onafgebroken aan de zeevaart zijn diensten verleend, zij het ook dat de Argandsche lampen in later tijd door een ander toestel zijn vervangen.

In den nacht, tusschen den 14 en 15 Maart 1831 werd de bevolking wakker geschrikt door het klokgeklep, loopende trommelslagers en andere geruchtmakende personen.

Men leefde toen midden in de Belgische onlusten. Een schutterrijwacht was op het stadhuis en eene afdeeling daarvan patrouilleerde langs den dijk, wat aanleiding gaf dat de alarmkreet zich eensklaps en in alle straten deed hooren. De eerste gedachte van de opgeschrikte menigte was, dat er Belgen waren geland, doch weldra bleek dat er brand in den toren was. De brand was in het bovengedeelte ontstaan waaruit spoedig de vlammen sloegen. De opzichterskamer, de klokkekamer en het vertrek van de wachters stonden in vuur en vlam. De nedervallende houtbrokken deelden ook den brand mede aan het onderliggende oliemagazijn, waar verscheidene vaten, geheel of gedeeltelijk gevuld stonden. Deze werden door de vlammen gretig aangegrepen. Bij het uiteenspringen van een vat, sloegen door de ramen de vlammen hoog boven den toren uit, terwijl de uitgestorte olie met stroomen langs den trap naar beneden liep en overa het vernielend element medevoerde. Aan blusschen was niet te denken.

Het verschrikkelijkste van het geval was dat de lichtwachters, bestaande uit man en vrouw en nog een wachter, den trap onmogelijk afkonden en moesten vluchten naar het plat, waarop de lantaren stond. Zij hadden hun bedden nog mede kunnen nemen welke spoedig te stade kwamen om er op te staan, daar de vloer schier gloeiend heet werd. Gelukkig was de boventrapopening afgesloten door een ijzeren deur, zoodat de vlammen werden tegengehouden. Welke doodsangsten die menschen dien nacht hebben doorgestaan is niet te beschrijven. Het angstgegil weergalmde over het gansche dorp en beneden stonden honderden menschen totaal machteloos, om iets tot redding aan te wenden. Ieder oogenblik vreesde men dat het gewelf zich begeven en met alles en allen in den vuurpoel storten zou. Dit is evenwel niet gebeurd. Na verloop van eenige uren was de toren letterlijk uitgebrand en lag het nedergevallen overschot in het portaal brandende en gloeiende opeengestapeld. Nog was er geen denken aan iets tot redding van de menschen aan te wenden. De steenen trap was door de brandende massa niet te bereiken en buitendien door de gloeiende hitte niet te beklimmen.

Intusschen riep men de ongelukkigen toe nog wat geduld te hebben. Men zou trachten de neergestorte balken naar buiten te trekken en alzoo de vlucht mogelijk te maken, doch dit was gemakkelijker voorgenomen dan volvoerd, omdat ieder oogenblik weer andere stukken naar beneden ploften.

In den trap is op 8 a 10 M. boven den grond een lichtraampje van eenige vierkante

decimeters groot, waardoor men nu zou beproeven de menschen te redden. Men bracht drie ladders van voldoende lengte naar het raampje aan, waar eenige mannen opklommen om te trachten de menschen daar een voor een door te halen en naar beneden te dragen. Dit gevaarlijke werk gelukte. De vrouw en een man werden door de kleine opening gered, doch de derde door angst en ongeduld gedreven redde zich zelve, door den trap af te loopen en midden door de vuurmassa heen te springen.

De kerk was intusschen mede in brand geraakt en werd totaal vernietigd, niets nalatende dan eenige muurbrokken.

In een der vertrekken waren deuren waarmede men in de goten van het kerkdak kwam en wat lager nog een, die toe-gang gaf tot de brandgangen, waardoor de vlammen zich spoedig een weg baanden en de bekappingen aantastten. Bijna niets dan eenige stoelen werd gered, zelfs de predikstoel die als kunststuk werd geroemd, moest ten prooi der vlammen gelaten worden.

Na den afloop van den brand was het eerste werk, om op den trap alle deuropeningen met planken dicht te spijkeren en de lampen voor het kustlicht in orde te maken, die even als de spiegels of réverbères en de glazen van den geheelen lantaren, door rook en walm in deerlijken toestand waren. Op den daaropvolgenden avond werd het kustlicht reeds ontstoken.

Van Rijksweg werd de toren inwendig geheel op nieuw ingericht, waartoe men uitsluitend ijzer en steen heeft gebruikt, zoodat men de hoop koestert om bij brand, dezen tot een enkel vertrek te kunnen beperken.

De godsdienstoefeningen werden nu gedurende 3 jaren gehouden in het vroeger zoo vaak aangehaalde pakhuis van den Ambachtsheer. Dit lokaal was evenwel veel te klein om de kerkbezoekende bevolking te kunnen opnemen, wat tengevolge had dat iederen Zondag er groot gedrang plaats vond om binnen te komen en telkenmale velen onverrichter zake moesten terugkeeren. Gedurende eenige maanden had men bij dit hulpgebouw eene comisch-tragische vertooning. De predikant LUYMES brak, in den winter van 1831-32, zijn been, door het vallen op het ijs op de scheidingssloot van zijn tuin. De man was 60 jaar oud. De breuk genas doch om te loopen bleef het been ongeschikt. De ijverige grijsaard evenwel wenschte den kerkdienst te vervullen en liet zich iederen zondag door een paard en slede naar het hulpkerkje slepen. Het was een allerdwaast gezicht dat paard voor een zoogenaamden gang gespannen - een slede waarop de landbouwers den ploeg vervoeren - met zijn vrachtje te zien aankomen bestaande uit een leuningstoel waarin de predikant zat, getooid met mantel, bef en steek. Aan de kerkdeur gekomen werd hij door een paar mannen opgetild en naar den predikstoel gedragen.

Intusschen werd de bouw van een nieuwe kerk ontworpen, waarvan de eerste steen werd gelegd den 4 April 1834 door jhr. WILLEM FREDERIK VAN DOORN. Zij werd ingewijd den 9 November 1834 door J.W.F. KONINGSFELD, predikant te Meliskerke. Negen jaren later, in 1843, werd er een orgel in geplaatst, dat den 28 Mei van dat jaar is ingewijd. Dit kerkgebouw is thans nog in gebruik en voldoet aan de behoefte.

Het plan werd ontworpen door K. ROELSE LZ, commies aan de Oostwating en de bouw voltooid door de aannemers W^s. van UIJE & ZONEN, te Middelburg.

Het orgel heeft men te danken aan den onvermoeiden ijver van ds. J. BINNEWEG, destijds predikant te Westkapelle, die werd gesteund door eene aanzienlijke gift van mr. H. J. baron VAN DOORN en diens echtgenoot, door giften uit Middelburg en van elders, door bijdragen van gemeenteleden en door een renteloos voorschot van kerkvoogden en notabelen en van eenige gegoede ingezetenen.

Hierbij volgt een naamlijst van de predikanten die sedert de hervorming te Westkapelle

hebben gestaan.

1. HERMANUS STRANGE 1583.
2. GILLES COUSSART 1586.
3. ZEBEDEUS DAMMAN 1593.
4. JOHANNIS GREGORII HOETS vóór 1612.
5. ADRIAAN CORNELISSE LANGENDAM 1631.
6. ELIAS DE KNUYD 1641.
7. ABRAHAM VAN DEN HEUVEL 1643.
8. BERNARDUS VAN DEINSE 1654.
9. JOHANNIS HOORNBEK JOHZ. 1668.
10. JACOBUS SMETMAN 1672.
11. FREDERIK HENDRIK BRONKHORST 1705.
12. ZACHARIAS DE VISSCHER 1713.
13. PETRUS DE ROIJ 1740.
14. HENDRIK ANTONI TOLLÉ 1763.
15. JOHAN FREDERIK VAN DER SLOOT 1774.
16. AARNOUT MARTINUS VAN GENDEREN 1782.
17. JOHANNES HORTHEMELS HANSEN 1784.
18. NICOLAAS VAN RIJSEL 1791.
19. GERHARDUS HAYKENS 1797.
20. JACOBUS DE KANTER PHILZ. 1802.
21. JAN CORNELIS VAN RHEE 1804.
22. JACOBUS DE ROCHEFORT 1808.
23. JOHANNES GRIMS 1823.
24. SIMON LUIJMES 1825.
25. JACOB BINNEWEG 1834.
26. JACOBUS RIJSWIJK TAKENS LAMBRECHTS 1850.
27. JOHANNES GERHARDUS ORMEL 1860.
28. JOHANNES IDSKENS CRÉBAS 1867.
29. CORNELIS TER SPILL 1874.
30. W.A. MAC PHERSON AZ. 1884.

O N D E R W I J S.

Wanneer men te Westkapelle een aanvang heeft gemaakt om de kinderen te leeren lezen schrijven en cijferen is moeilijk te bepalen.

Eerst in het begin der 17e eeuw vindt men in de rekening opgenomen: "aan den schoolmeester £ 3 tot verligting der huishuur."

Als men in aanmerking neemt, dat zelfs voor Middelburg als een gewaardeerde daad staat aangeteekend, dat JACOB HEYNDRYCXZ. van Grijskerke en Zijne huisvrouw JANNEKEN HEYNDRYCXD^f in 1561 eene school stichtten, waar arme kinderen om niet konden leeren lezen en schrijven, dan wekt het geen verwondering meer, dat eerst eenige jaren later, op het achterlijk Westkapelle, aan onderwijs werd gedacht.

Een ingericht schoollokaal zal er wel niet geweest zijn, doch de schoolmeester zal in zijn woonhuis, gedurende eenige uren van den dag, onderwijs in lees-, schrijf- en cijferkunst hebben gegeven. Oorspronkelijk was het Onderwijs-geven een bijbaantje voor de kosteren der katholieke kerken. Na de reformatie werden de betrekkingen van koster en voorzanger bijbaantjes voor de onderwijzers. Ten plattenlande in Zeeland bestaat deze samenvatting thans nog in vele protestantsche gemeenten. Eerst na 1678 is door MARTINUS VETH destijds

Ambachtsheer van Westkapelle een, naar de eischen des tijds ingericht schoollokaal gesticht, op zijn eigen erf aan de Zuidstraat. Dit oude lokaal is in 1821 afgebroken en voor rekening van den toenmaligen schoolmeester JACOB VAN BORNE, vervangen door een nieuwe school met onderwijzerswoning. De kosten bedroegen *f* 3200 waartegen de gemeente jaarlijks *f* 100 aan den schoolmeester uitkeerde, tot vergoeding van huishuur. Dit schoolgebouw niet meer aan de vereischten voldoende, werd op 30 Juni 1855 een nieuw schoolgebouw aanbesteed en aangenomen door den timmerman ANDRIES VAN ROOIJEN te Westkapelle voor de som van *f* 5150. Deze school werd gebouwd op het erf van de vroegere tuinmanswoning der Ambachtsheeren. Ook deze school moest reeds in 1869 worden verlengd met 10 M., welke aanbouw werd aangenomen door P. KESTELOO VAN ROOIJEN te Westkapelle Voor *f* 3974. In 1884 moest al wederom de school vernieuwd en vergroot worden. C. MATERS van Vlissingen was de aannemer van dezen her- en aanbouw voor de belangrijke som van *f* 30155.

Westkapelle kan met zijn schoollokaal wedijveren met de beste die bestaan.

De eerste, met name genoemde, schoolmeester was zekere VAN DAMME, in 1765 vervangen door ABRAHAM DE KRIJGER. Deze werd opgevolgd door HUIBRECHT DE WAGEMAKER in 1787. Zijn opvolger was JACOB VAN BORNE van 1818-1856. De eerste onderwijzer, onder de nieuwe wet op het onderwijs van 1857 was P. VAN HOUTE, die in 1886 is opgevolgd door J. VAN ELSACKER.

Men staat eenigszins vreemd op te zien als men in PIETER DE LA RUE'S *Geletterd Zeeland* vindt opgeteekend, dat de vermaarde godgeleerde MATTEUS GALENUS te Westkapelle is geboren in het begin der 16e eeuw. Hij overleed den 15 September 1573. De Westkapelsche visschers- of zeilmakersjongen heeft zeker de aandacht getrokken eerst van den kosterschrijfmeester en daarna van de geestelijken, die hem hebben voortgeholpen, anders rijmt het met den toestand, waarin Westkapelle in het algemeen en het onderwijs in het bijzonder, destijds verkeerde niet, dat er een geleerde uit kon groeien. Westkapelle heeft wel, tot zelfs in deze eeuw, flink ontwikkelde mannen opgeleverd, vooral op het gebied van dijksbouw. Men vond in de vorige eeuw veel commiezen der wateringen, die nergens anders hunne opleiding hadden genoten dan op den dijk, op het werk zelve; trouwens tot commies werd destijds een der bekwaamste dijkwerkers gekozen. Maar ook toen de directie van Walcheren begon te begrijpen, dat een commies, dagelijksch hoofd eener watering, iets meer moest bezitten dan bloot praktische kennis en daarom eene opleidingsschool stichtte, om de toekomstige commiezen eene meer wetenschappelijke opleiding te geven, bleven de Westkapelsche jongelui niet achter om te toonen, dat ook zij dáár de vatbaarheid voor hadden. Ook daarna zijn op verschillende wateringen in Walcheren dijkwerkersjongens van Westkapelle tot commies eener watering aangesteld. Men kan van de vier wateringen die Walcheren telt, er nu nog twee aanwijzen waar Westkappelaars aan het hoofd staan.

Een dijkwerkersjongen bracht het in deze eeuw zoover, dat hij tot oppercommies van Walcheren werd benoemd en een andere, uit de laagste lagen van het dijkwerkersgilde, klom op tot hoofdingenieur van den waterstaat voor Zeeland. Het is van dezen dat de dijkwerkers nog altijd eene merkwaardige bijzonderheid verhalen. Op het laatst der vorige eeuw n.l., meldde zich op zekeren dag een uiterst schamel gekleed knaapje aan bij den schoolmeester HUIBREGT DE WAGEMAKER. De knaap liet eenige duiten zien en vroeg of de meester hem daar wat voor leeren wilde. De meester was eenigszins verbluft over het naive van deze vraag en zeide: "Waarom komt gij niet naar de school?" "Mijn ouders zijn te arm om het schoolgeld te betalen," was het antwoord. "Hoe komt gij dan nu aan die duiten?" "Die heb ik óvergebedeld, meester!"

Het feit was dat de moeder den jongen dag aan dag op de straat joeg om te bedelen, met de boodschap dat hij niet moest tehuis komen aler hij zekere hoeveelheid duiten bijeen had.

Op den bewusten dag was de oogst buitengewoon goed geweest en de knaap kwam op de

gedachten om voor de óvergebedelde penningen wat wijsheid te koopen.

De brave onderwijzer, getroffen door het eerlijke open oog van den leergragen jongen, beloofde te zullen beproeven hem op de school te krijgen. Door zijne voorspraak werd het bedelgeld door het gemeente- of armbestuur aan de ouders vergoed, terwijl hij zich aanbood om den jongen kosteloos te onderwijzen. - Dit offer was in dien tijd voor een schoolmeester niet gering. - De knaap leerde voorbeeldeloos en had in betrekkelijk korten tijd alles opgenomen wat de onderwijzer geven kon, Deze beraamde middelen om den leergierigen jongman verder te krijgen, wat met behulp van andere menschevrienden gelukte.

Deze knaap heette ABRAHAM CALAND, geboren te Westkapelle den 22 Maart 1789. Te Middelburg kwam hij onder de leiding van J. DE KANTER PHZ. Op 24-jarigen leeftijd werd hij reeds benoemd tot Commis Conducteur (Opper-commies) bij het polderbestuur van Walcheren. Spoedig ging hij daarna over bij 's Rijkswaterstaat en werd reeds 4 jaren later (in 1817) bevorderd tot Ingenieur, standplaats Breskens, alwaar hij tot 1836 bleef, doch daarna overgeplaatst werd naar Zierikzee. In 1837 werd hij bevorderd tot Hoofdingenieur in de provincie Zeeland, welke betrekking hij tot 1854 vervulde.

Op zijn verzoek eervol uit 's Rijks dienst ontslagen, werd hij in 1854 benoemd tot President van de centrale directie van Walcheren, in welke betrekking hij bleef tot aan zijn dood. Hij overleed den 11 April 1869 op 80-jarigen leeftijd. Hij was ridder der orde van den Nederlandschen Leeuw en ook versierd met het kommandeurskruis der Eikenkroon.

Van hem zagen verschillende brochuren het licht over onderdeelen van waterbouwkunde, en zijn voornaamste werk, over practischen dijkbouw, is nog in veler handen.

S L O T.

Op dit oogenblik vindt men van het oorspronkelijk Westkapelle als visschers- en handelplaats taal noch teeken meer. Het is reeds omstreeks 50 jaren geleden dat men de laatste sporen van visscherij kon zien. Er was destijds nog een strand vóór het huidige Westkapelle, en daar zag men op gezette tijden nog eenige afstammelingen van de oude visschers door de zee stappen om garnalen te korren en deze voor eenige centen verkoopen. Ook waren er nog enkele roeiers, die bij het doen van peilingen en bij het gebruikmaken van de reddingboot de riemen hanteerden, als om te bewijzen dat zij van zeelui afkomstig waren.

Wat nog aanwezig is, bestaat in de eigenaardigheid van het volk, om het geïsoleerd standpunt te behouden tegenover de geheele overige bevolking van Walcheren, hunne onderlinge aaneensluiting, de oude opvatting van zedelijkheid en van onderling hulpbetoon.

De mannen komen op Paschen, Pinksteren en Kerstdag in de herbergen bijeen. De vrijende paartjes in kameraadschappelijke groepen verdeeld, houden hun Kerstfeest des avonds in een kamer van particulieren, alwaar chocolademelk met krenten- en kruidbrood wordt gebruikt en de punchketel afwisseling verschaft.

Het algemeen volksfeest is de Westkapelsche kermis, die invalt op den eersten Zaterdag in Juli des middags te 12 uren en den volgenden Zaterdag eindigt, alzoo een geheel octaaf duurt. Het eigenlijke feest wordt gevierd op het eind, des Vrijdags en Zaterdags. De hoofddag is de Zaterdag.

Het is een overblijfsel van de oorspronkelijke vrije jaarmarkt waarmede de stad werd begiftigd in 1361 en waaraan tot 1571 de groote kerkmisp geardeerd was, vanwaar de benaming kermis is ontstaan.

Wat zoo'n vrije jaarmarkt tot het eind der vorige eeuw betekende, kan men nagaan, als men weet dat alleen gedurende die 8 dagen in het jaar, de gelegenheid voor vreemde kooplieden aldaar openstond, om hunne koopwaren op de markt uit te stallen en aan te

bieden. Dan maakten de Westkappelaars kennis met wat, in voor hen onbekende oorden werd vervaardigd en velen besteedden hun spaarpenningen om zich van de gewenschte voorwerpen te voorzien.

De geestelijkheid spande in het katholieke tijdvak alle krachten in om de kerkmis luisterrijk te doen zijn, trots de uitspattingen, die daaraan verbonden waren, en verleende aflat aan leden, wien boetedoening opgelegd was en die tijdelijk uit de gemeenschap gesloten waren.

Van heinde en verre stroomde de bevolking van Walcheren dan naar de Westkapelsche jaarmarkt, getooid in haar beste feestgewaad, nam aan de ommegangen deel en vierde het feest mede.

Na het vertrek der Spanjaarden in 1574 ging de geheele bevolking van Walcheren als één man tot de hervormde kerkleer over, zoodat de kerkmissen eensklaps waren uitgewischt, doch de jaarmarkten bleven en de Westkapelsche kermis werd en wordt nog voortdurend druk bezocht. Oorspronkelijk had de Domburgsche kermis, die 8 dagen vroeger, gelijk met het St. Jansfeest inviel, in hoofdzaak bezoek van de Walchersche jongelieden, die uitgelokt door de pret bij de St. Jansvuren, die destijds in de duinen werden ontstoken, trouwe bezoekers van de vrije jaarmarkt waren, terwijl de gehuwden acht dagen later op Westkapelle hun hart lucht gaven.

Na alle verandering van tijden en toestanden is dit, tot vóór eenige jaren, zoo gebleven: Naar Domburg de jongelui, naar Westkapelle de getrouwden, doch er is verandering in de strooming gekomen.

Het plattelandsvolkje vindt het in de laatste jaren voor zijn smaak prettiger te Westkapelle dan te Domburg, zoodat er op den Zaterdag van de kermis een overgroot aantal bezoekers uit het eiland aldaar te vinden is.

Voor den oorspronkelijken Westkappelaar is *zijn* kermis alles. Van geen andere neemt hij nota, zelfs die te Middelburg, die als hoofdplaats tal van personen uit geheel Zeeland en voornamelijk uit de voormalige vierde en vijfde districten trekt, heeft voor hem niets begerlijks.

Te Middelburg vindt men thans veel dochters van dijkwerkers als dienstboden, doch zoo men er prijs op stelt zoo'n dienstbode te behouden, dan moet men zich het ongerief getroosten om haar naar de kermis te Westkapelle te doen gaan. Weigert men, dan verbreekt zij zelve de overeenkomst, gaat heen en komt niet meer in haar dienst terug.

Het oorspronkelijke voorschrift om de opening der vrije jaarmarkt door eenig teeken kenbaar te maken, aanvankelijk door het oprichten van een kruis en later door het stadswapen op een paal te plaatsen met het onderschrift "vrije jaarmarkt," heeft te Westkapelle tot den jongsten tijd stand gehouden. Des Zaterdags vóór de kermisweek zag men, des middags te 12 uren, den gemeentebode uit het stadhuis komen met een paal op den schouder, waar bovenaan een bordje was bevestigd. Deze paal werd tot groot plezier van de bijstaande kinderen, recht voor het stadhuis in den grond geplant. Weinige jaren geleden is de paal door het kermisgedrang onder den voet geraakt en sedert niet meer opgericht. Dit teeken uit de oudheid is verdwenen en uitgewischt.

De dijkwerkers vieren de kermis met naar de gaai te schieten, den bal door den beugel te gooien en vroeger ook met een kat uit de ton te knuppelen; spelen die ook alle naar vorige tijden heen wijzen.

Vroeger had men te Westkapelle ook een handboogschuttersgilde, dat op de kermisdagen naar den vogel schoot. Deze houten vogel had den vorm van eene papegaai, van daar het nu nog in gebruik zijnde woord *gaaischieten*. Dit gilte diende in die dagen mede tot opluistering van de kerkelijke "Ommegangen" die waarschijnlijk op het midden van den dag werden gehouden.

Nu nog wordt door de gaaischieters die thans geweren gebruiken, midden op den laatsten kermisdag, met slaande trom door de straten van Westkapelle eene wandeling gemaakt, waarna zij den wedstrijd hervatten.

De jongelui uit de burgers, dat is de gemengde bevolking, viëren de kermis met naar den ring te rijden, eene liefhebberij die hoofdzakelijk in Walcheren inheemsch is, naar de steekspelen der ridders verwijst en waaraan tot heden, althans te Westkapelle nog eene ridderlijke hoffelijkheid is verbonden. De prijzen die de jongelieden hebben afgereden worden met het zijden lint dat daarbij behoort, respectivelijk door ieder aan zijn meisje aangeboden.

Des Zaterdags avonds, altijd als het kermis is, gaan jongens en meisjes naar de herbergen, niet om er te dansen, wat men te Westkapelle niet doet, maar om er in kameraadschappelijke groepjes vroolijk te zingen en te zoenen, onder het gebruik van een glas wijn. Op kermisavond wordt, na het ontsteken der lichten, niets anders dan wijn getapt.

Het feest duurt tot aan den morgen, waarop een buitengewoon stille Zondag volgt, eene stilte die men tot zelfs in de kerk kan opmerken.